

**T.C.
İSTANBUL OKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YAZAR İMGESİ VE AHMET HAMDİ TANPINAR'IN
HUZUR VE SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ
ROMANLARININ KAYNAK VE EREK KÜLTÜRDE
ALIMLANIŞI**

Zeynep ŞAHİNCAN YILMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ÇEVİRİBİLİM ANABİLİM DALI
ÇEVİRİBİLİM PROGRAMI**

DANIŞMAN

Doç. Dr. Cemal DEMİRCİOĞLU

İSTANBUL, Haziran 2019

**T.C.
İSTANBUL OKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YAZAR İMGESİ VE AHMET HAMDİ TANPINAR'IN
HUZUR VE SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ
ROMANLARININ KAYNAK VE EREK KÜLTÜRDE
ALIMLANIŞI**

Zeynep ŞAHİNCAN YILMAZ
(162003001)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İNGİLİZCE MÜTERCİM-TERCÜMANLIK ANABİLİM DALI
ÇEVİRİBİLİM PROGRAMI**

DANIŞMAN
Doç. Dr. Cemal DEMİRCİOĞLU

İSTANBUL, Haziran 2019

T.C.
İSTANBUL OKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**YAZAR İMGESİ VE AHMET HAMDİ TANPINAR'IN *HUZUR*
VE *SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ* ROMANLARININ
KAYNAK VE EREK KÜLTÜRDE ALIMLANIŞI**

Zeynep ŞAHİNCAN YILMAZ
(162003001)

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ÇEVİRİBİLİM ANABİLİM DALI
ÇEVİRİBİLİM PROGRAMI**

Tezin Enstitüye Teslim Edildiği Tarih:

Tezin Savunulduğu Tarih: 24.06.2019

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Cemal DEMİRCİOĞLU

(İstanbul Okan Üniversitesi)

Diğer Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Ayşe Dilek ERBORA

(İstanbul Okan Üniversitesi)

: Prof. Dr. Alev BULUT

(İstanbul Üniversitesi)

İstanbul, Haziran 2019

ÖNSÖZ

Bu tezin ortaya çıkmasında birçok insanın katkısı olmuştur.

Öncelikle tezin hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen ve bana farklı bakış açıları kazandıran danışmanım Doç. Dr. Cemal Demircioğlu'na teşekkür etmek istiyorum. Ayrıca tez serüvenine birlikte başladığımız ve her zaman bana destek veren hocam Dr. Öğretim Görevlisi Yeşim Safiye Tükel Kanra'ya da teşekkürü borç bilirim.

Okan Üniversitesi Çeviribilim Yüksek Lisans Programı'nda ders aldığım diğer hocalarım Dr. Öğretim Üyesi Seyhan Bozkurt ve İshak Reyna'ya da akademik gelişimimdeki katkılarından dolayı minnettarım. Ayrıca benimle *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'ne dair henüz yayımlanmamış çalışmalarını paylaşan Dr. Öğretim Görevlisi Şule Demirkol Ertürk'e, bana *Huzur*'un ilk çevirisini ulaştırma nezaketini gösteren ve sorularımı yanıtlayan Prof. Dr. Uli Schamiloglu'na ve sorularımı yanıtlayan Doç. Dr. Erdağ Gökna'ya ve Ender Gürol'a teşekkür ediyorum.

Ayrıca jüri üyelerim Prof. Dr. Ayşe Dilek Erborla ile Prof. Dr. Alev Bulut'a zaman ayırdıkları için ve değerli katkılarından dolayı teşekkürü borç bilirim.

Son olarak bu süreçte bana verdikleri sonsuz destek ve anlayışlarıyla tezimi tamamlamamı mümkün kılan aileme minnettarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
1. GİRİŞ	1
2. BÖLÜM KURAMSAL ÇERÇEVE VE YÖNTEM	6
2.1 Kuramsal Çerçeve	6
2.1.1 Yeniden Çeviri	6
2.1.2 Yazar İmgesinin Oluşumu ve Eserlerinin Alımlanışında Yeniden Yazanlar ve Yeniden Yazımın Rolü	8
2.1.3 Yazar İmgesinin Oluşumu ve Eserlerinin Alımlanışında Yanmetinlerin Rolü	10
2.2 Yöntem	12
3. BÖLÜM KAYNAK KÜLTÜRDE YAZAR İMGESİ VE HUZUR VE SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ'NÜN ALIMLANIŞI	13
3.1 Kaynak Kültürde Yazar İmgesi	13
3.1.1 Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hayatı	13
3.1.2 Kıymeti Bilinmeyen Tanpınar	15
3.1.3 Çok Yönlü Bir Yazar	17
3.1.4 Yahya Kemal Etkisi	18
3.1.5 Doğu-Batı İkiliği	18
3.1.6 Tanpınar'da Zaman	20
3.2 Huzur'un Kaynak Kültürde Alımlanışı	21
3.2.1 Huzur'da Olay Örgüsü	21
3.2.2 Doğu-Batı, Eski-Yeni	22
3.2.3 İstanbul	23
3.2.4 Aydınlar	24
3.2.5 Yeni Huzur Okumaları	24
3.3 Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün Kaynak Kültürde Alımlanışı	25
3.3.1 Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde Olay Örgüsü	25
3.3.2 Tür/Anlatım Tekniği	27
3.3.3 Doğu-Batı, Eski-Yeni	29
3.3.4 Zaman	30
3.3.5 Bürokrasi ve Kadrolaşma	32
3.3.6 Abes	34
3.3.7 Aydınların Durumu	34
3.3.8 Basın	35
3.3.9 Mimari ve Musiki	36
3.3.10 Yeni Saatleri Ayarlama Enstitüsü Okumaları	37

4. BÖLÜM ÇEVİRİLERİ YOLUYLA EREK KÜLTÜRDE AHMET HAMDİ TANPINAR İLE <i>HUZUR</i> VE <i>SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ</i>'NÜN ALIMLANIŞI	38
4.1 <i>Huzur</i> 'un Erek Kültürde Alımlanışı	38
4.1.1 <i>Huzur</i> 'un İlk Çevirisinin Erek Kültürde Alımlanışı	38
4.1.2 <i>Huzur</i> 'un Yeniden Çevirisinin Erek Kültürde Alımlanışı	40
4.2 <i>Saatleri Ayarlama Enstitüsü</i> 'nün Erek Kültürde Alımlanışı.....	45
4.2.1 <i>.Saatleri Ayarlama Enstitüsü</i> 'nün İlk Çevirisinin Erek Kültürde Alımlanışı	45
4.3 Erek Kültürde Yazar İmgesi.....	57
5. BÖLÜM KAYNAK VE EREK KÜLTÜRDE YAZAR İMGESİ İLE <i>HUZUR</i> VE <i>SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ</i>'NÜN ALIMLANIŞININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	59
5.1 Kaynak ve Erek Kültürde <i>Huzur</i> 'un Alımlanışının Karşılaştırılması	59
5.2 Kaynak ve Erek Kültürde <i>Saatleri Ayarlama Enstitüsü</i> 'nün Alımlanışının Karşılaştırılması	61
5.3 Kaynak ve Erek Kültürde Yazar İmgesinin Karşılaştırılması	69
6. SONUÇ	71
7. KAYNAKLAR	77
8. EKLER.....	87

ÖZET

YAZAR İMGESİ VE AHMET HAMDİ TANPINAR’IN *HUZUR* VE *SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ* ROMANLARININ KAYNAK VE EREK KÜLTÜRDE ALIMLANIŞI

Bu çalışma, yanmetinler üzerinden Ahmet Hamdi Tanpınar’a dair kaynak ve erek kültürlerde oluşturulan yazar imgesi ile yazarın *Huzur* ve *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanlarının Türk ve İngilizce yazın dizgesinde ne şekilde alımlandığına odaklanmakta konuyu André Lefevere’in “yeniden yazım” (rewriting) ve “yeniden yazarlar” (rewriters) kavramları üzerinden inceleyerek yeniden yazımın alımlama ve imge oluşturma süreçleri üzerindeki etkisini sorgulamaktadır. Bu amaçla çalışmada, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın *Huzur* ve *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanlarının İngilizce çevirileriyle ortaya çıkan yanmetinler incelenerek iki kültür arasındaki imge oluşumu ve eserlerin alımlanışına dair benzerlik ve farklılıklar ortaya konmuştur. İnceleme sonucunda *Huzur*’un iki kültürde benzer şekilde alımlandığı, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’nün erek kültürde kaynak dizgede hâkim ideolojik akımlar çerçevesinde alımlandığı ve yazar imgesinin oluşumunda yazarın eserlerinin de etkili olduğu ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, André Lefevere, Yeniden Yazım

ABSTRACT

AUTHORIAL IMAGE AND THE RECEPTION OF AHMET HAMDİ TANPINAR'S *HUZUR* AND *SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ* IN TURKISH AND IN ENGLISH THROUGH TRANSLATION

This study examines the authorial image of Ahmet Hamdi Tanpınar and the reception of his novels, *Huzur* and *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, in Turkish as well as in English translation. Taking as a theoretical framework André Lefevere's concept of "rewriting" as well as his concept of "rewriters", the study aims to explore the influence of rewriters on the image-making process and on the reception of an author's works in different cultural settings. In this manner, paratexts of the novels in Turkish and in English translations are comparatively examined in order to see the similarities and differences in the creation of Tanpınar's authorial image and the reception of his works. The present study shows that *Huzur* is perceived more or less in a similar way in Turkish and in English. However, the reception of *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* in English seems to have been manipulated and reframed in the target culture in line with the current dominant ideologies in Turkish. The study also reveals that Tanpınar's works seem to have a strong influence on the construction of his authorial image.

Keywords: Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, André Lefevere, Rewriting

1. GİRİŞ

Ahmet Hamdi Tanpınar şüphesiz 20. yüzyıl Türk edebiyatının en önemli yazarlarından biridir. Edebiyatının temeli olarak gördüğü şiirleri kadar roman ve öyküleriyle de takdir toplamıştır. Yazar kimliğinin yanında önemli bir düşünür, akademisyen ve edebiyat tarihçisidir. Çevresinden yeterince ilgi görememekten şikayetçi olan Tanpınar'a ilgi genellikle sağ kesim tarafından Osmanlı geçmişine sahip çıkması nedeniyle gösterilmiştir. Ancak ölümünden on yıl sonra 1970'lerde Türk solu da Osmanlı değerlerine bakışının yumuşamasıyla yazara ilgi göstermeye başlamıştır. Dergâh Yayınları'ndan sonra Yapı Kredi Yayınları'nın da Tanpınar'ın eserlerini yayımlamasıyla Tanpınar farklı kesimlerce okunmaya başlanmış ve geniş kitlelere ulaşmıştır. 2000'li yıllarda modern Türkiye'nin Osmanlı geçmişiyle yüzleşmesi ve geçmişimize dair değerlerin tekrar sorgulanmaya başlanması Doğu-Batı arasında bir *terkib* arayışındaki Tanpınar'a talebi arttırmıştır. Kaynak kültürde Tanpınar'ın eserlerine olan ilgi, eserlerinin başka dillere çevirilerini de beraberinde getirmiştir. İlk olarak *Beş Şehir* 1995 yılında Fransızcaya çevrilmiştir. Tanpınar'ın İngilizceye ilk çevrilen eseri ise 2001 yılında çevirisi Ender Gürol tarafından yapılan *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'dür. 2005 yılında kısa adı "TEDA" olan "Kültür ve Turizm Bakanlığı Türk Kültür, Sanat ve Edebiyat Eserlerinin Dışa Açılımını Destekleme Projesi"nin başlatılması ve bu kapsamda çeşitli çeviri atölyelerinin düzenlenmesi, yine aynı yıl Türkçe eserlerin yurtdışında temsilciliğini yapan ve bu alanda önemli başarılar elde eden Kalem Ajans'ın kurulması ve Orhan Pamuk'un 2006 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü alarak Tanpınar'dan övgüyle söz etmesi, Türkiye'nin küresel anlamda politik ve kültürel varlığının daha fazla hissedilmesi gibi gelişmeler Türk yazarların yurtdışına açılmasına katkı sağlamıştır. *Huzur* ve *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nün 33 dile çevrilmesi bu eserlerin kimler tarafından çevrildiği, nasıl

sunulduğu ve nasıl alımlandığı sorularını da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda İnci Enginün şu soruları sormaktadır:

“Ahmet Hamdi Tanpınar’ın bütün dünya dillerine çevrilmesini de, okunmasını da çok arzu ederim. Bu beni çok memnun eder. Gerçek anlamda Türk insanını tanıtacak eserlerdir bunlar. Ama o çeviriler nasıl bir şeydir? [...] Tanpınar’ın dilini anlamak zaten çok zor. Tercüme etmek de o kadar kolay değil. Kim anladı da, nasıl bu kadar dile çeviriyor? Çeviri bir eserin kaderini belirleyen en önemli unsur...” (Enginün, 2009)

Enginün’ün de dediği gibi çeviri ve eserlerin çeviri ile birlikte nasıl sunulduğu yani nasıl “yeniden yazıldığı” (Lefevere 1992) eserlerin erek kültürdeki kaderini belirlemektedir. Bu çalışmaya başlamamıza da *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’nün yeniden çevirisinin çevremetinlerinde eserin kendi okumamızdan çok farklı konumlandırıldığına şahit olmamız ve bu bağlamda yeniden yazımın eserlerin alımlanışındaki önemini sorgulamamız sebep olmuştur. Bu sorgulama bizi İngilizce çevirileri ile erek kültürde oluşan yazar imgesini ve eserlerinin alımlanışını ve her iki kültürdeki alımlamada ne tür benzerlik ve farklılıklar olduğunu incelemeye sevk etmiştir. Ahmet Hamdi Tanpınar’ın *Huzur* ve *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanlarının inceleme malzemesi olarak seçilmesinin sebebi Tanpınar’ın yalnızca bu iki eserinin İngilizce çevirilerinin bulunmasıdır. *Huzur* ilk olarak 2007 yılında Ender Gürol tarafından çevrilerek Turko-Tatar Press tarafından yayımlanmıştır. Daha sonra 2008 yılında Erdağ Gökner tarafından yeniden çevrilerek Archipelago Books tarafından yayımlanmıştır. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* ise ilk olarak 2001 yılında Ender Gürol tarafından çevrilerek Turko-Tatar Press tarafından yayımlanmıştır. Yeniden çevirisi ise 2014 yılında Mauren Freely ve Alexander Dawe tarafından gerçekleştirilerek Penguin Books tarafından yayımlanmıştır. Aslında yazarın *Acıbadem’deki Köşk* adlı hikayesi de *The Köşk in Acıbadem* başlığıyla Fatih Özgüven ve Victoria Holbrook tarafından çevrilerek 2004 yılında Epsilon Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Ancak eserin çevirisi erek kültürde yankı uyandırmadığından ve çeviriye dair yanmetinler bulunmadığından çalışmaya dahil edilmemiştir.

Bu çalışmanın amacı Ahmet Hamdi Tanpınar’ın *Huzur* ve *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanlarının kaynak dizge olan Türk edebiyatında ve İngilizceye çevirileri aracılığıyla İngilizce erek yazın dizgesinde nasıl alımlandığını ve Tanpınar’a dair her iki dizgede nasıl bir imge oluştuğunu ortaya koymaktır. Bu bağlamda kaynak ve erek kültürde Tanpınar’a ve iki romanına ait “yanmetinler”

(Genette 1997: 1) André Lefevere'in "yeniden yazım" (rewriting) ve "yeniden yazanlar" (rewriters) kavramı (Lefevere 1992) çerçevesinde incelenmiştir. Yanmetinlerin incelenmesiyle her iki kültürde oluşan yazar imgesi ve eserlerinin alımlanışına dair benzerlikler ve farklılıklar tespit edilerek iki kültür arasındaki etkileşim ortaya konmuştur. André Lefevere yeniden yazımın imge oluşumundaki önemini şöyle açıklamaktadır:

[In the past, as in the present, rewriters created images of a writer, a work, a period, a genre, sometimes even a whole literature. These images existed side by side with the realities they competed with, but the images always tended to reach more people than the corresponding realities did, and they most certainly do so now.]

"Günümüzde de olduğu gibi geçmişte yeniden yazanlar bir yazara, esere, döneme, türe ve bazen de tüm bir edebiyata dair imgeler oluşturmuşlardır. Bu imgeler rekabet ettikleri gerçekleri ile yan yana hayatlarını sürdürmüşlerdir ancak imgeler her zaman gerçeklerinden daha fazla insana ulaşma eğiliminde olmuştur ve bu durum bugün de aynen devam etmektedir." (Lefevere 1992: 2)¹

Bu çalışmada yazar imgesi denildiğinde yazarın eserleri, düşünceleri, hayatı ve üçüncü kişilerin bahsi geçenlere dair yazdıkları ile yazara dair kaynak ve erek kültürde meydana gelen genel izlenim ele alınmaktadır. Alımlama ise esere dair okuyucuların eleştirel yorumlarına işaret etmektedir. Her ne kadar André Lefevere yeniden yazanlara sadece profesyonelleri dahil etse de erek kültürde yeniden yazanların, yeniden yazım işlemi sonucunda eserin erek kültürde nasıl alımlandığını göstermesi bakımından profesyonel olmayan okuyucuların yorumları, eleştiri ve blog yazıları vb. de bu çalışmaya dahil edilmiştir. Böylelikle yeniden yazımın yazar imgesinin oluşumu ve eserlerin alımlanışında ne denli etkili olduğu da görülebilecektir. Çalışmada oluşan yazar imgesi ve eserlerin alımlanışını tespit etmek amacıyla Gerard Genette'in yanmetinler olarak adlandırdığı metinlerden faydalanılacaktır (Genette 1997: 1).

Çalışma ile şu soruların cevapları aranmaktadır: Kaynak dizgede yazara dair nasıl bir imge vardır ve eserleri nasıl alımlanmıştır? Yeniden yazım ile yazar ve eserleri erek dizgede nasıl alımlanmıştır? Her iki kültürde bu bakımdan benzerlik ve farklılıklar nelerdir? Mevcutsa farklılıkların sebepleri nelerdir?

Bu soruları yanıtlamak amacıyla çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmamızın kuramsal çerçevesi ve yöntemi açıklanmıştır. Kuramsal çerçevede *Huzur ve Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nün İngilizceye ikişer çevirisi bulunduğundan yeniden çeviri olgusu açıklanarak yeniden çeviri

¹ Aksi belirtilmedikçe bu çalışmadaki tüm çeviriler bana aittir.

türleri ve yeniden çeviriye ihtiyaç duyulmasının sebepleri ele alınmıştır. Daha sonra imge kavramı açıklanarak André Lefevere'in ortaya koyduğu yeniden yazımın yazar imgesinin oluşturulması ve eserlerin alımlanışı açısından rolü açıklanmıştır. Akabinde yeniden yazım işlemini takip etmemize imkân tanıyan yanmetin kavramı açıklanarak bu kapsamdaki rolüne değinilmiştir. Son olarak da *Huzur* ve *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'ne ait yanmetinlerin incelenmesinde izlenilen yöntem açıklanmıştır.

İkinci bölümde kaynak kültürdeki yazar imgesi ve *Huzur* ve *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nün kaynak kültürde alımlanışına yer verilmiştir. Öncelikle Ahmet Hamdi Tanpınar'ın hayatı ve kendisine dair tartışmalar birkaç başlık altında toplanarak kaynak kültürde yazarın hangi yönlerden ele alındığı ve yazara dair nasıl bir imge olduğundan bahsedilmiştir. Daha sonra sırasıyla *Huzur* ve *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde olay örgüsüne değinilerek kaynak kültürde romanlara dair süregelen tartışmalar birkaç başlık altında toplanmış böylelikle hem eserlerin hangi konulara değindiği açıklanmış hem de eserlerin kaynak kültürde nasıl alımlandığı gösterilmeye çalışılmıştır. Kaynak kültürdeki yazar imgesi ve alımlamaya dair bilgi verilmesinin sebebi bir sonraki bölümde erek kültürdeki durumu kıyaslayabilmek için bir temel oluşturulmasıdır. Öncelikle kaynak kültüre yer verilmesi, kaynak odaklı bir çalışma yaptığımızdan değil kaynak kültürdeki alımlamanın tarihsel olarak daha önce ortaya çıkması ve erek kültürdeki alımlamayı etkilediğinin düşünülmesinden kaynaklanmaktadır.

Üçüncü bölümde öncelikle *Huzur* romanın ilk çevirisi ve yeniden çevirisine dair yanmetinler incelenmiş, romanın erek kültürde nasıl alımlandığı ortaya konmuştur. Daha sonra *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanının ilk çevirisi ve yeniden çevirisine dair yanmetinlere bakılmış, romanın erek kültürde nasıl alımlandığı incelenmiştir. Son olarak da çevirilere ait yanmetinlerde Ahmet Hamdi Tanpınar'a ne şekilde değinildiği irdelenerek erek kültürde oluşan yazar imgesine yer verilmiştir.

Dördüncü bölüm de ise öncelikle eserlerin kaynak kültürde nasıl alımlandığı özetlenerek eserlerin alımlanışı ve oluşan yazar imgesi bakımından kaynak ve erek kültür arasındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konmuştur. Daha sonra

var olan farklılıkların sebepleri ve her iki kültür arasındaki etkileşim açıklanmaya çalışılmıştır.

2. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE YÖNTEM

2.1 Kuramsal Çerçeve

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın yalnızca iki romanı -*Huzur* ve *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*-İngilizceye çevrilmiştir ve her iki romanın da yeniden çevirisi bulunmaktadır. Bu bölümde öncelikle yeniden çeviri olgusu ele alınacaktır. Daha sonra romanların çevirileri ve yeniden çevirileri ile erek kültürde oluşturulan yazar imgesi ve eserlerin erek kültürde alımlanışı André Lefeveré'in yeniden yazım (rewriting) kavramı doğrultusunda incelenecektir. Bu incelemenin bütüncesini yanmetinler oluşturulacaktır.

2.1.1 Yeniden Çeviri

Yeniden çeviri daha önceden çevrilmiş bir eserin tekrar aynı dile çevrilmesidir. Yeniden çeviri hipotezi olarak adlandırılan varsayımlar Antonie Berman'ın *Palimpsestes* dergisinde yayınlanan makalesinden kaynaklanmaktadır. Berman makalesinde ilk çevirilerin metni erek kültüre tanıtan yerelleştirici ve yetersiz çeviriler olduğunu öne sürer. Ancak yeniden çeviriler metnin özünü daha iyi yansıtarak çeviri ile kaynak metin arasındaki kültürel mesafeyi daha iyi ortaya koymaktadır (Berman 1990). Ancak Berman'ın bu görüşleri bazı araştırmacılar tarafından onun çizgisel bir gelişim modeli benimsediği ve yeniden çeviri olgusunu basite indirgediği için eleştirilmiştir (Gambier 1994, Susam-Sarajeva 2003, Brisset 2004, Paloposki ve Koskinen 2004).

Berman yeniden çevirinin sebebini kaynak metinler genç kalırken çevirinin yaşlanması olarak göstermektedir (Berman 1990). Yaşlanma yapılan bazı yeniden çevirilerin sebebi olsa da birbiri ile aynı yıl ya da yakın zamanlarda yayımlanan yeniden çeviriler olduğu düşünüldüğünde yaşlanmanın yeniden

çevirinin tek sebebi olamayacağı aşikardır. Araştırmacılar yeniden çevirinin olası sebepleri arasında değişen sosyal bağlamlar ve çeviri normlarının evrimi (Brownlie 2006), belirli kurumların otoritesinin yeniden tasdiki (Venuti 2003), aynı metnin yeni yorumlarının sunulması (Gambier 1994) ve farklı kitlelerin hedeflenmesiyle kaynak metinlerin yeniden kategorize edilmesini (Koskinen ve Paloposki 2003) saymaktadır. Özetle yeniden çeviri olgusunun çoklu nedenlere bağlı bir ağ ortaya koyduğu belirtilmektedir (Paloposki ve Koskinen 2010).

Anthony Pym ise yeniden çevirileri aktif ve pasif olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Pasif yeniden çeviriler eşzamanlı sınırlar içerisinde bulunmaz yani birbirileri üzerinde etkisi yoktur. Ancak aktif yeniden çeviriler aynı coğrafi konumu ya da kuşağı paylaşan ve birbiri ile rekabet halinde olan yeniden çevirilerdir (Pym 1998: 82).

1.1.2. Yazar İmgesinin Oluşturulması

İmge kelimesinin anlamı “duyu organlarının dıştan algıladığı bir nesnenin bilince yansıyan benzeri, hayal, imaj”dır (WEB_1, 2019). Bir kişi için bahsettiğimizde imge için “genel görünüş, izlenim, imaj” diyebiliriz. İmgebilimini ise Nedret Kuran-Burçoğlu “ötekine dair imgenin oluşumunu ve bu oluşum ile dönüşüm süreçlerini etkileyen sosyokültürel kısıtlamaları inceleyen bir dal” olarak açıklar (Kuran-Burçoğlu 2000: 144). Çeviribilimin yalnızca dilsel öğeleri değil de bu dilsel öğelerin ortaya çıkışını etkileyen sosyokültürel faktörler gibi birçok etmeni inceleme malzemesi olarak ele alan bir bilim dalı olduğu düşünüldüğünde imgeye dair çalışmaların çeviribilim açısından da faydalı olacağı aşikardır.

Bu çalışmada yazar imgesi denildiğinde yazarın eserleri, düşünceleri, hayatı ve üçüncü kişilerin bahsi geçenlere dair yazdıkları ile oluşturulan yazara dair kaynak ve erek kültürde meydana gelen genel izlenim ele alınmaktadır. Yazar imgesinin özellikle de eserin yazıldığı dilin dışındaki kaynak dile erişimi olmayan kültürlerde inşasında çevirinin önemi büyüktür. André Lefevere çevirinin bir yazar ya da (bir) eser(ler)in başka bir kültürdeki imgesini yansıtılabildiği için en etkili yeniden yazım türü olduğunu belirtir (Lefevere 1992: 9).

Stella Lin ise çeviri ile yazar imgesi arasındaki etkileşimi şöyle ifade eder:

[... the authorial image influences the selection of source texts, and possibly the translation strategy as well; the translation of a writer's works within a particular social and literary system may, in turn, enhance the prevailing tendencies within interpretation and reception, and thus contribute to a certain image of the author in the target culture.]

“Yazar imgesi kaynak metinlerin seçimini ve muhtemelen çeviri stratejisini etkiler, buna karşılık belirli bir sosyal ve edebi dizgede yazarın eserlerinin çevrilmesi, yorumlama ve alımlama ile ilgili hâkim eğilimleri arttırarak erek kültürde yazara dair oluşan belirli bir imgeye katkı sağlayabilir.” (Linn 2003: 58).

Çeviriye ek olarak çevriyi çevreleyen ya da çevrinin dışında yer alan metindışı öğeler de eserin alımlanışı ve yazar imgesinin oluşmasında zihninde esere dair bir bağlam oluşturabilmek için yeniden yazanlara bağımlı olan erek kültür okuyucusu üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Linn ayrıca dış güçler ya da eyleyenlere ek olarak yazarın da kendisini eserleri aracılığıyla temsil ederek dolaylı olarak ya da medya vb.nde fiziksel olarak yer alarak doğrudan yazar imgesinin oluşmasında bir rol oynadığını belirtmektedir. Ayrıca okuyucuların yazara yönelik olarak oluşturdukları imgenin neredeyse kaçınılmaz olarak eserlerinin alımlanışını etkilediğini eklemektedir (Linn 2003: 57).

2.1.2 Yazar İmgesinin Oluşumu ve Eserlerinin Alımlanışında Yeniden Yazanlar ve Yeniden Yazımın Rolü

Edebi eserlerin ve yazarların eserin yazıldıkları kültür dışındaki kültürlerde tanınması birincil olarak çeviri aracılığıyla gerçekleşir. Ancak eserlerin erek kültürde nasıl alımlanacağı ve yazara dair nasıl bir imge oluşacağı çeviri ile birlikte yayınlanan önsöz, çevirmen önsözleri, eleştiri yazıları, dergi yazıları vb. yanmetinler aracılığıyla belirlenir. André Lefevere çevirmenleri ve bahsi geçen diğer metinlerin yazarlarını yeniden yazanlar (rewriters) olarak tanımlar:

[This book deals with those in the middle, the men and woman who do not write literature, but rewrite it. It does so because they are, at present, responsible for the general reception and survival of works of literature among non-professional readers...]

“Bu kitap ortada olanları yani edebiyatı yazan değil yeniden yazan kadın ve erkekleri ele almaktadır. Çünkü onlar halihazırda edebi eserlerin profesyonel olmayan okuyucular arasında genel olarak alımlanışından ve hayatta kalmasından sorumludur ...” (Lefevere 1992:1)

Okuyucunun erişiminin bulunmadığı farklı bir dilde ve kültürde yazılan bir eseri özellikle de bu teze konu olan eserler gibi kaynak kültür ve eserlerin geçtiği döneme dair erek okuyucunun çok kısıtlı bilgiye sahip olduğu eserleri alımlama konusunda okuyucular ya da Lefevere'in tabiri ile profesyonel olmayan okuyucular yeniden yazarların yani profesyonellerin sağlayacağı bilgi ve çerçeveye ihtiyaç duyarlar. Lefevere "Profesyonel olmayan okuyucu edebi eserleri gittikçe yazarlarının yazdığı gibi değil de yeniden yazarlarının yeniden yazdığı şekilde okur," diyerek bu ihtiyacın gittikçe arttığını öne sürmektedir (Lefevere 1992: 5).

Yeniden yazım profesyonel olmayan okuyucunun zihninde eseri bir bağlama oturtarak okuyucunun eseri yeniden yazanın yansıttığı şekilde alımlamasını ve okuyucunun zihninde yazara dair bu yönde bir imge oluşmasını sağlar. Yeniden yazılanlar ise Lefevere'in belirttiği gibi belirli ideolojik ve/veya yazınbilimsel akımların hizmetinde ya da bunların oluşturduğu kısıtlamalar altında üretilir (Lefevere 1992: 5). Ürettikleri metinlerle yeniden yazarlar belirli bir ölçüde orijinal eserleri genellikle bulundukları dönemin hâkim ideolojik ya da yazınbilimsel akımına ya da o dönemde hâkim olan akımlardan birine uygun düşecek şekilde uyarlar, manipüle ederler (Lefevere 1992: 8).

Lefevere yeniden yazımı edebiyat dizgesi içerisinde ele alır ve dizgeyi etkileyen iki kontrol faktörü olduğunu ileri sürer. Bu faktörlerden ilki edebiyat dizgesinin içinde iken ikincisi dışındadır. İlk faktör, ikinci faktörün belirlediği parametrelerle edebiyat dizgesini içeriden kontrol etmeye çalışır. Lefevere ilk faktörü edebiyat dizgesinin içindeki eleştirmenler, öğretmenler ve çevirmenler gibi profesyoneller olarak açıklar. Patronaj olarak adlandırılan ikinci kontrol faktörü ise çoğunlukla dizgenin dışında hareket eden ve edebiyatın okunması, yazılması ve yeniden yazılmasını kolaylaştıran ya da engelleyen güçlerdir (kişiler, kurumlar). Patronaj genellikle edebiyatın yazınbilimsel yönünden ziyade ideolojik yönüyle ilgilenir ve yazınbilim işin içine girdiğinde yetkisini profesyonellere devreder (Lefevere 1992: 14-15).

2.1.3 Yazar İmgesinin Oluşumu ve Eserlerinin Alımlanışında Yanmetinlerin Rolü

Lefevere profesyonellerin yeniden yazım işini antolojiler, edebiyat tarihleri ya da referans çalışmalardaki kısa özetler, gazete ve dergi yazıları, eleştiri yazıları, sahne ya da televizyon performansları ve çeviriler aracılığıyla gerçekleştirdiğini belirtir (Lefevere 1992: 9). Gideon Toury ise çeviri sürecine dahil olan ya da bu süreçle bağlantılı çevirmenlerin, editörlerin, yayıncıların ya da diğer kişilerin ifadeleri ve çeviri ya da çevirmene dair eleştirel değerlendirmeleri metindışı kaynaklar (extratextual sources) olarak adlandırır (Toury 1995: 65). Toury'nin bahsettiği metindışı öğeleri Gerard Genette yanmetinler (paratexts) olarak adlandırır ve işlevlerini metni sunmak, metnin bir kitap olarak dünyada var olmasını, alımlanışını ve tüketilmesini sağlamak olarak belirler (Genette 1997: 1). Genette ayrıca yanmetinleri, metin ile aynı kitapta olanları çevremetinler (peritexts)² ve farklı bir konumda olanları dışmetinler (epitexts) olmak üzere ikiye ayırır (Genette 1997: 5). Bu çalışmada yanmetin dendiğinde özgün metni çevreleyen kapak, gömlek, resimler, önsöz, sonsöz, çevirmen önsözü, notlar vb. metinler ile özgün eser ya da eseri çevreleyen metinler hakkında yazılmış ve tanıtım yazıları, eleştiri yazıları, gazete ve dergi yazıları, okuyucu yorumları, blog yazıları vb.nin tamamı kastedilmektedir. Yanmetinler yer yer metnin nerede konumlandığının ve konumu ile yarattığı etki arasındaki ilişkinin daha kolay şekilde farkedilmesi bakımından çevremetinler ve dışmetinler olarak sınıflandırılarak verilecektir. Çevremetinler dendiğinde özgün metni çevreleyen gömlek, kapak, başlık, resimler, önsöz, sonsöz, çevirmen önsözü, notlar, tanıtım yazıları vb. metinlere atıfta bulunulmuştur. Dışmetinler dendiğinde ise özgün eser ya da eseri çevreleyen metinler hakkında yazılmış ve özgün eserle aynı kitapta yer almayan tanıtım yazıları, eleştiri yazıları, gazete ve dergi yazıları, okuyucu yorumları, blog yazıları vb. kastedilmektedir.

İmge oluşumu ve eserlerin alımlanışında Urpo Kovala yanmetinlerin etkisini “Yanmetinlere dair ilginç olan şey genellikle erek kültür geleneklerine uygun olan metnin çevresindeki konumları değil metin ile okuyucu arasındaki özel rolü

² “Peritext” ve “epitext” terimlerinin Türkçe karşılıkları Özge Çelik’in “Kuramsal Metinlerin Çevirisinde Yanmetinler ve İşlevleri” başlıklı yüksek lisans tezinden alınmıştır.

ve okuyucunun söz konusu eseri okuyuşu ve alımlaması üzerindeki olası etkisidir,” sözleriyle açıklamaktadır (Kovola 1997: 120).

Şehnaz Tahir Gürçağlar ise çeviribilim araştırmalarında yanmetinlerin işlevini hem çeviriye dair üst söylemlerin hem de çevirilere yön veren sosyokültürel güçlerin ortaya çıkarılmasına yardımcı olmak olarak açıklar. Araştırmacıların hem çevremetinleri hem de dışmetinleri incelemesi belirli dönemde çevirinin nasıl tanımlandığı ile birlikte nasıl üretildiğini ve tüketildiğini de gösterecektir (Gürçağlar 2002: 58-59).

Bu çalışmada hem giriş yazısı, önsöz, çevirmen önsözü, tanıtım yazıları ve diğer eklerden oluşan çevremetinler hem de gazete ve dergilerdeki eleştiri yazıları, kitap tanıtımları, akademik yazılar gibi dışmetinlerden oluşan bir bütünce kullanılacaktır. Ayrıca Lefevere yeniden yazarların profesyonellerden oluştuğunu belirtse de eserlerin her zaman tüm profesyonel olmayan okuyucular tarafından yeniden yazıldığı şekilde alınıp alımlanmadığı sorgulanabilir. Yeniden yazımın edebiyat dizgesindeki etkisini kabul etmekle profesyonel olmayan okuyucuların profesyonellerin yazdıklarından bağımsız okumalar yapamayacağını varsaymış oluyoruz. Ancak bu noktada profesyonel olmayanların yeniden yazılanlar karşısındaki tutumu da sorgulanabilir. Bunu Urpo Kovala şöyle dile getirir:

[The basic assumption in this article has been that paratext controls reading, and thereby the way that a text is received. However, the question remains, are we also assuming a passive reader who does not think for himself/herself? After all, it is possible to think that the reader is independent enough to form his/her own concretization of the text in spite of the interpretations suggested in prefaces, notes, blurbs, advertisements, illustrations, or reviews.]

“Bu çalışmanın temel varsayımı yanmetinlerin okuma sürecini ve dolayısıyla da metnin alımlanma biçimini kontrol ettiğidir. Ancak bu noktada kendi yargılarını oluşturamayan edilgen bir okuyucu ile mi karşı karşıya olduğumuzu mu varsayıyoruz? Sonuçta önsözlerin, notların, tanıtım yazılarının, reklamların, resimlerin ya da eleştiri yazılarının sunduğu yorumlara rağmen okuyucunun metne ilişkin kendi yargılarını oluşturabilecek kadar bağımsız olduğu da düşünülebilir.” (Kovala 1996: 141)

Yeniden yazımın bir yazar imgesi oluşmasında ve eserlerinin alımlanışında yön verici bir etkiye sahip olduğu muhakkaktır. Ancak eserlerin nasıl alımlandığını ve yazara dair nasıl bir imge oluştuğunu göstermesi bakımından profesyonel olmayan okuyucuların yorumları, blog yazılarının vb.nin incelenmesinin de faydalı olacağı kanısındayız. Bu yüzden çalışmamıza profesyonellerce yeniden yazılanların erek dizgede uyandırdığı yankıyı izlemek adına profesyonel olmayan okuyucuların yazdığı metinler de eklenecektir.

2.2 Yöntem

Bu çalışmada Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Huzur* ve *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanlarının kaynak ve erek kültürdeki alımlanışı ve yazar imgesinin incelenmesi hedeflenmiştir. Öncelikle her iki romanın da yeniden çevirileri bulunduğundan yeniden çeviri kavramı ele alınarak romanların yeniden çevirisine neden olan olası sebepler ele alınmıştır. Daha sonra hem romanları çevreleyen giriş yazıları, önsözler, sonsözler, kapak vb. çevremetinler hem de akademik yayınlar, dergi ve gazete yazıları, eleştiriler, tanıtım yazıları, bloglar vb. dışmetinlerden oluşan bir bütünce taranmıştır. Taranan bütünce André Lefevere'in yeniden yazım ve yeniden yazarlar kavramı doğrultusunda değerlendirilmiştir. André Lefevere çalışmasına yalnızca profesyonelleri dahil etse de bu çalışmaya erek kültürdeki alımlamayı göstermesi bakımından profesyonel olmayan okuyuculara ait yanmetinler de eklenmiştir.

Eserlerin alımlanışı ve yazar imgesinin tespiti amacıyla öncelikle kaynak kültürdeki yanmetinler incelenmiştir. Daha sonra erek kültürdeki yanmetinler incelenerek iki kültürde yazar imgesi ve eserlerin alımlanışına dair benzerlik ve farklılıklar ortaya konmuştur.

3. BÖLÜM

KAYNAK KÜLTÜRDE YAZAR İMGESİ VE *HUZUR* VE *SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ*'NÜN ALIMLANIŞI

Bu bölümde Ahmet Hamdi Tanpınar'ın hayatı, eserleri, edebi ve felsefi görüşleri ile kaynak kültürde Tanpınar'a dair söylenenlere yer verilerek hem Tanpınar tanıtılmaya çalışılacak hem de kaynak kültürde yazara dair nasıl bir imge olduğu ortaya konacaktır. Bu amaçla kaynak dizgede Tanpınar'a dair sıklıkla tekrarlanan görüşler birkaç başlık altında toplanarak verilecektir. Ayrıca *Huzur* ve *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nün özetine, neleri irdelediğine ve romanlara dair yanmetinlerde yer alan yorumlara yer verilerek hem her iki roman tanıtılacak hem de kaynak kültürde romanların nasıl alımlandığı ortaya konmaya çalışılacaktır. Kaynak kültürde yazar imgesi ve eserlerin alımlanışına dair genel bir çerçeve sunulması daha sonra eserlerin çevirileri ve yanmetinler aracılığıyla erek kültürde oluşturulan yazar imgesi ve eserlerin erek kültürdeki alımlanışının kıyaslanması esnasında bir temel oluşturması bakımından önemlidir.

3.1 Kaynak Kültürde Yazar İmgesi

3.1.1 Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Hayatı

Ahmet Hamdi Tanpınar şüphesiz 20. yüzyıl Türk edebiyatının en önemli yazarları arasında sayılmaktadır. Yazar, 1901-1962 yılları arasında yaşamıştır.³ Babası Batumlu Hüseyin Fikri Efendi, annesi Trabzonlu Nesibe Hanımdır. Tanpınar babasının kadı olması sebebiyle çocukluğunu Ergani, Sinop, Siirt, Kerkük ve Antalya gibi farklı şehirlerde geçirir. Çok farklı şehirleri görmesi ve

³ Ahmet Hamdi Tanpınar'ın hayatına dair bilgiler Ömer Faruk Akün'ün "Ahmet Hamdi Tanpınar" başlıklı biyografi çalışmasından alınmıştır (Akün 1962).

bu şehirler arasında yaptığı yolculuklar şahsiyeti üzerinde önemli bir etki yaratır. 1916 yılında bir yolculuk esnasında Musul'da annesi vefat eder. Annesinin vefatının da şahsiyeti üzerindeki tesiri büyüktür. Liseyi Antalya'da tamamlayan Tanpınar yükseköğretim için 1919'da Darülfünun Edebiyat Fakültesi'ne kaydolar. Burada Tanpınar Yahya Kemal, Rıza Tevfik, Mustafa Şekip, Necib Asım gibi hocalarla tanışır. Tanpınar'ın ilk yazıları 1921 yılında Yahya Kemal'in öncülüğünde hazırlanan *Dergâh* dergisinde yayımlanır. 1923'te Darülfünun'dan mezun olan Tanpınar aynı yıl Erzurum Lisesi'ne edebiyat öğretmeni olarak atanır. 1925'te Konya'ya, 1927'de Ankara'ya atanan Ahmet Hamdi Tanpınar, Ankara Erkek Lisesi, Gazi Terbiye Enstitüsü ve Ankara Kız Lisesi'nde edebiyat öğretmeni olarak görevini sürdürür. 1932'de tayini İstanbul'a çıkan Tanpınar, 1933'te Güzel Sanatlar Akademisi'ne tayin edilir. 1934'te burada estetik ve mitoloji dersleri vermeye başlar. 1938'de ciğerlerinden uzun süre prevantoryumda yatmasına sebep olan bir rahatsızlık geçirir, bu hastalık daha sonra da onu sık sık rahatsız edecektir. 1939'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne Yeni Türk Edebiyatı profesörü olarak atanır. 1943'te Maraş milletvekili olarak meclise giren yazar 1946 yılına kadar bu görevini sürdürür. 1946'da Milli Eğitim Müfettişi olarak görevlendirilen Tanpınar, 1948 yılından ölümüne kadar tekrar Edebiyat Fakültesi'ndeki Yeni Türk Edebiyatı profesörlüğü görevini sürdürür. Bu esnada 1953 yılında altı ay süreyle kalmak üzere Avrupa'ya gönderilir. Avrupa'da başta Paris olmak üzere Belçika, Hollanda, İngiltere, İspanya ve İtalya'yı görme imkânı bulur. 1962'de kalp krizi sebebiyle vefat eden Tanpınar'ın mezarı Aşiyân Mezarlığı'nda, hocası Yahya Kemal'in yanı başındadır.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eserlerini yıllara göre şu şekilde sıralayabiliriz: *Huzur* (1949), *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* (1961), *Sahnenin Dışındakiler* (1973), *Mahur Beste* (1975), *Aydaki Kadın* (1987), *Abdullah Efendi'nin Rüyalari* (1943), *Yaz Yağmuru* (1955), *Beş Şehir* (1946), *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (1949), *Yahya Kemal* (1962), *Tevfik Fikret: Hayatı Şahsiyeti, Şiirleri ve Eserlerinden Seçmeler* (1937), *Namık Kemal Antolojisi* (1942), *Yaşadığım Gibi* (1970), *Edebiyat Üzerine Makaleler* (1969), *Şiirler* (1961), *Edebiyat Üzerine Makaleler* (1969), *Tanpınar'ın Mektupları* (1974), *İki Ateş*

Arasında (1998), *Edebiyat Dersleri* (2002), *Mücevherlerin Sırrı* (2002), *Tanpınar'dan Ders Notları* (2004), *Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Baş Başa* (2007).

Ahmet Hamdi Tanpınar ayrıca bir çevirmendir. Fransızca ve Yunanca'dan çeviriler yapmıştır. İlk çevirisi Magdalene Rock'ın *Bir Hikâye* eserinden sonra Euripides'ten *Alkestis*, *Elektra* ve *Medeia*, Henry Lechat'tan da *Yunan Heykeli* vb. eserleri tercüme etmiştir.

3.1.2 Kıymeti Bilinmeyen Tanpınar

Ahmet Hamdi Tanpınar yaşadığı dönemde hak ettiği kadar üzerinde tartışılmayan ancak son dönemde oldukça gündemde olan, üzerinde çok sayıda çalışma yapılan ve etkinlikler düzenlenen bir yazardır. Hayatta iken ve ölümünden sonraki 10 yıl içinde hak ettiği üne ulaşamayan, vefat ettiği 60'lı yıllarda bile hâlâ, öğrencisi Ömer Faruk Akün'ün biyografi çalışması, Mehmet Kaplan'ın çalışmaları ve ölümü üzerine arkadaş ve öğrencilerinin birkaç anma yazısı dışında eser bulunmayan yazar da aslında bu durumdan şikayetçidir ve bunu bir *sükût suikastı* olarak adlandırır (Enginün 1995). Bu duruma iki sebep gösterilebilir. Bunlardan bir tanesi yazarın mükemmeliyetçi yapısı, eserlerini yavaş yavaş işleyerek mükemmeliyete ulaştırmak için acele etmemesi ve eserlerinin mükemmelle ulaştığına hiçbir zaman inanmamasıdır. Şiirlerini kırk yıla yakın bir zaman sonra 1961 yılında yayımlaması ve bu süreçte tekrar tekrar üzerinden geçerek düzeltmeler yapması da bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Belki de Tanpınar'ın bu titizliği çevresi tarafından bir hayalperest, gerçeklerden kopuk biri olarak görülmesine sebep olmuş olabilir. Bu noktada öğrencisi Nuri İyem kendisi ile ilgili şunları aktarır: “Benim için, bana göre, Hocamız, duyarlığa tutkundu. Vazgeçilmez bir bağlılığı vardı duyarlığa. Ancak bu duyarlık ölçüsüzlük ve formülsüzlük içinde dağılıp giden duygululuk da hiç değildi. Nedir ki, öyle sanıldı, öyle yorumlandı.” (İyem 1963) Hilmi Ziya Ülken de” İki Hamdi vardı: İfade edilemezi yaşayan ve gerçeği mühendis gibi gören. Birinde şair ötekinde muhakemeci idi” sözleriyle Tanpınar'ın çevresi tarafından bu şekilde algılansa da aslında durumun tam da öyle olmadığını ortaya koymaktadır (Ülken 1962: 108).

Tanpınar'ın beklenen ilgiyi görememesinin sebeplerinden bir tanesi de dönemin politik akımları ve Tanpınar'ın yaşadığı dönemde “sağcı-solcu”, “ilerici-gerici” diye adlandırılan herhangi bir gruba dahil olmayı tercih etmemesi sebebiyle herhangi bir grup tarafından sahiplenilmemesi olarak gösterilebilir. Bu bağlamda edebiyat çevrelerinde de bir ayrım olduğunu Sabahattin Eyüboğlu'nun 1963 yılında *Yeni Ufuklar* dergisinde yayımladığı "Tanpınar'da Zaman" başlıklı yazısındaki aşağıdaki sözlerinde görüyoruz:

“... Tanpınar gericilerle iş birliği yapmış değildir, ama gericilerle iş birliği yapmış, yapmakta olan ozanlarımız, hem de iyi ozanlarımız vardır. Ama kötü bir ozan ilerici bir politikaya girmekle nasıl iyi bir ozan olmazsa, iyi bir ozan da kötü bir politikaya girmekle kötü ozan olmaz.” (Eyüboğlu 1963)

Yukarıda bahsettiğimiz gibi yaşadığı dönemde yeterli ilgiyi göremeyen Tanpınar'ın, ölümünden 10 yıl sonra 70'li yıllarda yeniden okunmaya ve farklı çevrelerin dikkatini çekmeye başladığı söylenebilir. Bunda *Edebiyat Üzerine Makaleler* ile *Yaşadığım Gibi* eserlerinin yayımlanması, *Huzur* ve *Beş Şehir*'in yeniden basılması ve Selâhattin Hilav ile Hilmi Yavuz arasında süregelen Tanpınar'a ilişkin tartışmanın etkisi vardır. Ayrıca dönemin siyasi eğilimlerinin değişmesi ve Türk solunun Osmanlı değerlerine bakışındaki yumuşama Tanpınar'a bakışı da değiştirmeye başlamıştır. Bu konuda Oğuz Demiralp'in tespitleri şöyledir:

“Tanpınar'ın büyük bir gecikmeyle ancak 1970'lerde gündeme gelmesi rastlantı değildi elbette. Altmışların sonunda, yetmişlerin başında bir yanda ATÜT'çülük, öbür yanda Kemal Tahir, Türk solu Osmanlı'ya yeni bir gözle bakmaya yönelmişti. Osmanlı'yla olumlu yönden ilgilenmeyi Cumhuriyet'in karşıtı gören kalıplaşmış bakış, daha doğrusu önyargılar Türk solunda özellikle o yıllarda sarsılmaya başladı. Osmanlı'yı yeniden kazanmak gerektiği o yıllarda anlaşılmaya başlamıştı. İşte o zaman Ahmet Hamdi Tanpınar'ın yapıtlarına da yeni bir gözle bakıldı. Görüldü ki, okunması uzun süredir “milliyetçi/muhafazakâr” kesime bırakılmış Tanpınar aslında modern bir kültür adamıdır. Eskinin değil yeninin, giderek geleceğin adamıdır.” (Demiralp 2000)

80'li yıllarda Dergâh Yayınları'nın ve daha sonra da Yapı Kredi Yayınları'nın Tanpınar'ın eserlerinin yeni baskılarını çıkarmasıyla Tanpınar'a olan ilgi artmış ve Tanpınar farklı okur kesimleri tarafından okunmaya başlanmıştır. Bu okumalar da beraberinde Tanpınar'a ilişkin araştırmaların ve Tanpınar'ı anlama çabalarının artmasına sebep olmuştur. 2000'li yıllarda ülkede Kemalizmin olumlu-olumsuz yanlarının sorgulanmaya başlanması (Ertürk 2014, Demirkol Ertürk 2019) ve yukarıda Demiralp'in de belirttiği gibi Osmanlı geçmişine dair önyargıların bir kenara bırakılmasıyla da gelenek ve modernizm arasında bir terkiib arayışında olan Tanpınar'a ilgiyi arttırmıştır. Orhan

Pamuk'un da özellikle Nobel Ödülü'nü aldıktan sonra Tanpınar ile ilgili sözleri Tanpınar'ın hem Türkiye'de hem de dünya çapında dikkati çekmesine ve ününün artmasına neden olmuştur.

3.1.3 Çok Yönlü Bir Yazar

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın şair, öykücü, romancı, edebiyat tarihçisi, akademisyen ve düşünce adamı olmak üzere çok yönlü bir kişiliğe sahip olduğunu söyleyebiliriz. Edebi hayatına şair olarak başlayan yazarın ilk şiiri 1920 yılında Altıncı Kitap'ta yayımlanır. Tanpınar şiiri eserlerinin temeli olarak görür ve şiire ayrı bir önem atfeder. Tanpınar nesir türündeki eserlerini ise 40'lı yaşlarından sonra yayımlamaya başlar. Bu türdeki ilk eseri *Geçmiş Zaman Hikayeleri* 1936 yılında yayımlanır. Yazar ilk romanı olan *Mahur Beste*'yi ise 1944 yılında tefrika halinde neşretmeye başlar.

Tanpınar neden roman yazdığını "Antalyalı Genç Kıza Mektup"ta "... şiir, söylemekten ziyade susma işidir. İşte sustuğum şeyleri hikâye ve romanlarımda anlatırım. Onun için mümkün olduğu kadar kapalı âlemler olmasını istediğim şiirlerimin ana hatlarını roman ve hikâyelerim verir," diye anlatır (Tanpınar 1960a: 394). Şiir ve romanın işlevini ise, "[...] Halbuki roman hayatın kendisinin peşindedir. Şiir kendisi için, roman hayat ve insan içindir diyebiliriz," olarak tanımlar (Tanpınar 1960b: 383).

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın şiir, hikâye ve romanlarının yanında *19. Asır Türk Edebiyatı* adlı eseri döneminde büyük ilgi görmüş ve takdirle karşılanmıştır. Tanpınar'ı edebiyat tarihçisi kimliğiyle gördüğümüz bu eser günümüzde de hâlâ önemli bir başvuru kaynağı olarak kullanılmaktadır. Bunların yanı sıra Tanpınar'ın deneme ve gazete yazıları da bulunmaktadır. Tanpınar'ın bu yazılarında farklı bir kimlik ile ortaya çıktığını Munis Faik Ozansoy aşağıdaki şekilde açıklar:

"Ahmed Hamdi Tanpınar'ı, şiirlerinde ve hikayelerinde, sanatının yalnız birer yüzü ile görürsünüz. Onun şahsiyeti, bütün buutları ile, ancak denemelerinde görünür. Şair mizacını durup dinlenmeksizin besleyen okuma alışkanlığı, daima tahlil gücü ile birlikte çalışmayı bilen terkipçi zekâsı, eleştirme ve deneme yazılarında onu çağdaşlarının üstüne çıkaran vasıflardı. Tenkid hafızamız unutkan olmasa, sadece onun gazete ve dergi sütunlarında kalan yazılarını hatırlayarak, batılı anlamda yaratıcı eleştirmenin ilk örneklerine olsun kavuştuğumuzu birbirimize müjdeleyebiliriz." (Ozansoy 1964: 142)

Yazar kişiliğinin yanında Ahmet Hamdi Tanpınar plastik sanatlar, musiki ve mimari gibi birçok alanla da ilgilenmiştir. Musiki ve plastik sanatlar üzerine birçok yazısı bulunmaktadır.

3.1.4 Yahya Kemal Etkisi

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın hem düşünsel hem de edebi şahsiyetinin oluşmasında Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Vallery, Mallarme ve Proust gibi yazarların etkili olduğu bilinmektedir. Ancak bunlar arasında en büyük etkiye hocası Yahya Kemal sahiptir. Hatta bu etkinin Tanpınar'ın kendine has eserler vermesine engel olacak kadar yoğun ödipal bir etki halini aldığını savunan görüşler bile mevcuttur.

Tanpınar, Yahya Kemal'den edebi anlamda özellikle şiirlerini yazarken mükemmeliyetçiliği ve dil güzelliği bakımından etkilenmiştir. Tanpınar düşünsel anlamda da hocasından etkilenmiştir. Tanpınar'ın aşağıda detaylandıracağımız *cemiyet* ve *devam* fikirleri için Yahya Kemal'in görüşlerinin uzantısı denilebilir. Yahya Kemal şiirde mükemmelliğin Batı'nın etkisiyle sıfırdan oluşturulacak bir dil ile değil kendi dilimizde ezelden beri süregelen ve eserleri güzel kılan o özün keşfiyle yakalanacağını düşünür. Dilde süreklilik arayışını diğer toplumsal konularda da sürdürür. Tanpınar'ın cemiyet ve süreklilik fikri de köklerini buradan alacaktır.

3.1.5 Doğu-Batı İkiliği

Ahmet Hamdi Tanpınar'ı edebi ve düşünsel anlamda tanıtırken bahsedilmesi gereken konulardan biri de eserlerinde ağırlıklı olarak üzerinde durduğu Doğu-Batı, eski-yeni ikiliğidir. Yaşamı süresince 2. Abdülhamid, Meşrutiyet ve cumhuriyetin kuruluşuna tanıklık eden Tanpınar bu konu üzerine çok düşünür, bu konu eserlerinde önemli bir yer tutar ve hatta birçok eserinin ana problematiği halini alır.

Tanpınar, Doğu ve Batı'yı düşünürken ikisini birbirine üstün tutmaz, yalnızca her ikisini de olduğu gibi tahlil edilecek realiteler olarak ele alarak her birinde faydalı ne varsa onu almayı, olumsuz gördüğü yanlarını ise eleştirmeyi kendine prensip edinir. Tanpınar'ın bu görüşlerini Turan Alptekin de "[...] Ancak bizi bu problemlere gönderen ve Batılı bir tavır kazandırmaya çalışan yine

Tanpınar'dı. Her çeşit bilgide daima esas kaynaklara inmeyi, insana ve kültürlere önyargısız ve "taassub"suz bakmayı, kendini aramayı, kendi iç dünyamızda bir uyum kurma fikrini, hür, adil, dürüst, iyi ve "flexible" olmayı bize o "telkin" etti," sözleriyle destekler (Alptekin 1987: 374).

Batı'nın ilerleyişi karşısında ülkemiz de bir atılım yapmak istemiş ve çareyi Batılı değerleri benimsemekte bulmuş, bu sayede Batı'nın elde ettiği ilerlemeyi elde edebileceğini düşünmüştür. Ancak yenilik ve Batı'yı taklit çabaları tam olarak sonuç vermemiş, ülke bir bocalama dönemine girmiştir. Selâhattin Hilâv da taklitten doğan ikiliği ve Tanpınar'ın konuyu ele alışı şöyle açıklar:

"Resmi ideolojik görüş, maddi şartlara yani ekonomik ve sosyal şartlara dokunmadan, Türk toplumunun doğu medeniyetinden batı medeniyetine kolayca geçeceğini ileri sürer.

[...] Resmî ideolojik görüş açısından, insan, belli bir toplumda ve belli maddi şartlar içinde yaşayan, bu maddi şartların oluşturduğu manevi bir dünyaya organik olarak bağlı bulunan bir fert değildir; emir yoluyla veya taklit mekanizmasıyla dünyasını değiştirebilecek bir makina-insandır.

[...] Bu ikiliğin köklü bir atılışla ve bir sentezle aşılmadığı her yerde kültür yokluğuyla, taklitle, içi boşalmış bir dünyayla ve bu dünyanın insanlarıyla karşılaşmak kaçınılmaz bir şey. Tanpınar, kültür yokluğunun, yani sentez eksikliğinin; taklitten doğan zavallılığın özünü yakalamış." (Hilâv 1973: 189)

Tanpınar Doğu medeniyetinden Batı medeniyetine geçişi ve Batılı değerleri edinme çabasını medeniyet değiştirmesi olarak adlandırır ve Tanzimat'tan başlayıp hala günümüze kadar sürdüğünü söyleyebileceğimiz sorunları bu medeniyet değiştirmesinden kaynaklanan ikiliğe dayandırır:

"Bizi sadece yaptığımız işlerden değil, onların hız aldıkları prensiplerden de şüphe ettiren, mühim ve hayati meselelerimiz yerine bir şaka denebilecek kadar hafif şeylerle uğraştıran, yahut bu mühim ve hayati meselelerin mahiyetini değiştirip bir şaka haline getiren bu buhranın sebebi, bir medeniyetten öbürüne geçmemizin getirdiği ikiliktir." (Tanpınar 1951: 38)

Tanpınar'ın bu ikilikten şikayet etmesinin sebebi eskiye dair tutuculuğu değildir, o yalnızca eski ve bize ait değerlerle bağların tamamen kopararak, herhangi bir köke dayanmaksızın sadece yeniyle ilerlemenin sağlanabileceği düşüncesine karşıdır. Bu ikiliğin çözümü olarak da Tanpınar, Yahya Kemal'den miras aldığı medeniyetin devamı görüşünü ileri sürer. Eksikleri bulunsa da her nesil kendinden önceki nesillerden miras aldıklarının üzerine ekleyerek devam etmeli, zaman içerisinde ve zamanın gerekliliklerine göre bir değişim geçirse de tarihimizden süregelen o öz korunmalıdır. Tanpınar bu görüşünü şöyle anlatır:

"Bütün bu insanlar ne kendilerinden, ne de bir evvelkilerden şüphe ediyorlar, hayatı, düşünceyi, kendilerini idare eden değerleri kudsî bir emanet gibi kabul ediyorlar, aralarında nesil farklarını tabî buluyorlardı. Onlar parçalanmış bir

zamanı yaşamıyorlardı. Hâl ve mâzi zihinlerinde birbirine bağlıydı. Birbirlerini zaman içinde tamamladıkları için, gelecek zamanları da kendi düşünce ve hayatlarının muayyen olmayana düşen bir aksi gibi tasavvur ediyorlardı. (...) Böyle olduğu için de bir yere konan taş, iki, üç nesil sonra behemehâl bir bina oluyor, insan zamanına girmekle kazandığı şahsiyetini kabul ettiriyordu. İşte Tanzimat'tan sonraki senelerde kaybettiğimiz şey bu devam ve bütünlük fikridir.” (Tanpınar 1951: 40-41)

3.1.6 Tanpınar'da Zaman

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın özellikle üzerinde durduğu ve hem nazım hem nesir eserlerinde önemli bir yer işgal eden meselelerden bir tanesi de “zaman”dır. Bu konuda Tanpınar, Fransız felsefeci Henri Bergson'dan etkilenmiştir. Aslında 1921 yılında *Dergâh* dergisi çevresinde toplanan yazarların bu felsefeyi benimsediği söylenebilir. Ahmet Hamdi Tanpınar da hocası Yahya Kemal gibi bu felsefenin takipçisi olmuştur. Bunu “Antalyalı Genç Kıza Mektup”ta “Şiir ve sanat anlayışında Bergson'un zaman telâkkisinin mühim bir yeri vardır. Pek az okumakla beraber, o da borçlu olduğum insanlardandır,” sözleriyle anlatır (Tanpınar 1960a).

Kadriye Öztürk, *Henri Bergson'da Süre* başlıklı yüksek lisans tezinde Bergson'un zamana ilişkin görüşlerini şöyle açıklar:

“Bergson iki çeşit zaman olduğunu söyler; dış dünyaya ait olan zamana “homojen zaman” adını verir. Homojen zaman eşit aralıklarla bölünerek ölçülebilir, sayılabilir ve mekânlaştırılmıştır. Homojen zamanı düz bir çizginin üzerindeki noktaların toplamı oluşturur. Psikolojinin incelemediği nesneleri bizler homojen zamanla anlarız. Diğer zaman ise “heterojen zaman”dır. İnsanın içsel yaşantısında, bilince özgü olan zaman, yani süredir. Homojen zaman sürede temellenir. Bergson süreye sezgi yoluyla ulaşır. Süre; gerçek zamandır, sayıyla ölçülemez, uzayın terimleriyle ifade edilemez.

Bergson'da gerçek zaman “somut süre”dir. Biz gerçek süreyi doğrudan deneyimlerimizle elde ederiz. Somut süre ölçülemez. Bizim dolaysız olarak deneyimlediğimiz zaman, bölünemez bir süreç oluşturmak için birbirlerinin içinde eriyen bilinç hallerinin geri döndürülemez ardışıklığıdır. Burada kesintisiz süreklilik önemlidir. (Öztürk 2007: 43)

[..] Bergson burada “saf süre”nin tanımını verir. Ona göre iki türlü zaman anlayışı vardır biri saf olan süre diğeri de mekânda tasarlanan süredir. Saf süre “ben”in geçmiş ile gelecek arasında hiçbir ayrım yapmadan, kendi kendisini yaşadığı anlarda, zamanın bütünlüğü içinde bölünmez bir akışla aktığı anlardaki süredir. Şuur burada geçmişi hatırlar bunu da şimdi ile iç içe geçerek yapar.” (Öztürk 2007: 44)

Görüldüğü gibi Bergson'a göre süre (*duree*) ölçülen zamanın aksine niceliksel değil her bireyin deneyimleri sonucunda oluşan niteliksel bir birimdir. O yüzden süre, içsel yaşantılar doğrultusunda geçmişin devamlı olarak şimdiye katılması ile ilerler yani şimdi, içinde geçmişi de barındırır. Bu düşüncenin yansımaları yukarıda bahsettiğimiz devam ve cemiyet fikirlerindeki süreklilik

anlayışında görebiliriz. Ahmet Hamdi Tanpınar, Yahya Kemal ve *Dergâh* dergisi çevresinde yer alan yazarlar işte bu görüşten etkilenerak dilde süreklilikten başlamak suretiyle tarih, mimari, musiki vb. birçok siyasi ve kültürel alanda geçmişten bugüne bir süreklilik bulunması gerektiği fikrinde olmuşlardır. Yahya Kemal'in "kökü mazide olan atı" sözü de bu görüşü anlatmaktadır. Tanpınar da bu bağlamda *Huzur* romanında "Yalnız bir şeyi biliyoruz. O da birtakım köklere dayanmak zarureti. Tarihimize bütünlüğünü iade etmek zarureti," der (s.266).

3.2 Huzur'un Kaynak Kültürde Alımlanışı

3.2.1 Huzur'da Olay Örgüsü

Huzur'da olaylar aslında İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinden yaklaşık bir gün önce başlar ve hemen hemen yirmi dört saat sonra sona erer. Roman bir yıl öncesine kadar meydana gelen olayları geri dönüşlerle verir.

Romanın *İhsan* başlıklı ilk bölümü romanın baş karakteri Mümtaz'ın amcasının oğlu İhsan'ın hastalığı ile başlar. İhsan hastadır ve Mümtaz ona hastabakıcı aramak için dışarı çıkar. Daha sonra geri dönüşlerle Mümtaz'ın çocukluğu anlatılır. Mümtaz'ın anne babası çocukken ölür ve onu amcasının oğlu İhsan büyütür. İhsan aynı zamanda Mümtaz'ın akıl hocasıdır. Mümtaz çocuk yaşta yaşadığı talihsizliklerin üzerinde yarattığı etkiden ancak İhsan'ın Macide ile evlenmesi ve Macide'nin eve gelişiyle kurtulur. Romanın ilk bölümü Mümtaz'ın çocukluğu ve yakınlarına dair bilgi edindiğimiz bölümdür.

Nuran başlıklı ikinci bölümde Mümtaz ile Nuran'ın tanışması ve aşkları anlatılır. Mümtaz Nuran ile ilk olarak vapurda tanışır. Nuran eşi Fahir'den boşanmıştır ve Fatma adında bir kızı vardır. Bu bölümde birbirlerine aşık olan Mümtaz ve Nuran'ın yaz boyunca İstanbul'un türlü semtlerini gezmeleri anlatılır. Evlenme planları yapan Mümtaz ve Nuran'ın çevresi bu planlarına türlü mâniler çıkarma çabasıdadır.

Suat başlıklı bölümde evlilik hayalleri kuran Mümtaz ile Nuran'ın hayalleri Suat tarafından baltalanır. Suat, Mümtaz'ın arkadaşıdır ancak eskiden beri Nuran'a aşıktır. Nuran tarafından reddedilmesine rağmen ikiliyi rahatsız etmektedir ve aralarına girmek için intihar eder.

Mümtaz başlıklı son bölümde Mümtaz, Suat'ın intiharı, Nuran'dan ayrılmış olması ve İhsan'ın hastalığından dolayı üzüntü içindedir. İlaç aramak için sokağa çıkmıştır, o esnada Suat'ın hayaliyle yüzleşir. Bir yandan da harp patlak vermiştir. Roman Mümtaz'ın harp haberi ve elinde kırık ilaç şişeleriyle eve dönmesiyle sona erer.

Romanda Mümtaz'ın tek başına ya da Nuran ile İstanbul'u gezdiği anlarda oldukça canlı ve detaylı İstanbul tasvirleri bulunmaktadır. Ayrıca Tanpınar, Mümtaz ve İhsan'ın entelektüellerden oluşan arkadaşlarıyla medeniyet değiştirmesi sebebiyle yaşanan ikiliğe ve çıkış yollarına dair konuşmaları üzerinden bu konulara dair fikirlerini romanda tartışmaya açmaktadır.

3.2.2 Doğu-Batı, Eski-Yeni

Romanda atıfta bulunulan konuların başında Tanpınar'ın hayatı boyunca üzerine kafa yorduğu ve hem manzum eserlerinde hem de yazılarında izlerini gördüğümüz Doğu-Batı, eski-yeni ikiliği gelir. Selahattin Hilav da bu durumu “Ahmet Hamdi Tanpınar, batı-doğu sorununu derinlemesine yaşayan ve düşünen bir yazar. Batı-doğu çatışması içinde, Türk toplumunun yüz elli yıldır yaşadığı bunalım, maddi-manevi değer kargaşası ve kültür kaybı, Tanpınar'ın biricik konusu” sözleriyle vurgular (Hilâv 1973: 187).

Romanda bu konunun genellikle Mümtaz, İhsan ve arkadaşları arasında tartışıldığına tanık oluyoruz. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Tanpınar yeniye karşı çıkmaz yalnızca eskiyle bağların kopmasından ve devam zincirinin bozulmasından rahatsızdır. Bunu da Mümtaz'ın ağzından şöyle ifade eder:

“Biliyorum, dedi. Yeni bir hayat lâzım. Belki bundan sana ben daha evvel bahsettim. Fakat sıçrayabilmek, ufuk değiştirebilmek için dahi bir yere basmak lâzım. Bir hüviyet lâzım. Bu hüviyeti herkes mazisinden alıyor.” (s. 182)

Fethi Naci de romanda Doğu-Batı çatışmasının yansımalarını gördüğümüzü aşağıdaki şekilde ifade eder: “Birtakım sorunların özellikle tartışıldığı, temel sorunun Batı-Doğu çatışması biçiminde görüldüğü bir tarihsel dönem içinde gerçek bir "huzur"suzluğu yaşayan bir aydın kuşağının [...] kendilerince bir yeni bileşime varmak çabalarının çok belirgin olduğu bir roman...” (Naci 1973: 178)

3.2.3 İstanbul

Romanın değindiği konular arasından en çok öne çıkanlardan bir tanesi de İstanbul'dur. İstanbul, romanda Mümtaz'ın gözünden çok canlı ve detaylı bir şekilde tasvir edilmektedir. Mümtaz'ın gerek tek başına gerek Nuran'la geçtiği yerler o kadar güzel tasvir edilir ki roman İstanbul denilince ilk akla gelen eserlerden biri halini almıştır. Bu konuyu Fethi Naci “Huzur” adlı yazısında “Mümtaz, Nuran'a olduğu kadar, İstanbul'a da âşıktır. Huzur'da İstanbul sadece bir güzel şehir, roman kişilerinin içinde yaşadığı bir çevre değildir; başlı başına bir roman kişisidir, bir sevgilidir. [...]" sözleriyle vurgular (Naci 1973: 177).

Yine Tahir Alangu “Tanpınar'ın Eserleri Üzerine Düşünceler” adlı yazısında İstanbul'un romanda tuttuğu yeri şöyle açıklar:

“Eserinin en canlı ve başarılı yerleri, Mümtaz'ın, içinde düşlerini yaşadığı İstanbul manzaralarının tasvir edildiği yerlerdir. [...] Sonra Çekmece'de balıkçılar ve kır kahvelerini anlatırken, Mümtaz'ın gözünden hayatı ve çevreyi bir resim gibi aldığını görüyoruz. Ondaki çevre, gerçekçi romanda görüldüğü gibi insanı tamamlayan ve niteleyen bir roman unsuru değil, bizi rüyadan rüyaya götüren bir aracıdır. [...] İstanbul'un bir kronikçisi, İstanbul'da eski zamanın donup kaldığı ve biriktiği köşelerin tasvirçisi olup çıkıyor.” (Alangu 1965: 155-156)

Yukarıda belirtildiği gibi İstanbul'un anlatıldığı kısımlar hem yazarın sanatındaki maharetini ortaya koyar hem de Tanpınar şehri, mimarisi ve tüm öğeleri ile birlikte kültürün aktarıldığı bir alan olarak gördüğünden bu tasvirlerde eski ile birlikte yeniyi ve yaşanan ikilemi görmemiz mümkündür.

2.2.4. Musiki

Tanpınar'ın romanda işlediği konulardan bir tanesi de musikimizdir. Ahmet Hamdi Tanpınar musikiyi geçmişten günümüze kültürel değerlerin taşındığı araçlar olarak görür. Ninnilerimiz, türkülerimiz ve diğer eserlere bir kültürün anıları, sevinçleri, üzüntüleri siner ve bunlar nesilden nesile aktarılacak Tanpınar'ın devam zincirinin öğelerini oluşturur. Bu yüzden Tanpınar romanda çeşitli türkülere yer verir. Tanpınar bu durumu romanda “Mümtaz'a göre İstanbul peyzajı, bütün medeniyetimiz, kırımımız, pasımız, güzel taraflarımız, hepsi musikideydi,” şeklinde açıklar (s. 181).

Buna ek olarak Tanpınar'ın *Huzur*'u bir musiki eseri biçiminde yazdığına dair görüşler de bulunmaktadır. Örneğin, Berna Moran “Huzur” adlı makalesinde bu durumu şöyle açıklıyor:

[...] Daha önemlisi, bu dört bölümün bir müzik yapıtındaki (özellikle belki bir senfonideki) bölümlerin işlevini yüklenmesi. Hiç kuşkusuz Tanpınar *Huzur*'u bir müzik

formuna göre düzenlemeye çalışmış. Bölümlerin her biri belli bir duygunun, bir ruh halinin egemen olduğu "movement"lar gibi kullanılmış. ... (Moran 1978-9: 282)

Fatma Tüysüzöglü ve Tolga Bektaş da “Huzur’un Ferahfezâ Mucizesi: ‘Huzur’” başlıklı yazısında Tanpınar’ın romanında bahsettiği Ferahfezâ Mevlevî Âyini ile *Huzur* arasındaki “ilişkilerin oldukça uyumlu olduğu”nu ortaya koymaktadır (Tüysüzöglü ve Bektaş 2003: 703).

3.2.4 Aydınlar

Huzur’un kahramanlarının büyük çoğunlukla dönemin aydınlarından oluştuğunu söyleyebiliriz. Romanda ele alınan meseleler de genellikle Mümtaz, İhsan ve arkadaşlarından oluşan bir aydın kesimi içerisinde tartışılmaktadır. Bu aydınlar yüzyıllardır Doğu eksenli bir medeniyete sahip büyük bir imparatorluğun çöküşüyle imparatorluktan devraldıkları değerleri Batı medeniyetinin etkisiyle yeni ve kendilerine has bir biçime kavuşturma, Tanpınar’ın deyimiyle iki medeniyetin *terkibini* yapma sorumluluğunu omuzlarında hissetmekte ve bunun için çıkış yolları aramaktadırlar. Bu konuya Sevim Kantarcıoğlu da “Huzur’da Aydın Tipi” adlı yazısında değinerek Tanpınar’ın yarattığı aydın tipini ve bu tipin üstlendiği işlevi anlatmaktadır:

“Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur* adlı romanda, yıkılan koca bir imparatorluğun, muhteşem bir geçmişin enkazı üzerine inşa edilen son Türk devletinin maddî ve manevî değerlerin sorumluluğunu yüklenecek olan yeni Türk aydın tipini yaratmıştır. (...) Bu süreç içinde Mümtaz "geçmiş şuurunu" 'tarih şuuruna' dönüştürecek, yani asırlar boyu büyük bir medeniyete hayat kaynağı olan geleneğe akılcı ve eleştirci bir tavır geliştirebilecek, onu çağın şuru ve tecrübenin hamurunda yoğurup yenileyecektir. Kısaca bir topluma hüviyetini kazandıran değerlerin şekilce değişik özde yaşamasını sağlayabilecek yeni bir senteze ulaşacaktır.” (Kantarcıoğlu 1982: 325)

3.2.5 Yeni *Huzur* Okumaları

Bir edebiyat eseri farklı okuyucular tarafından farklı şekilde okunacaktır. Edebiyat eserleri bu anlamda farklı şekilde yorumlanmaya açıktır ancak belirli bir edebiyat dizgesinde belirli bir esere dair üzerinde uzlaşılan birtakım noktalar ortaya çıkar. Yukarıda üzerinde durduğumuz hususlar *Huzur*’a dair kaynak kültürde ortaya çıkan çoğunlukla üzerinde uzlaşılan geleneksel okumalara örnektir. Ancak son yıllarda Tanpınar’ı modernleşme, aydınlar vb. toplumsal konular üzerinde eser veren bir yazar olarak ele alan geleneksel okumalar dışında Tanpınar’ın estetik anlayışı üzerinde de duran yeni okumalar ortaya çıkmıştır. Bunlardan birine örnek vermek gerekirse Nurdan Gürbilek, “Dried Spring, Blind Mirror, Lost East: Ophelia, Water, and Dreams” başlıklı

makalesinde Tanpınar'ın Shakespeare'in *Hamlet* eserindeki Ophelia karakterinin özellikle ölüm sahnesinden etkilendiğini ve suyun içinde şarkı söyleyerek batan Ophelia imgesine eserlerinde yer verdiğini ileri sürmektedir. Gürbilek makalesinde *Huzur* da dahil olmak üzere Tanpınar'ın eserlerindeki Ophelia imgesini ortaya koymuştur (Gürbilek, 2017). (*Huzur*'a ilişkin yeni okumalar için bkz. *Middle Eastern Literatures*, 20:2)

3.3 *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nün Kaynak Kültürde Alımlanışı

3.3.1 *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde Olay Örgüsü

Saatleri Ayarlama Enstitüsü romanı Büyük Ümitler, Küçük Hakikatler, Sabaha Doğru ve Her Mevsimin Bir Sonu Vardır adlı dört bölümden oluşur. Romanda hikâye *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*nün müdür muavini de olan Hayri İrdal tarafından anlatılır. İlk bölümde Hayri İrdal anılarını Halit Ayarcı'nın ölümü üzerine yazmaya karar verdiğini ve anılarını Enstitü ve Halit Ayarcı'ya dair bilgilerin gelecek nesillere aktarılmasını bir borç bildiği için yazdığını söyledikten sonra çocukluğuna dönmektedir.

Hayri İrdal'ın babasının dedesi Tevkiî Ahmet Efendi bir cami yaptırma adağında bulunur ve caminin arsasını aldıktan sonra param yetmez korkusuyla önce halılarını, saatini, yazı levhalarını alır ancak daha sonra maddi durumu bozulduğu için camiye tamamlayamayarak oğluna vasiyet eder. Oğlu tarafından da yerine getirilemeyen bu vasiyet sonucunda Hayri İrdal'ın çocukluğu her şeyini bu adağı yerine getirmek için satan ailesi sebebiyle fakirlik içerisinde ve bu cami için alınan saat ve eşyalarla dolu bir evde geçer.

Küçük Hayri vaktinin büyük bir bölümünü saat ustası olan Muvakkit Nuri Efendi'nin dükkanında geçirmeye başlar. Nuri Efendi işinde ehil, iyi huylu, çalışkan bir adamdır ve İrdal'ın çocukluğuna en büyük etki eden karakterlerden birisidir.

Hayri İrdal'ın çocukluğunu geçirdiği diğer karakterler ise babasının arkadaşları, iyi saatte olsunlar tarafından çarpıldığı düşünülen ve öte dünya ile irtibat kurduğuna inanan Seyit Lûtfullah, varlıklı ve konağında sürekli kalabalık bir aile halinde yaşamayı seven Abdüsselam Bey, daha sonra Hayri İrdal'ın halasıyla evlenen Avcı Naşit Bey ve semtin Hristiyan ahalisinden Eczacı

Aristidi Efendi'dir. Seyit Lûtfullah'ın eşyaları altına dönüştürmek için getirdiği büyü-simya karışımı formüller Aristidi Efendi'nin eczanesinin arkasında Abdüsselam Bey'in sponsorluğunda uygulanır. Bu uygulamalara maddi sıkıntılarına bir umut aradığı için İrdal'ın babası ve sırf meraktan Muvakkit Nuri Efendi de katılır. Hayri İrdal'ın çocukluğu bu türden gerçek dışı bir dünyanın etkisinde geçer.

Romanın Küçük Hakikatler başlıklı ikinci kısmı Hayri İrdal'ın askerden dönmesiyle başlar. Nuri Efendi öldüğü için işsiz kalan İrdal, Abdüsselam Bey'in yardımıyla iş bulur ve yetiştirmesi Emine ile evlenerek Abdüsselam Bey'in evine yerleşir. Emine şirin, saf ve iyi huylu bir insandır. İrdal, Emine ile birlikte çocukluğundan beri yaşadığı sefaletten sonra en mutlu yıllarını geçirir. Önce kızları Zehra olur, daha sonra Emine ikinci çocukları Ahmet'e hamile kalır.

Emine ve Hayri'nin mutluluğu Abdüsselam Bey'in ölümü ve sağlığında babası ile ilgilenmeyen ve babalarının maddi sıkıntılarından bihaber olan çocuklarının başlarına üşüşmeleri ile gölgelenir. Bir de çeşitli trajikomik olaylar sonucunda çevrelerindeki herkes rahmetlinin Şerbetçibaşı Elması'na sahip olduğuna ve bu elması Hayri İrdal'ın sakladığına inanır. Tüm bu garip olaylar nihayetinde Hayri kendini mahkemede bulur. Mahkeme Adli Tıp'a sevkine karar vermiştir.

Hayri İrdal burada hayatında önemli etkiye sahip insanlardan biri olan Doktor Ramiz'le tanışır. Doktor Ramiz Viyana'da eğitim görmüştür ve psikanaliz üzerine çalışmaktadır. Hayri önce hastası olduğu Doktor Ramiz ile sonradan arkadaş olurlar. Nihayet Hayri İrdal serbest bırakılır ve postanede bir iş bulur fakat bu süreçte Emine hastalanmıştır ve Hayri eşinin günden güne erimesine tanık olur.

Bu esnada Doktor Ramiz, Hayri İrdal'ı zaman geçirdiği Şehzadebaşı'nda bir kıraathaneye götürür. Buradaki hemen hemen herkes iş güç sahibi insanlar olmasına rağmen sanki bir hayal aleminde yaşıyor, *topluluk halinde rüya görüyor* gibidirler. Emine'nin ölümüyle Hayri yıkılır, çok büyük bir boşluğa düşer. Emine'nin ölümünden sonra Hayri Şehzadebaşı'ndaki kıraathaneye daha sık gitmeye başlar, Doktor Ramiz'in kurduğu Psikanaliz Cemiyeti'ne takılır, burada da ikinci eşi olacak Pakize ile tanışır.

İrdal'ın Pakize ile evliliği ilk başlarda iyi gider, Pakize neşeli bir kadındır. Ancak daha sonraları Pakize'nin sinemada izlediklerini gerçek sanması ve iki baldızının da onlarla birlikte kalmaya başlamasıyla İrdal maddi ve manevi olarak bir çöküntü içerisine düşer.

Tam bu esnada İrdal, Doktor Ramiz aracılığıyla Halit Ayarcı ile tanışır. Halit Ayarcı, İrdal'ın saatlere ilişkin bu kadar detaylı bilgi sahibi olmasından etkilenir ve şehrin saatlerinin birbiriyle aynı olmadığını da görmesiyle kafasında bir kıvılcım yanar. Böylelikle *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nün kuruluş süreci başlar.

Saatleri Ayarlama Enstitüsü, meydanlardaki saatlerin ve şehir sakinlerinin saatlerinin tek standart bir saate göre ayarlanması amacıyla kurulmuştur. Umumi saatlere uymayan saatlerden ileri oldukları ya da geri kaldıkları süre ölçüsünde ceza kesilerek herkesin dakik olması ve zamanına sahip çıkması amaçlanır. Enstitü bu hedefle büyür, bir sürü şubesi ve saat ayar istasyonları açılır, medya ve çevrenin takdirini toplar. Enstitü'deki görevi Hayri İrdal'ın da durumunu düzeltmiştir, artık refah içinde yaşayan bir adamdır. Bir tek oğlu Ahmet bu refahtan faydalanmaz, Tıp okumaya karar verir. Babası gibi olmak istemediği için ısrarla babasından kaçır ve bu rahatlıktan faydalanmayı reddeder. Hayri İrdal da aslında yaptıklarının anlamsızlık ve işlevsizliğinin farkındadır fakat bulunduğu konumu da feda etmek istemediğinden bu durumdan memnunmuş gibi çeşitli maskelerle yaşamayı sürdürür.

Ancak bir süre sonra medya ve çevre enstitünün işlevini ve Enstitü için harcanan paranın gerekliliğini sorgulamaya başlar. Birçok kanaldan Enstitü'ye saldırılar olur.

Romanın Her Mevsimin Bir Sonu Vardır başlıklı dördüncü bölümünde Enstitü bu saldırılara dayanamaz. Çalışanlarının da işlerini inanmadan yaptıklarını fark ederek büyük hayal kırıklığı yaşayan Halit Ayarcı da saldırıları savuşturmayı bırakmıştır. Müessesenin tasfiyesi süreci başlar. Ondan sonra Hayri İrdal Ayarcı'yı yalnız trafik kazası geçirdikten sonra yatağında görür.

3.3.2 Tür/Anlatım Tekniği

Romana dair görüş ayrılıklarının başında romanın türünün ne olduğu gelir. Görüşler genel anlamda romanın eleştirel bir niteliğe sahip olduğu konusunda

uzlaşsa da türüne dair fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Bu konuda birkaç örnek vermek gerekirse Mehmet Kaplan “Tanpınar’ın Mirası” adlı yazısında “Tanpınar bu ironik eserde, Türk toplumunun bütün meselelerini ele alır ve Türk toplumuna ve insanlarına çarpıtıcı dev bir ayna tutar,” diyerek eserin türünün ironi olduğunu belirtir (Kaplan 1982: 343). Ahmet Kutsi Tecer ise “*Saatleri Ayarlama Enstitüsü*” başlıklı yazısında *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’nün “Türk okuyucusunun pek de alışkın olmadığı ‘homour’ dediğimiz ince bir mizahla yoğurulmuş güçlü bir tahlil romanı” olduğunu düşünür (Tecer 1963: 130). “Ahmet Hamdi Tanpınar: Eserleri Üzerine Düşünceler” adlı yazısında Tahir Alangu’ya göre “Bu romanda, yüksek politika ve üniversite çevrelerinin olayları ve kişilerini, Hayri İrdal’ın dünyasına yansımış olarak, birtakım alegorilerin altında tanıyabiliyoruz...” (Alangu 1965: 158).

Berna Moran ise “*Saatleri Ayarlama Enstitüsü*” başlıklı makalesinde eserin türüne ilişkin olarak “... toplumumuzun o dönemlerdeki bazı özelliklerini dolaylı bir yoldan dile getirip hicvettiğini söylemek istiyorum,” diyerek eserin hiciv türünde kaleme alındığını vurgular ve makalesinde ne tür hiciv yöntemlerinin kullanıldığını açıklar (Moran 1978: 262). Süha Oğuzertem ise Berna Moran’ın hiciv görüşüne karşı çıkarak “*Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’nde söylenen ile kastedilen arasındaki sürekli ve sistemli kopuş, bu işlevi kendi farklı kurallarına göre yerine getiren iki tür retorik tekniğiyle baş başa bırakır bizi: alegori ve ironi. [...] Tanpınar’ın romanında her iki stratejiye de yer verildiğini söyleyerek yapının başat temsil yönteminin "ironik alegori" ya da "ironi kipindeki alegori" olduğunu söyleyebiliriz,” der (Oğuzertem 1995: 471).

Walter Feldman “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’nde Zaman, Bellek ve Özyaşamöyküsü” adlı makalesinde diğer görüşlerden farklı olarak “Böylece Tanpınar, anlatıcısının, özyaşamöyküsüne karşı getirilecek en geleneksel sava el atmasını sağlar; ama oldukça uzun bir özyaşamöyküsünü de başlatmış olur,” diyerek eserin türünün özyaşamöyküsü olduğunu belirtir ve romanın türüne dair farklı görüşlerin bu niteliğinden kaynaklandığını savunur (Feldman 1998: 539). Yine farklı bir yorum olarak “Grotesk-Yabancılaşma İlişkisi Bağlamında Tanpınar’ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*” başlıklı makalesinde Hakan Sazyek’e göre “*Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, ürkünçlüğe, karşıtlığa, abartıya, absürde dayalı yapısıyla grotesk bir nitelik taşımaktadır.”

Sazyek abartı, absürd vb. öğelerin groteskin alt öğeleri olduğunu ifade ederek eseri grotesk bir eser olarak tanımlar (Sazyek 2013).

3.3.3 Doğu-Batı, Eski-Yeni

Tanpınar *Huzur*'da olduğu gibi *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde de Doğu-Batı meselesi üzerinde durmaya devam eder. Yukarıda Tanpınar'ın görüşlerinde de bahsettiğimiz gibi Tanpınar iki medeniyetten herhangi birini üstün tutmaz; köklerimizle bağımızı koparmadan ancak bir yandan da mazimizde düzeltilmesi gereken şeyleri de düzelterek Batıyı ya da o dönemde Batının temsil ettiği yeniyi kendimize tatbik etmemiz gerektiğini savunur. Sorunlarımızın medeniyet değiştirmesi olarak adlandırdığı bir medeniyetten ötekine geçişi tam olarak gerçekleştiremememizden, bir nevi *eşikte kalmamızdan* kaynaklandığını düşünür ve Batılılaşma sürecinin getirdiği sorunlara çareler arar.

Bunu da romanda Halit Ayarcı'nın Şehzadebaşı'ndaki kıraathanede bulunanlar için sarf ettiği aşağıdaki sözlerinde görüyoruz:

“[...] Bu kahve hakkında sizi dinlerken ben, çoğunu tanıdığım bu insanları hep bir çeşit aralıktaki yaşıyorlarmış gibi düşündüm. İsterseniz onlara kapının dışında kalanlar da diyebiliriz. Muasır zamana girememiş olmanın şaşkınlığı içinde yarı ciddi, yarı şaka, tembel bir hayat! ...” (s. 140)

Mehmet Kaplan ise yazarın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde bu meseleyi ele alışını “Yazarın asıl gayesi, Türk cemiyetinin son elli yıl zarfında, nasıl donmuş bir hayat şekli ile onu gülünç şekilde aşmak isteğini anlatmaktır,” şeklinde ifade eder (Kaplan 1962: 109).

Tanpınar'ın Doğu ya da Batı medeniyetinden herhangi birini üstün tutmadığını romanında hem eskinin hem de yeninin beğenmediği yanlarını eleştirmesinden anlıyoruz. Romandan Hayri İrdal'ın “Nuri Efendi ve Halit Ayarcı... İşte benim hayat mekiğim bu iki kutup arasında dolaştı,” (s. 35) sözlerinden hareketle Halit Ayarcı öncesi dönemi eski, Ayarcı sonrası dönemi yeni olarak adlandıracak olursak Tanpınar'ın Muvakkit Nuri Efendi, Ahmet ve eşi Emine hariç eskiye ait Seyit Lûtfullah, Abdüsselam Bey, Avcı Naşit Bey ve Eczacı Aristidi Efendi gibi karakterlere ilişkin çok da olumlu olmayan bir tablo çizdiğini, onları bilimsellikten uzak, çalışkan ve disiplinli olmayan, simya vb. yöntemlerden ve hurafelerden medet uman, gerçek dışı bir dünyada yaşayan

kişiler olarak tasvir ettiğini ve bu sebeple de eskinin bu tür niteliklerinin değişmesi gerektiğini düşündüğünü görüyoruz.

Tanpınar yeniyi ise Batı'nın yüzeysel taklidi, yalnızca yenilik yapmış olmak için işlevsiz kurumların oluşturulması üzerinden eleştirir. Bu bağlamda İpek Kısmet Bell "Rampant Modernism and Its Cityscapes: Alfred Döblin's *Berlin Alexanderplatz*, Robert Musil's *Der Mann Ohne Eigenschaften*, Ahmet Hamdi Tanpınar's *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*" başlıklı doktora tezinde Halit Ayarcı ile ilgili olarak şöyle bir tespitte bulunur:

[In essence, Halit Ayarcı's entrepreneurial endeavor is an attempt at modernization for the sake of modernization, bereft of cultural, political, and national foundations. As such, the Time Regulation Institute was not born out of the needs of Turkish society, it was rather the product of an obsession with the "new," however useless or dysfunctional the "new" may prove to be.]

"Esasen Halit Ayarcı'nın girişimsel çabası kültürel, politik ve ulusal dayanaktan yoksun yalnızca modernleşme için modernleşme girişimidir. Bu itibarla *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* Türk toplumunun ihtiyaçlarından doğmamıştır aksine "yeninin" ne kadar yararsız ve işlevsiz olduğu ortada olsa da bir "yeni" takıntısının ürünüdür." (Bell 2011: 138)

Tanpınar yeniyi ayrıca niteliğe değer vermemesi, yalnızca günü birlik fayda sağlamayı hedeflemesi açısından da eleştirir. Bu konuda Hayri İrdal'ın sesi kötü olduğu halde şarkıcı olmak isteyen baldızına dair Halit Ayarcı'nın aşağıdaki sözleri niteliğin arka plana itildiğini göstermektedir.

"... Çirkin, diyorsunuz; binaenaleyh bugünün telakkilerine göre sempatik demektir. Sesi kötü diyorsunuz, şu halde dokunaklı ve bazı havalara elverişli demektir. Kabiliyetsiz, diyorsunuz, o halde muhakkak orijinaldir. Yarın baldızınızla meşgul olurum. Yarından itibaren baldızınız sahnededir, meşhurdur, gazetelerde ismi sık sık geçer." (s. 234)

Tanpınar'ın eski ve yeni içerisinde eleştiri oklarını yöneltmediği tek ortak özellik iş ve çalışma disiplinine sahip olmaktır. Bu durumu Berna Moran şu şekilde tespit eder:

"Denebilir ki romanda alay ya da hiciv konusu olmayan ama dikkatimizi çeken iki kişi var: Saatçi Nuri Efendi ve İrdal'ın oğlu Ahmet. [...] Eski zaman adamı Nuri Efendi ile bu Cumhuriyet genci arasında ortak bir yön var; "işin nizamından" geçmiş olmak. İşinin sorumluluğunu yüklenen insan belli bir ahlak terbiyesinden geçer. [...] İşte Nuri Efendi ile Ahmet'de bu iş sorumluluğu ve sevgisi vardır." (Moran 1978: 277)

3.3.4 Zaman

Yukarıda bahsettiğimiz gibi Henri Bergson'un felsefesinden etkilenen Tanpınar'ın eserlerinde zaman önemli bir yer tutar. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* de yazarın zamana ilişkin düşüncelerini yoğun olarak yansıttığı bir eserdir. Bu düşüncenin uzantılarını Hayri İrdal'ın Nuri Efendi'den aktardığı sözlerde

“Saatin kendisi mekân, yürüyüşü zaman, ayarı insandır... Bu da gösterir ki, zaman ve mekân, insanla mevcuttur!” şeklinde görüyoruz (s. 33).

Nuri Efendi’nin eserinde Bergson’un savunduğu sezgisel ve kişiye özgü, kişinin tecrübeleriyle şekillenen *süreyi* temsil ettiği söylenebilir. Nuri Efendi doğal olan, bölünmemiş, yekpare zamanı yani *saf süreyi* yaşamaktadır. Konuya ilişkin olarak Ekrem Işın’ın tespitleri Bergson’un anlayışına paralel olarak Nuri Efendi’nin sözlerini ve Enstitü öncesi dönem ile sonrasını anlatır niteliktedir.

“XIX. yy’ın gündelik hayat bilgisi, önce, acemi öğrencinin kafasındaki geleneksel zaman kavramını yıkmıştır. Saatin doğal karakteriyle şekillenen mistik zaman, mahalle hayatını idare eden bir halk takvimi olma özelliğini henüz korumaktaydı. Akrep ve yelkovanın belirlediği modern zaman ise adeta kendi koyduğu yasaya mutlak bir itaat istencesine gündelik hayatı programlamak düşünüyordu. Zamanı rastlantının girdabından çıkarıp her parçasını farklı işlevlere göre programlamak, Osmanlı insanının kişisel dünyasına modern hayatın standartlarını kazandırmıştı. Akrep ve yelkovan arasındaki modern zaman kendiliğinden akıp giden mistik zamana oranla insanı gündelik hayatın hızlı ritmine daha kolay çekebiliyordu.” (Işın 1987: 31).

Enstitünün kurulması doğal zamandan modern zamana yani heterojen zamandan homojen zamana geçişi temsil etmektedir. Enstitü ve modern zaman artık insanlara akrep ve yelkovan ile bölünmüş, herkesçe aynı algılanan zamana göre hareket etmeyi, dakik olmayı ve zaman disiplinine sahip olmayı öğütlemektedir. Burada zaman artık çalışma hayatını da düzenleyen önemli bir faktör halini almıştır. Romanda Halit Ayaracı’nın aşağıdaki sözleri de zamanın çalışma düzeni üzerindeki etkisini doğrular niteliktedir.

“Her iş, iş değildir. İş evvelâ bir zihniyet ve zaman telâkkisidir. Enstitümüz kurulmadan evvel memlekette hakikî iş hayatı olabileceğine inanmanıza hayret ediyorum. Çalışmak ancak muayyen düzeniyle olur...” (s.140)

İpek Kısmet Bell de zaman algısındaki bu değişimi onaylamaktadır:

["Search" is exactly what Tanpınar does in his novels, poems, and essays. He searches for a new temporal consciousness that will help Turkey reconnect with its past and achieve a sense of unified time. It is at this juncture that he echoes Bergson's claim that the "time which our clocks divide into equal portions" is an "illusion"]
Tanpınar’ın roman, şiir ve makalelerinde var olan şey tam olarak “arayış”tır. Türkiye’nin geçmişle bağlantısını yeniden kurmasına yardımcı olacak ve yekpare bir zaman algısı yaratacak yeni bir zamansal bilinç aramaktadır. Bu noktada Bergson’un “saatlerimizin eşit parçalara böldüğü zaman bir illüzyondur” görüşünü tekrarlar... (Bell 2011: 34)

Romanda zamanın Türk toplumunun eserin kapsadığı dönemdeki durumunu anlatan bir araç olduğuna dair toplumsal yorumlar da bulunmaktadır. Bu konuda Mehmet Kaplan, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’nde zamanın ele alınış şeklini şöyle açıklar:

Fakat yazarın burada, "zaman"a bakış tarzı, diğer eserlerinden tamamıyla farklıdır. Tabir caizse, bu romanda "zaman"ın karikatürü yapılmış, çarpık aynalardaki acayip akisleri tasvir olunmuştur. Bergson'un felsefesinde olduğu gibi "zaman"ı bir akış, bir "süre" telakki eden Tanpınar, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde*, bu sürenin içinde bir ada gibi donmuş kalmış, veya onun dışına çıkmak için delice çırpınan insanları ve çevreleri canlandırmaya çalışıyor.

... Bu donmuş veya parçalanmış bir saat gibi çığırından çıkmış olan zamanın esas kahramanı, Türk cemiyetidir. Yazarın asıl gayesi, Türk cemiyetinin son elli yıl zarfında, nasıl donmuş bir hayat şekli ile onu gülünç şekilde aşmak isteğini anlatmaktır. (Kaplan 1962: 109)

Berna Moran ise Mehmet Kaplan'a katılmakla birlikte eserin kapsadığı döneme ilişkin olarak aşağıdaki dönemlendirmeyi yapmaktadır:

"Yapıt, çocukluğu Abdülhamit döneminde geçen, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerini de yaşayan Hayri İrdal'ın anıları şeklinde verildiğine göre söz konusu hicvin son elli yıllık Türk toplumuna yöneltilmiş olması gerekir. Prof. Mehmet Kaplan bu kanıda. Ama aldanmıyorsam, Tanpınar İrdal'ın yaşamı içine sıkıştırılan bu elli yıllık zaman diliminde, toplumumuzun çok daha geniş bir tarih süreci içinde geçirdiği bunalımı anlatmaya çalışmaktadır. Dört bölüme ayrılmış roman: "Büyük Ümitler"; "Küçük Hakikatler", "Sabaha Doğru" ve "Her Mevsimin Bir Sonu Vardır". Yorumum doğruysa birinci bölüm Tanzimat öncesini ele almaktadır, ikinci bölüm Tanzimat dönemini, üç ve dördüncü bölümler de Cumhuriyet döneminin başlarını ve devamını." (Moran 1978: 262)

Ancak Süha Oğuzertem, Berna Moran'ın eseri dönemlere ayırma biçimine karşı çıkar ve eserin daha evrensel bir niteliğe sahip olduğunu savunur:

"Daha önceki okumaların, böylesi şartmış, başka türlü olamazmış gibi, bu bölümde bir tarihsel dönem, bir Tanzimat öncesi bulmakta epey ısrar ettiklerini biliyoruz. Oysa başka modernist ve varoluşçu anlatılar gibi Tanpınar anlatılarının da genelde doruksuz oluşu, ondaki kişi sorunlarının "ebedi" ve "evrensel" niteliği, romanın bölümlere ayrılmasının mutlaka "dönemleme" anlamına gelmeyebileceğini düşündürebilirdi. Ne de olsa Tanpınar'da "dönem", yani kahramanlarımızın hep tutsağı kaldıkları çocuklukları, yaşamın tümünü kapsar." (Oğuzertem 1995: 464-465)

Romandaki zaman kavramının toplumsal yansımaları üzerinden devam edecek olursak, bu hususta Walter Feldman romanın zamanındaki karmaşanın Türk toplumunun genel durumundan ileri geldiğini ifade etmektedir:

"Zamansal ilişkilerde sürüp giden bu karışıklık, kitabın başlığı ve ana izleğiyle çok yakından bağlantılıdır- bu da, Türkiye'de zamanın karmakarışık bir biçimde algılanışdır; bu durum, açıkça dile getirilen amacı, cumhuriyetin tüm vatandaşlarının zamanın geçişini aynı biçimde ölçebilmelerini güvence altına alabilmek için bütün masa, kule, duvar, cep ve kol saatlerini ayarlamak olan bir enstitünün kurulmasına yol açmıştır." (Feldman1998: 542)

3.3.5 Bürokrasi ve Kadrolaşma

Romanda eleştirilen meselelerin başında bürokrasi ve kadrolaşma gelir. Romanın bu özelliğini Gürsel Aytaç "Bu enstitünün açılışı, gelişmesi, çalışma havası, memurları, reklamları, her şeyi bürokrasinin hicivci anlatımla gözler önüne serilmesidir," diyerek ifade eder (Aytaç 1981: 312). Konur Ertop da "Romanın bütünü içinde ancak yüzde kırk yer tutan bu enstitü serüveni romanın

eleştirisi kapsamına çağdaş "bürokrasi"yi de eklemektedir," diyerek Aytaç'ın görüşlerine katılmaktadır (Ertop 1982: 320).

Tanpınar bu eleştirisini *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* üzerinden yapar. Bu noktada Tanpınar'ın eleştirdiği yenilik olsun diye kurulan ancak herhangi bir işlevi olmayan, yalnızca çalışıyor gibi görünerek kurucularına ve çalışanlarına çıkar sağlayan içi boş kurumlardır. Aynı şekilde şehirdeki tüm saatlerin aynı zamanı göstermesi amacıyla kurulan ve bu amaçla çok sayıda şubesi açılarak çok sayıda personel istihdam eden ve dolayısıyla devlete önemli bir ekonomik yük bindiren *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nün işlevsizliğini Enstitü'nün ne amaçla kurulduğunu kendi de anlayamayan Enstitü'nün müdür yardımcısı Hayri İrdal'ın ağzından duyuyoruz:

"İşte burada mesele birdenbire değişiyordu. Bir işim vardı, fakat yapacağım iş yoktu. Bu yeni vazifem öbürlerine hiç benzemiyordu. İnsanlarla, hayatla hiçbir alâkasını bulamıyordum. [...] Daha ziyade bir masala benziyordu. " (s.238)

Hayri İrdal'ın itirazlarına Halit Ayarcı'nın verdiği cevap aslında Enstitü'nün bir fonksiyonu olmadığı zamanla kendine aslında ihtiyaç duyulmayan bir fonksiyon bulacağını göstermektedir:

"Dostum, işler bizden sonra dünyaya gelmişlerdir. İşleri onları görecektir. Biz de bunu icat ettik. Bunu bizden evvel kimsenin düşünmemesi veya başka şekilde düşünmüş olması müsbet olmasına mâni midir, sanıyorsunuz?" (s.258)

Romandan bürokrasinin aslında yalnızca Türkiye'ye has bir durum olmadığını, Tanpınar'ın bürokrasinin birçok ülkeyi etkisine alan evrensel bir niteliği bulunduğunu gözler önüne serdiğini de Halit Ayarcı'nın aşağıdaki alıntısında görüyoruz:

"... Bu asra birçok ad verilebilir. Fakat o her şeyden evvel bürokrasi asrıdır. Spingler'den Kayserling'e kadar bütün filozoflar bürokrasiden bahsederler. Ben hattâ derim ki, bürokrasinin asıl kemal çağı istiklâl devri bu devirdir. Bunu anlayan adam mühim adamdır. Ben mutlak bir müessese kuruyorum. Fonksiyonu kendisi tâyin edecek bir cihaz... Bundan mükemmel ne olabilir?" (s.287)

Romanda Tanpınar'ın bürokrasi ile birlikte eleştirdiği diğer bir husus da kadrolaşmadır. Kurumlarda yapılacak işlerle ilgili donanıma sahip olmayan, yalnızca kurucularının yakını oldukları için birtakım insanların istihdam edilmesi eleştirilmektedir. Hayri İrdal'ın aşağıdaki sözleri Enstitüye ne şekilde istihdam sağlandığını göstermektedir:

"Bu meselede sade enstitümüz memurları için -ki yarısı benim ve Halit Ayarcı'nın akrabasıdır, çünkü enstitü kurulur kurulmaz kadrosunun müsavi şekilde mühim

yerlerden tavsiye edilenlerle hısımlık ve akrabamızdan teşkil edilmesine Halit Ayaracı büyük bir isabetle karar vermiş ve bu kararı hiç şaşmadan takip etmişik...” (s.13)

3.3.6 Abes

Saatleri Ayarlama Enstitüsü’ne hâkim olan gerçek dışılık, tuhaflık duygusunu Tanpınar *abes* olarak adlandırır. Yazar abesin kaynağı olarak toplumumuzun karşılaştığı medeniyet değiştirmesinden kaynaklanan iki medeniyete de tam manasıyla nüfuz edememenin getirdiği arada kalmışlık, ne yapacağını bilememe halini gösterir. Berna Moran ise romandaki abes duygusunu şöyle tarif eder:

“Romanın tümüne egemen bir duygudan söz etmek gerekirse buna 'abes'in duygusu diyebiliriz. 'Saçma' yaşamın kendisinde vardır ve İrdal hayatı boyunca buna sık sık tanık olur. Fakat ayrıca, Türk toplumunun karşılaştığı uygarlık sorununun yarattığı bölünme, bu toplumu rasyonel olmayan davranışlara ve saçma tutumlara iter ve romanda genel çizgisiyle hiciv, toplumun bu yüzden içine yuvarlandığı 'abes'i, İrdal'ın bir gözlemci olarak sergilemesiyle sağlanır” (Moran 1978: 268).

Mehmet Kaplan da “*Saatleri Ayarlama Enstitüsü*” başlıklı yazısında Berna Moran’a katılır:

“Metinde 'abes' kelimesi koyu harflerle basılmıştır. Filhakika bu kelime romanda tasvir olunan bütün hayatı izah eden bir anahtar kelimedir. Roman, baştan sona kadar, realitenin dışında yaşayan insanların 'abes hayatı'nı anlatır. Fakat 'abes', en kuvvetli ve en gülünç tezahürünü, romanın Cumhuriyet devrine tekabül eden üçüncü kısmında bulur.” (Kaplan 1962: 110)

3.3.7 Aydınların Durumu

Ahmet Tanpınar’ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’ndeki eleştirilerinden nasibini aydınlar da alır. Tanpınar yeniliklerin özünü tam olarak kavrayamayıp onları sadece şekilsel olarak alan, kendi medeniyetinde bilime dair var olana tamamen sırt çevirip Batı hayranı olan yarı aydın tipini eleştirmektedir. Romanda ironi yoluyla eleştirilenleri sıraladığı yüksek lisans tezinin modern bilime ve aydınlara yönelik ironi başlıklı bölümünde Arzu Karadikme bunun sebebini şöyle açıklar:

“Aydınlardaki ‘kimlik sorunu’nu merkeze yerleştiren Tanpınar’ın anlattıklarından hareketle aydınlar, tıpkı Victor Hugo’nun *Sefiller* romanındaki benzetmesi gibi yanlış modernleşme illetine tutulmuşlardır. Bu yanlış modernleşmeye en büyük sebep ise insanların artık düşünmek yerine doğruluğuna inanmadıkları fikirleri sorgulamadan benimsemeleridir.” (Karadikme 2006: 107)

Tahir Alangu da Tanpınar’ın romanda aydınların durumuna değindiğini şöyle ifade etmektedir:

“Bu romanda çok kara ve zalim bir "kader"ın üzerine yüklendiği Hayri İrdal'ın, bütün aşın yeniliklerin saldırdıkları bir çevrede, kendi hülyâlı yaşayışını inatla sürdürüşü, baskı altında olmasına karşılık, neşeli bir direnme ile yaşayışı, cahillik ve geriliğin ortasında bocalayan son çeyrek yüzyılın aydınlarını ifade ediyor.” (Alangu 1965: 158)

Romanda da aydınların yanlış modernleşme sebebiyle kendi alanlarında bilimsel anlamda tam olarak yetkin olamadıklarını ve Batı hayranlığını Dr. Ramiz üzerinden görebiliriz:

“Doktor Ramiz’le aramızdaki fark -burada yalnız onun bana söylediklerini naklediyorum- benim umumî psikoloji ve sosyoloji metoduyla işi ele almama mukabil, onun meseleyi bütün psikanalizciler gibi cinsiyet, libido ve refulman noktalarından ele almasıdır. Umumî ve hususî psikoloji ve bilhassa sosyoloji hakkında hiçbir fikrim olmamasına rağmen işin böyle olmasına ben de memnunum. Beni daima ciddiye almak lutfunu gösteren Doktor Ramiz bu düşüncelerinin sonunda benim büyük bir idealist olduğumu da ilâve etmişti.” (s.18)

Bahsettiğimiz gibi Tanpınar’ın aydınlara dair eleştirdiği noktalardan biri de kendi değerlerini göz ardı ederek bir Batı hayranlığının pençesine düşmeleridir. Aşağıda İrdal’ın anlatımı üzerinden Dr. Ramiz’in eğitim gördüğü Almanya’ya özgü hayranlığına tanık oluyoruz:

“Doktor Ramiz’e göre -sonradan Almanya’da okuyanların çoğunda bu hâli gördüm- Beethoven’i hemen hemen bizim sokağın arkasında oturan bir adam gibi behemehâl tanımaklığım lâzım geliyordu. Wagner’e gelince o mutlaka ikimizin de akrabasıydı. Çok defa Dokuzuncu Senfoni’nin korosu ile veya Tenhauser’in marşıyla biten konuşmalardan sonra doktorun ferdi hâtıraları başlardı.” (s.124)

3.3.8 Basın

Saatleri Ayarlama Enstitüsü’nde eleştirinin hedefi olan hususlardan biri de basındır. Tanpınar basındaki bozulmaya da dikkat çekerek belirli bir doğruluk kriterine bağlı olmaksızın basının bir zamanlar övgüyle söz ettiği şeyleri daha sonra yermesini eleştirmiştir. Basının bu durumunu Enstitüyü ilk etapta öven ve göklere çıkaran ancak daha sonra Enstitü’nün aleyhinde haberler yapmaya başlayan basına dair Hayri İrdal’ın yorumunda görebiliyoruz:

“Bilmem enstitümüzün daha ilga kararından çok evvel matbuatta aleyhinde başlayan ve ilga kararından sonra büsbütün şiddetini arttıran hücumlardan burada bahsetmeğe lüzum var mı? Hayat ne kadar gariptir? On sene evvel her yaptığımızı beğenen, öven, geniş teşkilâtımızı dünyaya bir örnek gibi gösteren gazeteler, vaktiyle o kadar dostum olan, gerek resmî kokteyllerimize, gerek basın toplantılarımıza can atan gazeteler şimdi aleyhimize yazmadıklarını bırakmıyorlar.” (s.13)

Romanda basının eleştirilen bir diğer yönü de herhangi bir detaylı araştırma yapılmaksızın yanıltıcı ve doğru olmayan haberler yapılmasıdır. Hayri İrdal’ın Nuri Efendi’nin mezarını tamir ettiği merasimde yaptığı konuşmada Ahmet Zamanî’den bahsetmesi üzerine ertesi gün gazetelerde çıkan yazılar tamamen yanlış bilgilerle doludur:

“Ertesi hafta gazetelerden birinde dünyanın en garip başlıklı makalelerinden biri vardı. ‘Hayri İrdal’ın çıraklık seneleri’ diye başlayan bu yazıda, benim üç yaşından itibaren saat ve zamanla meşgul olduğum anlatılıyordu. Babama muttasıl evimizdeki büyük saati, Mübarek’i göstererek nasıl işlediğini sorarmışım. ‘Zengin, dindar, kibar cetler silsilesinden tek aile mirası olarak büyükçe bir saatten başka bir şey bulunmayan bu evde ihtiyar baba sabah akşam çocuğuna, saatin kâinatın timsali olduğunu söylüyordu. İşte bütün çocukluğu bu saat karşısında geçen Hayri İrdal’ı talih doğmadan evvel bu işe hazırlamıştı.’ cümlesiyle biten bu makale hakikî bir şaheserdi.” (s.288)

3.3.9 Mimari ve Musiki

Bu bölümde Ahmet Hamdi Tanpınar’ın pek çok konuya kafa yoran çok yönlü bir yazar olduğundan bahsetmiştik. Tanpınar’ın ilgilendiği meselelerden biri de mimaridir. Tanpınar mimariyi insan ruhunda birtakım hisler uyandıran bir dal ve kültürün aktarılması için bir araç olarak görür. O sebeple İbrahim Paşa Sarayı’nın yıkılmasına dair meseleye ilişkin olarak şunları söyler:

“Bilmiyor muyuz ki bir medeniyet, her şeyden evvel derin maziden gelen bir kültür yığılması, bir kültür toplanmasıdır. Bu mimarinin başında şehir ve mimarî eserleri gelir. Çünkü nesilleri asıl terbiye eden onlardır. [...] Her mimarî eseri millî hayatın bir koruyucusudur. Bu koruyucu tanrıları kaybede ede cemiyet bir gün devam fikrini kaybeder.” (Tanpınar 1947: 224-225).

Bu sebeple Tanpınar eserinde kültür taşıyıcısı olarak gördüğü mimarî eserlerle bağdaşmayan, kimliksiz modern mimariyi eleştirmektedir:

“Kaldı ki, bu harap binanın yerinde yapılan apartmanları görünce insan ister istemez teselli buluyor. Semt âdeta şenlenmiş. Bu gidişle birkaç yıl içinde modern bir mahalle kurulacak! Ben artık modern adamı, modern mimariyi, modern konforu seviyorum.” (s.58)

Tanpınar’ın eleştirisi mimarlıkla alakalı hiçbir şey bilmeyen İrdal’ın Enstitü için tasarladığı bina için ödüller alması ile devam eder:

“Hiçbir mimarî zaruret olmadan, sırf Doktor Mussak’ın hâtırasını yaşatmak için, ve biraz da psikanaliz tedavim esnasında aziz dostum Doktor Ramiz’in insan dimağını ve şuuru bana anlatırken yaptığı ev benzetmesini düşünerek yaptığım bu lüzumsuz yenilikler de holdeki sütunlar kadar makbule geçti ve ben yukarda söylediğim gibi onların sayesinde Milletlerarası Mimarlık Cemiyeti’nin fahrî azası oldum, birkaç cemiyetten madalya ve galiba iki ecnebî devletten nişan aldım.” (s.379)

Tanpınar’ın önemle üzerinde durduğu sanat dallarından biri de musikidir. Tanpınar musikinin kendisi için önemini şöyle açıklar:

“... Hülasa onunla beslenirim. Belki bilgisizliğimin imtiyazı, belki asâbımın bir ihtiyacı, hiçbir san’at, hatta çok sevdiğim resim ve o kadar muhteşem mimarî bile beni bütünüyle cahili olduğum bu san’at kadar mes’ut etmediler, diyebilirim.” (Tanpınar ? : 424)

Tanpınar övgüyle bahsettiği musikin de her şey gibi yüzeysel ve niteliksiz bir hal almasını eleştirir. Bu eleştirisini de müziğe hiçbir yeteneği olmayan baldızı üzerinden yapar. Hayri İrdal baldızının yeteneksizliğini anlatmasına rağmen Halit Ayaracı’nın verdiği yanıt dönemin musiki ve zevke ilişkin tutumunu göstermektedir:

“Musikî denince herkes, evvelâ “Hangi musikî?” sualini kendisine soruyor. Bu sual bir kere soruldu mu sizin zevk, üslûp dediğiniz şeyler yoktur artık. Sonra kulağın herkeste ayarı bozuldu. Radyo devrindeyiz. Musikîyi nadir bir şey gibi dinlemiyoruz. O, romatizma, nezle, para sıkıntısı, harp ihtimali, çok geçimsizlik gibi günlerimizin tabii arkadaşı oldu. Bu işe bir de kalabalığı ilâve edin... Hayır, ben eminim ki bahsettiğimiz hanımefendi birkaç gün içinde yepyeni bir şöhret olarak İstanbul’u fethedebilir.” (s. 230)

3.3.10 Yeni Saatleri Ayarlama Enstitüsü Okumaları

Her edebiyat eseri farklı okuyucular tarafından farklı şekilde okunacaktır. Yukarıda üzerinde durduğumuz hususlar *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’ne dair kaynak kültürde ortaya çıkan çoğunlukla üzerinde uzlaşılan geleneksel okumalara örnektir. Ancak son yıllarda Tanpınar’ı modernleşme, aydınlar vb. toplumsal konular üzerinde eser veren bir yazar olarak ele alan geleneksel okumalar dışında Tanpınar’ın eserlerine farklı açılardan yaklaşan yeni okumalar ortaya çıkmıştır. Bunlara birkaç örnek vermek gerekirse Süha Oğuzertem geleneksel okumaları şöyle değerlendirmektedir:

“Tanpınar’ın bu romanının bütün yapıtları içinde bir istisna ve yazarın diğer kurmacalarından daha "tarihsel", daha "toplumsal" ve daha "eleştirel" olduğunu düşünmediğim gibi, bu doğrultudaki verilerin zayıflığına bakarak, bu romanın "hiciv" olarak tanımlanabileceğini de sanmıyorum.” (Oğuzertem 1995: 461)

Oğuzertem romanın türüne katılmadığı gibi romana dair yorumlarda sıklıkla tekrarlanan diğer yorumlara da karşı çıkarak örneğin Hayri İrdal’da baba kompleksi değil de “ana kompleksi” olduğunu belirtmektedir. (Oğuzertem 1995: 470)

Başka bir örnek vermek gerekirse Özen Nergis Dolcerocca, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’ndeki modernist öğelere dikkat çekerek romanı toplumsal hiciv olarak ele alan geleneksel okumaların aksine romanı Osmanlı geçmişi ile devamı sağlamak yerine modernist bir yaklaşım benimsediğini öne sürmektedir (Dolcerocca 2017: 177-197). (*Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’ne ilişkin yeni okumalar için bkz. *Middle Eastern Literatures*, 20:2)

4. BÖLÜM

ÇEVİRİLERİ YOLUYLA EREK KÜLTÜRDE AHMET HAMDİ TANPINAR İLE *HUZUR* VE *SAATLERİ* *AYARLAMA ENSTİTÜSÜ*'NÜN ALIMLANIŞI

Bu bölümde *Huzur* ve *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanlarının ilk ve yeniden çevirilerine ilişkin yanmetinler incelenerek erek kültürde yazara dair nasıl bir imge oluşturulduğu ve romanların erek kültürde nasıl alımlandığı ortaya konmaya çalışılacaktır.

4.1 *Huzur*'un Erek Kültürde Alımlanışı

4.1.1 *Huzur*'un İlk Çevirisinin Erek Kültürde Alımlanışı

Huzur romanı ilk olarak 2007 yılında Türkçeden İngilizceye Boğaziçi Üniversitesi Çeviribilim Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak görev almış Ender Gürol tarafından "Inner Peace" başlığıyla çevrilerek Turko-Tatar Press tarafından yayımlanmıştır.

Turko-Tatar Press internet sitesinde misyonunu "Türkçe konuşan halkların ortak mirası olan geniş tarih, dil, edebiyat ve kültürlerine dair bilginin yayılması" olarak açıklamaktadır. Yayınlarının kapsamını ise "Anadolu, Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya, Orta ve Doğu Avrupa, Çin, Orta Doğu, Sibiry, Volga bölgesi ve ötesindeki Türk halklarının tarihi, dilleri, edebiyatları ve kültürlerine dair akademik ve genel yayınlar" olarak belirtmektedir. Yine yayınevinin internet sitesinden öğrendiğimiz kadarıyla yayınevi 1999-2016 yılları arasında yalnızca 5 eser yayımlamıştır (WEB_2, 2017).

1. Çevremetinlerde *Huzur*

Huzur romanının ilk çevirisine dair çevremetinleri inceleyecek olursak romanın ön kapağında (bkz. Ek 5) İbrahim Zaman'a ait *Semazenler* isimli resim

yer almaktadır. Resmin hem romanın başlığını temsil eden “huzur”a hem de romanda sıklıkla bahsedilen Dede Efendi’nin *Mevlevi Ayini* eserini temsil ettiği düşünülebilir. Resim ayrıca Türkiye denildiğinde ilk akla gelen imgelerden biri olan semazen imgesi ile de örtüşmektedir. Yine ön kapak sayfasında sırasıyla kitabın, yazarın ve çevirmenin adları yer almaktadır. Arka kapakta (bkz. Ek 6) ise İnci Enginün romana yazdığı önsözden bir alıntı bulunmaktadır. Ayrıca Sarah Atiş’in Ahmet Hamdi Tanpınar’ın 20. yüzyılın önemli yazarlarından olduğunu ve Orhan Pamuk üzerinde etkisi bulunduğunu belirten yorumu yer almaktadır. Ek olarak yazar ve romana dair birer cümlelik kısa bir tanıtım vardır.

Romanın iç kısmına baktığımızda Ahmet Hamdi Tanpınar, İnci Enginün ve Ender Gürol’a dair kısa bir tanıtım yazısı bulunmaktadır. Bu yazının ardından Türkçe ortografisine dair bir sayfa yer almaktadır. Daha sonra da İnci Enginün’ün yazdığı önsöz bulunmaktadır. Tanpınar romanda sıklıkla mâni ve türkölere yer vermiş, Ender Gürol bu mâni ve türkölere aynen korumayı tercih ederek bunlara ait çevirileri romanın arkasına koymuştur. Romanın hemen arkasında bahsettiğimiz mâni ve türkölere çevirileri yer almaktadır. Onun ardında ise Sözlük ve Notlar başlığı ile kültürel öğelerin ve birtakım kavramların açıklandığı bir bölüm yer almaktadır. Son olarak Turko-Tatar Press’in yayımladığı eserlerin listesi bulunmaktadır.

Ender Gürol çevirisinde yer alan çevremetinler incelendiğinde eserin kaynak kültürde alımlandığı şekilde çerçevelendiği söylenebilir. İnci Enginün’ün yazdığı önsöz akademik nitelikte olup hem eserin edebi özelliklerinden hem de değindiği diğer konulardan bahsetmektedir. Enginün romanın bir şair tarafından yazıldığı hissedilen bir aşk romanı olduğundan, hayatlarımıza dahil olmak üzere olan yeni bir kültürün serüvenini anlattığından, 24 saati kapsadığından, kısaca hikayesinden bahsetmektedir. Enginün, Mümtaz’ın roman boyunca Nuran’dan ayrılmış olması, İhsan’ın hastalığı ve patlak vermek üzere olan savaşın etkisiyle kendini kaygı ve kalp kırıklığı içerisinde bulduğunu belirtir. Tanpınar’ın Marcel Proust, Aldous Huxley, James Joyce ve Virginia Woolf gibi çağdaşlarını yakından tanıdığını ve Yahya Kemal Beyatlı’dan etkilendiğini, hatta İhsan ve Mümtaz’da kendisiyle birlikte Yahya Kemal’i yeniden canlandırdığını ifade eder. Tanpınar insanoğlunun günlük hayatta trajik bir karakter olduğunu

düşündüğünden roman kendi hassasiyetlerini sonuna kadar yaşayan insanların hikayeleriyle doludur.

Enginün'e göre müzik eserde önemli bir yer tutar. Farklı sosyal sınıflara ait insanların benzer tecrübelerini klasik Türk müziği ve türküler sonsuzluğa taşır. Her bir sanat eseri sonsuz insan tecrübesini içine alarak ölüme meydan okur. Sadece sanat eserleri değil çocuk oyunları bile bu süreklilik ve değişimin kapsamındadır ve insanoğluna yaşadığı zorluklarda yalnız olmadığını hatırlatır. Roman İkinci Dünya Savaşının arifesinde yazılmıştır. Ayrıca Enginün, Tanpınar'ın zamanı dün, bugün ve yarını kapsayan yekpare bir şekilde algıladığını belirtir.

Özetle İnci Enginün'ün kaynak kültürde sıklıkla değinilen Doğu-Batı ikilemine yoğun şekilde yer vermeden romanın değindiği konular ve edebi niteliği ile Tanpınar'ın devam ve zamana dair fikirlerini de kapsayan kaynak kültürde geleneksel okumalarda genel olarak kabul gören görüşlerin özeti niteliğinde bir önsöz yazdığını söyleyebiliriz.

Urpo Kovala yanmetinlerin “okuyucuyu bilgilendirmek ve etkilemek olmak üzere iki makro işlevi olduğunu” belirtmektedir (Kovala 1996: 135). *Huzur*'un ilk çevirisinin çevremetinlerinin makro işlevinin okuyucuyu bilgilendirmek olduğunu söyleyebiliriz.

2. Dışmetinlerde Huzur

İlk çevirisine dair dışmetinlere bakmak istediğimizde ise araştırmamız sonucunda çalışmamıza dahil edilebilecek dışmetin bulunamamıştır. Eserin ilk çevirisinin erek kültürde yeterli yankıyı uyandıramadığı görülmektedir. Bu sebeple *Huzur*'un ilk çevirisi aracılığıyla erek kültürde yazara dair nasıl bir imge oluştuğu ve eserin nasıl alımlandığı incelenememiştir.

4.1.2 *Huzur*'un Yeniden Çevirisinin Erek Kültürde Alımlanışı

Huzur romanının yeniden çevirisi 2008 yılında Erdağ Göknar tarafından “A Mind at Peace” başlığıyla çevrilerek Archipelago Books tarafından basılmıştır. Erdağ Göknar, Duke Üniversitesi'nde Türkçe Çalışmaları alanında doçent olarak görev yapmaktadır. Ayrıca Orhan Pamuk'un *Benim Adım Kırmızı* adlı romanının da çevirmenidir.

Archipelago Books klasik ve çağdaş dünya edebiyatından çeviriler yayımlama amacıyla kurulmuş kâr amacı gütmeyen bir yayınevidir. Yayınevi internet sitesinde kültürler arasındaki sanatsal değiş tokuşun küresel anlamda birbirimizi anlamada kritik öneme sahip olduğunu ve bu yüzden Amerika Birleşik Devletleri’nde yayınlanan yeni eserlerin yalnızca yüzde üçünden azı İngilizce konuşulan ülkelerin dışında kalan ülkelere ait olduğundan çeşitli ve yenilikçi edebiyat çevirileri yayımladıklarını belirtmektedir (WEB_3, 2017)

Romanın ilk çevirisinin 1 yıl önce ve aynı hedef kitle için yayımlandığı düşünüldüğünde romanın yeniden çevirisinin Anthony Pym’in sınıflandırdığı gibi “aktif yeniden çeviri” olduğunu söyleyebiliriz (Pym 1998). Aynı dönem ve aynı kitleyi hedefleyen iki çeviri rekabet halindedir ancak ilk çevirinin ilgi çekmediği anlaşılmaktadır. Yeniden çeviri aşağıda inceleyeceğimiz yanmetinlerde de görüleceği üzere daha çok yankı uyandırmış daha geniş kitlelere ulaşmıştır.

1. Çevremetinlerde *Huzur*

Romanın ön kapak (bkz. Ek 7) kısmında en üstte yazarın adı, altında kitabın adı, onun altında İstanbul’un 19. yüzyıldaki haline ait anonim siyah-beyaz bir fotoğraf, fotoğrafın altında çevirmenin adı ve en altta da yayınevinin adı bulunmaktadır. Eser için oldukça sade bir kapak seçildiği söylenebilir.

İç kapakta (bkz. Ek 7) romanın konusuna dair bilgi bulunmaktadır. Bu kısımda karakterlerin Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşü ve yeni Türk Cumhuriyeti’nin kuruluşunu takip eden kültürel devrimlerden etkilendiği belirtilmektedir. Tanıtım yazısında belirtilene göre modernleşme ve ilerleme vaatleri geleceğe dair umuttan ziyade endişeye sebep olmaktadır. Eser İstanbul’un şiirsel bir dille anlatıldığı Türkçe *Ulysses*’e benzetilmektedir. Roman huzur, tarih ve aşk, dil ve müzik, gelenek ile modernite, Doğu ve Batı gibi ikiliklerin romanıdır ve tüm bunların ortasında hepsini bir araya getirmeye çalışan genç bir adam bulunmaktadır.

Romandan önce herhangi bir önsöz ya da giriş yazısı bulunmamaktadır. Romanın sonunda Şeyh Galip’ten başlayarak Orhan Pamuk’un Nobel ödülü aldığı tarihe kadar ilerleyen, Osmanlı sultanlarının saltanatlarından, çeşitli savaşlar ve Tanzimat gibi önemli olaylara, Tanpınar’ın doğumu ve eserlerini

yayımlama tarihleri gibi tarihi ve edebi öneme sahip olayların sıralandığı ve bu olayların roman içerisindeki öneminden de bahseden bir kronoloji bulunmaktadır. Bu kronoloji ile Türk tarihine ve edebiyatına uzak olan okuyucular için romanın daha ulaşılabilir kılınmasının amaçlandığı anlaşılmaktadır.

Kitabın arka kapağının iç kısmında (bkz. Ek 8) Ahmet Hamdi Tanpınar ve Erdağ Gökner'a dair kısa bilgi bulunmaktadır. Kitabın arka kapağında (bkz. Ek 8) ise sırasıyla *The Los Angeles Times*, Orhan Pamuk, *Publishers Weekly* ve *The New Republic*'ten alıntılar yer almaktadır. Orhan Pamuk'un "İstanbul üzerine yazılan en güzel roman" alıntısının dışında, bahsettiğimiz süreli yayınlardan alıntılarda romandan bir aşk hikayesi, önemli tarihi olayların anlatıldığı bir roman, karakterlerin Doğu-Batı varlığını tartıştıkları şiirsel bir roman olarak bahsedilmektedir.

Kitabın çevremetinleri dikkate alındığında yayınevinin çok fazla yanmetne yer vererek okuyucu yönlendirecek bir bağlam oluşturmaktan ziyade okuyucunun yalnızca metni daha iyi anlamasını sağlamayı hedeflediği söylenebilir. Yani çevremetinlerin işlevi Kovala'nın sınıflandırmasına göre okuyucuyu bilgilendirmektir.

2. Dışmetinlerde Huzur

Huzur romanının yeniden çevirisine dair dışmetinleri incelediğimizde romana dair yazılanların birkaç tema çevresinde toplandığı söylenebilir. Bunlardan ilki romanın bir aşk romanı olduğudur. Birçok dışmetinde Mümtaz ile Nuran'ın aşkı konu edinmiştir. Bir örnek vermek gerekirse *Los Angeles Times*'de yayımlanan yazısında Richard Eder eseri "20. yüzyılın dikkate değer edebi aşk hikayelerinden ve dönüm noktalarından biri" olarak tanıtmaktadır (Eder 2009). Ayrıca sıklıkla Tanpınar'ın şiirselliğinden bahsedilmektedir (*Publishers Weekly* 2008). Dışmetinlerde sıklıkla bahsedilen konulardan biri de romanın Doğu-Batı, eski-yeni çatışmasını konu ediyor olmasıdır. Örneğin, Andrew Seal, *Quarterly Conversation*'da yayımlanan yazısında romandan "Batının modernleştirici güçleri ile geleneksel Osmanlı ve Türk kültürleri arasındaki çatışmanın sembolü" olarak bahsetmektedir (Seal 2009). *Publishers Weekly* ise romanda işlenen Doğu-Batı ikiliğini "Türk kültürü 1930'larda geleneksel köklerinden

daha modern bir topluma kayarken Mümtaz geçmişi korumaya çalışıyor” şeklinde ele almaktadır (Publishers Weekly 2008).

Suzy Hansen *The New Republic*’teki yazısında “Tanpınar’ı okumanın asıl zevkinin Tanpınar’ın fikirlerinde ve Türk karakterlerini yeni Doğu-Batı yaşam biçimlerini tartışırken izlemekte yattığını” dile geçirmektedir (Hansen 2011). Emily Shannon, *Three Percent*’teki yazısında “roman kahramanlarının kimliklerinin ülkelerine bağlı olduğunu ancak Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılmasıyla modernleşmenin ülkeyi devraldığını ve yerli halkın yeniye uyum sağlamaya çalıştığını” belirtmektedir (Shannon 2009). *Austin Chronicle*’da yer alan yazısında Rayyan Al-Shawaf romanın “yakın zamanda çökmüş Osmanlı İmparatorluğu ile yeni ortaya çıkan Avrupa tarzı Türk devletinin arasında sıkışmış eşikteki İstanbul’u ölümsüzleştirdiğini” ifade etmektedir (Al-Shawaf 2008).

Huzur’a dair yanmetinlerde öne çıkan temalardan bir tanesi de İstanbul’dur. Andrew Seal romanı değerlendirirken bu sefer de İstanbul için “Tanpınar’ın romanı İstanbul ve Boğaz’ın nabzını ve temposunu bize canlı ve derin bir şekilde anımsatıyor” demektedir (Seal 2009). Richard Eder, *The LA Time*’daki değerlendirme yazısında romanın İstanbul’a dair kısımlarını şöyle değerlendirir:

[In any case, Tanpınar (1901-1962) has produced a work that, despite its long and (to us) obscure side trips, creates a portrait of a city and a culture -- Istanbul on the eve of World War II -- that seems like the land of Cockaigne, magical and lost. His novel is as much about its setting and colors (the green of an Emerald City) as about the stories and wonderfully eccentric and varied panoply of characters.]

Her şekilde Tanpınar (1901-1962) uzun ve konudan (bize göre) anlaşılması zor sapmalarına rağmen sihirli ve yitik bir tembellik diyarını (Cockaigne) andıran bir şehrin ve kültürün -2. Dünya Savaşı’nın eşliğindeki İstanbul’un- portresini çizen bir eser üretmiştir. Romanı yer-zaman ve renklerle (Zümrüt Kent’in yeşili) ilgili olduğu kadar hikayeler ve mükemmel derecede eksantrik ve çok çeşitli karakterlerle de ilgilidir (Eder 2009).

Alıntılarda da görüldüğü üzere romanın İstanbul’un güzelliklerini detaylı şekilde anlatması erek okuyucunun dikkatini çekmiştir. Ayrıca Emily Shannon yine *Three Percent*’teki değerlendirme yazısında “Mümtaz, tarihlerini bilmenin İstanbul’u bilmekten geçtiğine inanmaktadır” diyerek İstanbul’un ulusal değerlerin yığıldığı kültür taşıyıcısı rolünün de erek kültürde fark edildiğini göstermektedir (Shannon 2009).

Erek kültürde romanın alımlanışına ilişkin olarak öne çıkan konulardan biri de romanda önemli bir yer kaplayan müziktir. Amazon.com’da Guillermo

Maynez isimli kullanıcı romana dair görüşlerini bildirirken müziğin işlevini “Cinsel ve duygusal çekimin ötesinde Mümtaz ve Nuran geleneksel Türk müziğine (*romanın gelenek ile modernite arasındaki gerilimi gösteren temel konularından biri*) karşı büyük bir sevgi beslemektedir ...” diyerek açıklar [vurgu bana ait] (Maynez 2013). Alıntıda Tanpınar’ın *Huzur*’da “Debussy’i, Wagner’i sevmek ve Mâhur Beste’yi yaşamak, bizim talihimiz buydu” sözleriyle de belirttiği gibi müzik zevklerimizde de Doğu-Batı arasında kalmışlığımızın erek okur tarafından da fark edildiğini görüyoruz. Emily Shannon müziğin romandaki konumunu “Roman boyunca söylenip hatırlandıkça müzik, tarih ve kimliklerinin anısı olarak yerli halkın elinde kalan tek şey gibi görünmektedir,” şeklinde belirtmektedir (Shannon 2009).

Erek okur da Tanpınar’ın kültür birikiminin aktarıldığı bir araç olarak müziğe atfettiği önemi ve karakterlerin köklerinin bir hatırlatıcısı olarak müziğe nasıl tutunduğunu görmektedir. Ancak romanda bahsi geçen geleneksel musikimize dair sanatçılar ve eserler kültür bağımlı öğeler olduğundan ve küresel anlamda ya da en azından İngilizce konuşulan ülkelerde geniş çaplı bilinirliğe sahip olmadığından bu sanatçı ve eserlerden erek okurun uzak kaldığını ve müziğin roman içindeki işlevini kavrasalar da bu bölümleri anlamakta zorlandıkları anlaşılmaktadır. Amazon.com’da Geoffrey Fox adında bir kullanıcı geleneksel müziğimize dair bölümleri “Her okuyucunun anlayabileceği dokunaklı ve tutkulu bir kitap ancak roman boyunca bahsedilen müziğe aşina olanlar daha iyi anlayacaktır,” şeklinde yorumlamaktadır (Fox 2012).

Erek kültürde *Huzur* romanında değinilen konulardan dikkat çeken bir mesele de Türk aydınıdır. Romana dair değerlendirmelerden erek okurun roman karakterlerinin çoğunlukla dönemin aydınlarından oluştuğunun (*Complete Review* 2008) ve aydınların dönemin yarattığı ikilemi sorguladıklarının farkına vardığını görüyoruz. Buna örnek olarak Amazon.com’da las cosas isimli kullanıcı aydınların yaşadığı ikilemi “Romanın ana karakteri Türkiye, Türkçe, İstanbul ve Boğaz’dır. Bunların iyi eğitim almış, fakir olmayan (...) çoğunlukla erkeklerden oluşan bir aydın grubu için anlamı nedir? Cevap derin bir ikilemdir,” şeklinde ifade etmektedir (las cosas 2009).

Goodreads.com’da Czarny Pies isimli kullanıcı da romanın aydınların durumunu ele aldığını “Bu roman Türkiye’nin Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşünden sonra kendini tanımlamak için bir yol arayan aydın kesimine dair bir pencere açar,” şeklinde ifade eder (Pies 2014).

Çevremetinlerde değinilen konulardan biri de romanın çevirisidir. İlgili yorumlardan Erdağ Gökner’ın romandaki Osmanlıca-Arapça-Farsça kelimeler için Latince ve eski dile ait karşılıklar kullandığı anlaşılmaktadır. Çevirmenin kullandığı bu karşılıklar “sıradışı İngilizce kelimeler” (Fox 2012), “yabancı bir aksan” (Eder 2009), “tuhaf yazım” (las cosas 2009) şeklinde değerlendirilmiştir. Anglofon edebiyattaki bu duruma Lawrence Venuti *Translator’s Invisibility* kitabında aşağıdaki şekilde dikkat çekmektedir:

[A translated text, whether prose or poetry, fiction or nonfiction, is judged acceptable by most publishers, reviewers, and readers when it reads fluently, when the absence of any linguistic or stylistic peculiarities makes it seem transparent [...] in other words, that the translation is not in fact a translation, but the “original.”]

İster düzyazı ister şiir olsun ister kurgu olsun ister olmasın çeviri bir metin akıcı şekilde okunabildiği ve kendine has dilsel ve biçimsel özelliklerinin bulunmaması sebebiyle saydam bir hal aldığı zaman [...] diğer bir deyişle çeviri değil de “özgün” eser olarak okunabildiği zaman yayıncılar, eleştirmenler ya da okuyucular tarafından kabul edilebilir sayılır. (Venuti 1995: 1)

Gerçekten de okuyucu yorumlarını incelediğimizde “Benim için iyi bir çeviri fark edilmeyen çeviridir” (las cosas 2009) şeklinde bir beklentinin olduğunu görüyoruz.

4.2 Saatleri Ayarlama Enstitüsü’nün Erek Kültürde Alımlanışı

4.2.1 .Saatleri Ayarlama Enstitüsü’nün İlk Çevirisinin Erek Kültürde Alımlanışı

Saatleri Ayarlama Enstitüsü romanı ilk olarak 2001 yılında Türkçeden İngilizceye Boğaziçi Üniversitesi Çeviribilim Bölümü’nde öğretim görevlisi olarak görev almış Ender Gürol tarafından çevrilerek Turko-Tatar Press tarafından yayımlanmıştır. Turko-Tatar Press’e dair bilgi yukarıda verilmiştir.

1. Çevremetinlerde *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*

Kitabın siyah zeminli ön kapağında (bkz. Ek 9) üzerinde Arapça sayıların yer aldığı Topkapı Sarayı Saat Koleksiyonu’na ait bir saat bulunmaktadır. Saatin altında sırasıyla kitabın adı, yazarın adı ve çevirmenin adı yer almaktadır. İç

kısımda kitabın orijinalinde de yer alan İzzet Molla'ya ait alıntı ve çevirisi bulunmaktadır.

Daha sonraki sayfada yazara, Berna Moran'a, Ender Gürol'a ve Berna Moran'ın makalesini çeviren Zekeriya Başkal'a ait bilgi bulunmaktadır. Arka sayfada Türkçe ortografisine ait bir sayfalık bir açıklama yer almaktadır. Daha sonra da Berna Moran'ın makalesine yer verilmiştir. Romanın arkasına *Ek* başlığı ile "Halit Ayarcı'dan Dr. Ramiz'e Mektup" başlığı ile aslında kaynak metinde yer almayan Turan Alptekin'in *Bir Kültür Bir İnsan* isimli eserinden alınan bir mektup bulunmaktadır. Mektup Tanpınar tarafından yazılmış ancak daha sonradan uygun bulmadığı için eserin sonuna eklenmemiştir. Mektup romanda okuduğumuz olayları tam tersine çevirmektedir. Hayri İrdal vefat etmiş ve arkasında akıl hastanesinde yazdığı *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nü bırakmıştır. Aslında Doktor Ramiz yine doktordur, Halit Ayarcı bankada, Hayri İrdal ise baroda çalışmaktadır. Hayri İrdal paranoyası nedeniyle olayları olduğundan farklı şekilde yansıtarak *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nü yazmıştır. Ayrıca mektupta Hayri İrdal'ın delilik nöbetlerinde bile toplumsal meselelere değindiğini, bununda toplumsal meselelerin tüm fertlerin içinde en canlı nokta olduğunu belirtmektedir.

Kitabın son sayfasında da Turko-Tatar Press'in diğer yayınlarına yer verilmiştir. Arka kapakta (bkz. Ek 9) ise eski yaşam biçimlerinin yeni ve Batılı yaşam biçimini benimsediğini, Tanpınar'ın modern, Osmanlı sonrası Türkiye tasvirinin Cumhuriyet'in ilk dönemini temsil eden absürd bir tiyatro sahnesi kurduğunu belirten kısa bir tanıtım yazısı vardır. Çeviriye Berna Moran'ın makalesinin önsöz olarak eklediği belirtilmiş ve Sarah Atiş'tan bir alıntı eklenmiştir. İlgili alıntı şöyledir:

"Ahmet Hamdi Tanpınar İngilizce konuşulan dünyada tanınması gereken önemli bir 20. yüzyıl Türk yazarıdır. Dünya çapında takdir edilen romancının Orhan Pamuk üzerindeki etkisi açıktır. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* 20. yüzyıl Türk edebiyat tarihinde Pamuk'un eserlerini bir bağlama oturtmaktadır. Bugüne dek *Beyaz Kale* ve *Kara Kitap* köksüz, küresel post modernizmde yüzer halde bırakılmıştır."

Sarah Atiş'in sözlerinin altında da Ahmet Hamdi Tanpınar'a dair kısa bilgi verilerek yazarın modern Türk edebiyatının kurucusu olduğu belirtilmiştir.

Berna Moran'ın Önsözü

Makalesinde Berna Moran, kitabın dört bölümünün Tanzimat öncesi, Tanzimat dönemi ve Cumhuriyet döneminin başlangıcında yaşanan bunalımları anlattığını belirtir. Berna Moran Tanzimat öncesi dönemi anlattığını varsaydığı ilk bölümde Tanpınar'ın “din ve hurafe motifleri, boş inançları” hicvettiğini ve söz konusu dönemin “Tanzimat'tan Önce, Batı'daki bilimsel ve ekonomik gelişmelerden habersiz, dine yönelik, gerçekçi olmayan bir çağı simgelediğini” belirtir (Moran 1978). Tanzimat Dönemini hicvettiği düşünülen ikinci bölümde ise romanın “toplumumuzun Tanzimat'tan sonra iki uygarlık arasındaki bocalayışını da dile getirmektediğini” ifade eder (Moran 1978). Cumhuriyet Dönemini anlatan üç ve dördüncü bölümler ise “Cumhuriyet Döneminin geçmişle bağlarını kopararak yeni bir Türk toplumu yaratmak çabasında düştüğü hataların hicvine ayrılmış olan kısımdır.” (Moran 1978) Tanpınar, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* vasıtasıyla “politikacılar, üst yapıda yapılan köksüz devrimler, bürokrasi, Batı taklidi yaşam biçimi vb.” birçok konuyla alay etme fırsatı bulmuştur (Moran 1978). Makalenin geri kalanında Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eserinde eleştiri ve mizah unsurları için ne gibi yöntemler kullandığını kitaptan örneklerle açıklar. Yani eserin yazıldığı dönemle ilgili çok kısa bir girişin ardından eserin niteliğine ilişkin bilgiler verilir. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nün ilk çevirisinin çevremetnlerinin Kovalalı'nın sınıflandırmasına göre makro işlevinin okuyucuyu bilgilendirmek olduğunu söyleyebiliriz.

2. Dışmetinlerde *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*

Ender Gürol çevirisine dair dışmetinlere bakmak istediğimizde ise aynı *Huzur* romanının çevirisinde olduğu gibi çevirinin yankı uyandırmadığını görüyoruz. İncelememiz esnasında yalnızca Selim Kuru'nun *Edebiyat: Journal of Middle Eastern Literatures* dergisinde yayımlanan kitap incelemesine ulaşabilmiştir. Selim Kuru ilgili yazısında bireyselliğe imkân vermeyen bir kültürün dönüşümünden, romanı anı şeklinde yazmanın Tanpınar'a zamanla oynama imkânı verdiğinden, insan ruhu ve rüyalar, bürokrasi ve çalışmanın doğasına dair konuşmalarla psikanaliz ve Markizimin ima edilerek ruhsuzluk ve sahteliklerinin eleştirildiğinden, modern toplumun yukarıdan aşağı örgütlenmesinden bahsetmektedir. Kuru ayrıca Ahmet Hamdi Tanpınar'ı

tanıtmakta, Tanpınar'ın eserlerinin hem gelenekselcilerin hem de liberal kesimlerin sürekli olarak ilgisini çektiğini, Tanpınar'ın bakış açısının Oğuz Atay ve Orhan Pamuk gibi yazarlarca yeniden değerlendirilerek geliştirildiğini belirtmektedir (Kuru 2002). Ancak bu yorum dışında çeviriye dair başka yanmetne ulaşamamıştır.

Şule Demirkol Ertürk bu durumun sebeplerinden birini de yayınevinin büyük kitlelere ulaşma hedefinin olmamasına bağlar. Ertürk bu tespitin göstergesi olarak yayınevinin akademik olmayan eserlere kapıyı açık bırakmasına karşın kitabın girişinde İngilizce ve Türkçe Edebiyat alanında önemli bir akademisyen olan Berna Moran'ın ilk olarak Türkçe kaleme aldığı (Moran 1978/2008) ve akademik bir yaklaşımla yazdığı makalesinin bulunması ve yine çevirmenin de akademik arka planının olması ve kültür bağımlı öğeleri dipnotlarla açıklayarak akademik bir çeviri yaklaşımını tercih etmesini göstermektedir (Demirkol Ertürk 2019).

1. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nün Yeniden Çevirisinin Erek Kültürde Alımlanışı

Saatleri Ayarlama Enstitüsü romanı 2014 yılında Mauren Freely ve Alexandar Dawe tarafından yeniden çevrilerek Penguin Books tarafından basılmıştır. Maureen Freely Amerika'da doğmuş, İstanbul'da büyümüştür. Şu an Warwick Üniversitesi'nde dersler vermektedir. Freely'nin yedi romanı bulunmaktadır. Ayrıca Orhan Pamuk'un başlıca çevirmenlerinden biridir.

Alexander Dawe Amerika'da doğmuş 12 yaşında babasının mesleği gereği İstanbul'a gelerek burada 2 yıl kalmıştır. Üniversiteden sonra tekrar İstanbul'a dönerek burada yaşamaya başlayan Dawe, yine Freely ile birlikte Sabahattin Ali'nin *Kürk Mantolu Madonna* romanını ve Sait Faik Abasıyanık'ın hikayelerini çevirmiştir. Ayrıca güncel Türk yazarlardan çeviriler de yapmıştır.

Penguin Books'un bağlı kuruluşlarından biri olan ve Merkezi Amerika'da bulunan Penguin Random House, 20 ülkede faaliyet göstermektedir. Yılda 70.000 dijital, 15.000 basılı başlık üretmektedir. Dünyanın en büyük ve en tanınan yayınevlerinden bir tanesidir. Penguin Random House internet sitesinde misyonunu yeni hikayeler üretmeleri için yazarlarla iş birliği yaparak ve bilgilendirici, eğlendirici ve ilham verici fikirleri dünyanın her yerindeki

okuyucularla paylaşarak okuma tutkusuna evrensel olarak katkıda bulunmak olarak açıklamaktadır. (WEB_4, 2017)

Yeniden çeviriye dair ilginç olan durumlardan bir tanesi Penguin Books’un çevirinin, romanın ilk İngilizce çevirisi olduğunu iddia etmesidir. Penguin Books, Ender Gürol çevirisini tamamen göz ardı etmiştir. Caleb Lauer, bu durumla ilgili olarak *The National*’daki yazısında Penguin Books’un bir e-posta ile romanın ilk “yetkili” çevirisi olduğu açıklamasında bulunduğunu ifade etmektedir (Lauer 2014). Ancak romanın ilk çevirisinde de telif haklarının Ender Gürol’a ait olduğu belirtilmiştir. Romanın telif haklarına dair bir anlaşmazlık olduğu anlaşılmaktadır. Birbirine çok da uzak olmayan zamanlarda ve aynı bölgeyi hedef aldıklarından Pym’in sınıflandırdığı gibi “aktif yeniden çeviri” olarak adlandırabileceğimiz (Pym 1998) ikinci çeviri için neden yeni çevirmenler tercih edildiğini incelediğimizde Alexander Dawe, *Haberekspres*’e verdiği röportajda çeviriye dair hedeflerini “Amacımız bu romanın 'ses'ine, yani onun estetiğine sadık kalmak” olarak açıklamakta ve Ender Gürol çevirisini “Bence çeviri orijinal romana sadık ama demin bahsettiğim 'ses'ini tam yakalayamamış. Biz romanın özgün atmosferini, karakterlerin kişiliklerini ve konuşmalarını sürükleyici bir İngilizce ile aktarmaya çalışıyoruz” şeklinde değerlendirmektedir (Dawe 2011).

İkinci bölümde yeniden çevirinin birden fazla sebebe bağlı bir olgu olduğunu belirtmiştik. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’nün yeniden çevrilmesinin sebeplerinden birinin önceki çeviriye dair dilsel yetersizlikler olduğu çevirmenlerince öne sürülmüştür. Venuti bu bağlamda yeniden çevirilerin “önceki çeviri ya da çevirilerden farklarını ortaya koyarak kendilerini meşrulaştırdığını” belirtmektedir (Venuti 2003). Alexander Dawe burada yazarın “sesini” yakalamaya çalıştıklarını bildirerek önceki çeviriden ne bakımdan farklı olduklarını ortaya koymaya çalışmıştır.

2. Çevremetinlerde *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*

Kitabın gömlek kısmında (bkz. Ek 10) bir saat figürü ve akrep ile minare şeklinde yelkovan bulunmaktadır. Minare figürü Doğu ve İslam kültürünü çağrıştırmaktadır. Gömlekte en üstte romanın adı, altında yazarın adı ve en altta edebiyat alanında Nobel ödüllü Orhan Pamuk’tan “Alegorik bir başyapıt...

Tanpınar hiç şüphesiz modern Türk edebiyatının en dikkate değer yazarıdır,” sözleri yer almaktadır. Gömleğin ön iç kısmında (bkz. Ek 10) ise kitabın tanıtım yazısı yer almaktadır. Tanıtım yazısında eser edebi bir buluş, ilk İngilizce çevirisi ile modernleşmenin şamatalı bir trajikomedisi olarak tanıtılır.

Yazı, eseri modern bürokratik devlet parodisi olarak tanıtmaktadır. Kitabın merkezinde yer alan Hayri İrdal’dan *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’nde çevresi tuhaf karakterle sarılı bir anti kahraman olarak bahsetmektedir. Aslında sebebini anlayamadığımız şekilde “televizyon mistiği” olarak bahsedilen Seyit Lûtfullah, Eczacı Aristidi Efendi, Abdüsselam Bey ve Nuri Efendi Enstitü’de değil de çocukluk döneminde İrdal’ın çevresini sarmıştır. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’nden de Türkiye’deki tüm saatleri Batı saatine göre ayarlama amacıyla karmaşık bir ceza sistemi uygulayan bir örgüt olarak bahsedilmektedir. Ayrıca Hayri İrdal’ın yaşadığı talihsizliklerin gelenek ile modernitenin, Doğu ile Batı’nın çatışması olduğundan bahsedilir. Tanıtım yazısında bahsedildiği gibi okuyucunun yanlış bilgilendirildiği hususlar bulunmaktadır.

Gömleğin arka kısmında (bkz. Ek 11) ise dergilerden birkaç kelimelik ya da cümlelik kitabı öven alıntılara yer verilmiştir. Bu alıntıların altında Pankaj Mishra tarafından yazılan bir önsöz bulunduğu ve onun altında da kitabın Türkçeden Mauren Freely ve Alexander Dawe tarafından çevrildiğinden bahsedilmektedir. Gömleğin arka iç kısmında ise Ahmet Hamdi Tanpınar, çevirmenler ve Pankaj Mishra hakkında kısa bilgi yer almaktadır.

Kitabın ön kapağında (bkz. EK 12) yine akrep ve minare şeklinde yelkovan ile bir saatin içini andıran bir mekanizma görüyoruz. Ancak bu sefer gömlekte yalnızca işaretlerle belirtilen saatler Roma rakamlarıyla yazılmıştır. Ön kapakta sırasıyla yazarın adı, kitabın adı, Pankaj Mishra tarafından yazılan bir önsöz bulunduğu ve çevirmenlerin adı yer almaktadır. Arka kapakta (bkz. Ek 13) ise yine gömleğin ön iç kısmındaki tanıtım yazısı tekrarlanmıştır. Ayrıca gömleğin ön kısmındaki Orhan Pamuk alıntısına genişletilerek yer verilmiştir. Öndeki alıntıya ek olarak Pamuk’un “*Saatleri Ayarlama Enstitüsü* ile bu büyük yazar Türkiye’nin batılılaşma girişimlerini ve gecikmiş modernitesini insana dair tüm sonuçları ile birlikte anlaşılabilir kılan alegorik bir başyapıt yaratmıştır” sözlerine yer verilmiştir.

Romanın iç kısmında ise yazar, çevirmenler ve Pankaj Mishra hakkında kısa bilgi yer alır. İleriki sayfalarında içindekiler, Pankaj Mishra'nın giriş yazısı, çevirmen önsözü, bu konuda daha fazla eser okumak isteyenler için tavsiye listesi, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden AK Parti'nin hükümeti devrıldığı dönemi kapsayan Türk tarihi kronolojisi yer almaktadır. Roman metninin arkasında ise "Ek" başlığı ile Türkçe telaffuzu kılavuzu, Türkçe isim ve saygı belirten unvanların anlamları ve "Notlar" başlığı ile Türk ve İslam kültürüne ait öğelerin açıklandığı bir kısım bulunmaktadır.

Pankaj Mishra'nın Giriş Yazısı

Pankaj Mishra giriş yazısında Atatürk'ün 1920'lerin Müslüman çoğunluktan oluşan Osmanlı İmparatorluğu'nu kökten ve zorla laik bir cumhuriyete dönüştürdüğünden alfabeden başörtüsüne ve dine kültüründeki her şeyi alelacele terk ederek Avrupa tarzı moderniteyi taklit etmeye çalıştığından bahsetmektedir.

Mishra'ya göre diğer toplumlarda da olduğu gibi Atatürk gibi toplumda güçlü adamlar endüstrileşmiş Batının gücü karşısında kendilerini bastırılmış ve aşağılanmış hissederler ve derhal bu güce ulaşmak isterler. Bu adamlar halkın kendiliğinden bu tür bir gelişme konusunda istekli ve hazır olup olmadıklarına bakmadan bürokratik bir devlet ve aydınlanmış yönetici elit sınıfın halkı ulusal bir kimliğe kavuşturabileceğine inanırlar. Ancak bu aceleci modernleştiricilerin amaçları ile modern Batı'ya benzetmek istedikleri toplumların uzun tarihi deneyimleri arasında trajik bir uyumsuzluk olmuştur. Ayrıca sonuç da her zaman belirsizdir. Örneğin, Türkiye on yıllarca süren laik diktatörlükten ılımlı İslamiyete dönmüştür.

Orhan Pamuk Beyaz Kale'de insanların ve inançlarının onlar farkında olmadan değiştirilmesinin getirdiği yabancılaşma ve diğerlerinin üstünlüğüne şahit olarak onları taklit etme çabasının yarattığı üzüntüden bahseder. Tanpınar da bu durumu geleceğin engellendiği ve geçmiş ve şimdinin çoktan başkalarının tanımlandığını görerek modern dünyaya geç gelmeyi geç kalmışlık olarak tanımlar.

Sürekli Batının himayesinde olmanın verdiği üzüntü ve kırgınlık Osmanlı İmparatorluğu döneminde büyüyen ve Atatürk tarafından şiddetle baskı altına alınmadan önce eski usullere dair bir şeyler bilen Tanpınar'da gittikçe artıyordu.

Örneğin Atatürk'ün kültür mühendisliğinin daha sonraki nesiller için ulaşılamaz kıldığı Osmanlı müziği ve şiiri ile büyümüştü. Ancak Tanpınar bu sorumsuz Batılılaşma programına tutucu ya da geçmişe yönelik bir projeyle yanıt vermemiştir. Tanpınar seküler sloganlar ve devlet programlarının ötesinde geçmiş ve şimdinin bir sentezini ummuştur. Kemalistler Türk yazarlarına yeni rol modeller oluşturma ve sadık ve kültürlü yurttaşlar yetiştirme görevi vermeye çalışmışlardır. Ancak Tanpınar avare (flaneur) edebiyatıyla Türkiye'de baskın olan sosyal-realist geleneği reddetmiştir.

Mishra giriş yazısında *Huzur*'a da değinmiştir. Tanpınar'ın gerçekleşmesini umduğu *terkibi* kozmopolitan İstanbul üzerinden anlattığını belirtir. Mishra, Tanpınar'ın sentezi deneyen romanının 1980'lerde Türkiye'de popüler olmasının sebeplerinden birinin ülkenin on yıllarca süren ruhsuz Kemalizm'den uyanması olduğunu ileri sürer. *Huzur*'da Suad'ın intiharı da sentezin imkansızlığını ima etmektedir.

Mishra'ya göre *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde artık Tanpınar'ın geçmişle şimdi arasında hayal ettiği devamlılığın mümkün olmadığı görülür. Modernizmin manevi kaynakları Türkiye'nin Kemalist elitleri tarafından getirilen endüstrileşme, makineleşme, nüfus değişimleri, orta sınıf tüketimciliği ve hızlı iletişim gibi büyük ve geri dönülemez maddi değişikliklerin yanında kısıtlı kalmıştır. Romanın anlatıcısı Hayri İrdal ise Rus edebiyatından tanıdığımız yarı modern lüzumsuz adam tiplmesidir. 1960'ların başında Tanpınar bir bakanlıkta çalışmış hatta milletvekili olmuştur. Romanın anlatıcısı da Türkiye'de kendi kendine varlığını sürdüren ve kendi kendini haklı çıkaran bürokratik devletin saçmalıklarını (abes) anlamaktadır. Romanda kendi işlevini belirleyen bu mekanizma *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'dür. Tanpınar bu romanında Atatürk'ün 1926'da Miladi Takvim Yasasını kabul etmesiyle Batı saatini resmen benimsemesini hicvetmeyi hedeflemiştir. 19. Yüzyılda Asya'da olduğu gibi Türkiye'deki insanların çoğunun zamanı saatlerin sunduğu kesinlikle bilmeye ihtiyacı yoktu. Müezzinin namaz çağrısı ya da güneşin hareketleri yeterliydi. Ancak Atatürk ülke çapında saat kuleleri kurdurur. Toplum artık şehrin yeni mimarisi karşısında modern gibi davranacak, eski zamana uyanlar şiddetle cezalandırılacaklardır.

Mishra yazısında Tanpınar'ın Hayri İrdal'ı Kemalist Türkiye'nin birçok yönünü hedef almak için kullandığından bahseder. Örneğin İrdal, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* için sahte bir geçmiş yaratmak adına aslında hiç yaşamamış bir saat ustası olan Ahmet Zamani Efendi'yi uydurur. Mishra'ya göre benzer şekilde Atatürk de Türk Tarih Kurumu'nu kurarak Türkiye'ye yeni bir tarih yazar ve böylelikle toplumu dini bir topluluktan ziyade etnik bir topluluğa dönüştürür. Tanpınar modern ideolojilerin insan olmaktan çıkaran soyutlamaları ve boş vaatlerine karşı küçük mutluluklar ve hüznler gibi günlük yaşamın birebir edinilen tecrübelerini savunmaktadır.

Mishra'ya göre Tanpınar'ın romanında işlediği konulardan bir tanesi de özgürlüktür. Tanpınar Batılı tarzda ilerlemenin sahiplenilmesiyle zihinlerimizin tamamen bilgiyi bölümlere ayıran ve insanları yönlendirilecek şeyler olarak gören yeni bir bilgi felsefesinin esiri olacağından korkar.

Çevirmen Önsözü

Kitapta “Çeviri Üzerine Bir Not” başlığıyla Mauren Freely ve Alexander Dawe'un önsözü bulunmaktadır. Freely ve Dawe çeviriye dair notlarında 1928'deki Alfabe Devrimi ile Atatürk'ün ulusuna Arap alfabesinden Latin alfabesine geçiş için yalnızca üç ay verdiğini belirtmektedir. 1932'de Türk Dil Kurumu'nu kurarak bu kuruma dilden Arapça ve Farsça kelimeleri modern Türkçeden temizleme görevini vermiş, Türk Dil Kurumu ise ürettikleri yeni kelimeleri tutunduramamış, yalnızca kelime hazinesini yüzde altmış oranında azaltmıştır. Öyle ki *Nutuk*'un bile iki kez çevrilmesi gerekmiştir.

Freely ve Dawe, yazarların da bu sürece davet edildiğini, bazı yazarların sürece destek verirken bazılarının hapse atıldığını ifade etmektedir. Ancak Arapça, Farsça ve Türkçenin oluşturduğu zengin bileşimden keyif alan Tanpınar bu akıma dahil olmaz çünkü gelenekle bağları koparmak yerine Doğu ile Batının uyumlu bir bileşiminden yanadır. Fakat Tanpınar bu görüşleri sebebiyle eleştirilmiştir. Çevirmenler, Dil Devrimine dair verdikleri bilginin ardından Türkçenin dilbilgisel ve sözdizimsel özelliklerinden, İngilizce ve Türkçenin bu açıdan farklılıklarından, Tanpınar'ın şiirsel üslubundan ve yazarın sesini yakalamaya çalıştıklarından bahsetmektedir.

Romanın çevremetinlerini incelediğimizde romanın makro işlevinin Kovala'nın sınıflandırmasına göre okuyucuyu etkilemek olduğu söylenebilir.

2. Dışmetinlerde *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün yeniden çevirisine dair dışmetinleri incelediğimizde ilk olarak çevremetinlerdeki romanın Türkiye'deki saatlerin Batı saatine göre ayarlanması ve Batılılaşma eleştirisi ile ilgili olduğu yorumlarının sıklıkla tekrarlandığını görüyoruz. Neredeyse dışmetinlerin tamamına yakınında vurgulanan bu iki konuya örnek vermemiz gerekirse *Open Letters Monthly*'deki yazısında Steve Donoghue romanın ilhamını “Osmanlı İmparatorluğu'nun miskin geleneklerine Atatürk tarafından uygulanan Batılılaşma reformlarından, özellikle de 1926'da Türkiye'de uygulamaya koyduğu sıkı Batılı zaman yönetimi anlayışından” aldığını belirtmektedir (Donoghue 2014). Benzer şekilde Will Dawson romanın “yirminci yüzyılın başlarında cumhuriyetin ilanı ile meydana gelen hızlı modernleşme ve onu takip eden bürokratik sistemlerin hicvi “olduğunu öne sürmektedir (Dawson 2014). Said Sayrafiezadeh ise *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nün “Türkiye'deki tüm saatlerin senkronize edilerek ulusun modern çağa atlatılması amacıyla” kurulduğunu ortaya koymaktadır (Sayrafiezadeh 2013). Michael Orthofer'e göre “Tanpınar açıkça Atatürk'ün Batı tarzı modernleşmeye yönelik diğer bir adım olan ‘Batı’ saatinin (ve miladi takvimin) benimsenmesini buyurmasından ilham almıştır.” (Orthofer 2013) William Armstrong ise 1926'da Atatürk'ün Miladi Takvim Yasası'nı kabul etmesini “Osmanlı geçmişiyle bağların uzlaşmaz şekilde koparıldığını” gösteren sembolik bir reform olduğu görüşünü paylaşmaktadır (Armstrong ?). Tara Murphy'e göre “Atatürk'ün modernleşme programı zorla ilerlemeyi geleneğe yeğlemiştir.” (Murphy 2014)

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'ne dair erek kültürde üzerinde durulan meselelerden biri de romanın türüdür. Erek kültürde *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* genellikle hiciv, kara mizah ve nükteli sembolizm, alegorik, absürd fantezi, güldürü romanı olarak anılmaktadır (sırasıyla Dawson 2014, Armstrong 2017, Sayrafiezadeh 2013, Orthofer 2013, Genç 2014). Ayrıca Tanpınar, Kafka, Dickens ve Gabriel Garcia Marquez gibi yazarlara benzetilmektedir (sırasıyla Donoghue 2014, Manguel ?, Sayrafiezadeh 2013). Ancak *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nün türüne yönelik olarak kaynak kültürden farklı olarak erek

kültürde romanın Mennipusçu hiciv türünde yazıldığına dair yorumlar bulunmaktadır (Murphy 2014, Riker 2014). Martin Riker Mennipusçu hiciv geleneğini ve *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nün bu gelenekle benzeştiği noktayı şöyle açıklar:

[What such otherwise dissimilar books have in common is a delight in exposing the limits of human reason, with particular scorn for any intellectual system that attempts to comprehensively explain the world. Throughout history, whenever a theory arises that seeks to encapsulate human experience — politically, philosophically, economically, whatever — a Menippean satire emerges to make fun of it. So too with “The Time Regulation Institute,” in which Tanpınar creates an allegorical premise at once specific and broad enough to effectively satirize the entire 20th century, a century of systems if ever there was.]

“[...] Aksi takdirde birbirine benzemeyen bu kitapların ortak özelliği özellikle de herhangi bir fikri sistemin kapsamlı bir şekilde dünyayı açıklama çabalarını hor görerek insan aklının sınırlarını ortaya koymanın verdiği zevktir. Tarih boyunca ne zaman bir kuram politik, felsefi, ekonomik vs. olarak yaşam deneyimini özetlemeye çalışsa orada Mennipusçu hiciv bu kuramla dalga geçmek için ortaya çıkar. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* ile Tanpınar -öyle bir sistem var diyebilirsek- sistemler çağı olan 20. yüzyılı etkili bir şekilde hicvedecek kadar belirli ve geniş bir önerme oluşturur.” (Riker 2014)

Yine Tara Murphy bu geleneğin özelliklerini ve *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde Tanpınar'ın bu gelenekle neyi hedef aldığını aşağıdaki gibi ortaya koyar:

[In short, and as Frye argues, the Menippean satirist sees stupidity, vanity, cruelty, hypocrisy, selfishness, and most other human vices as symptoms of a larger intellectual disease. For Tanpınar, that disease was his country's obsession with modernization.]

“Kısacası [...] Mennipusçu hiciv türünde eser verenler aptallığı, kendini beğenmişliği, gaddarlığı, ikiyüzlülüğü, bencilliği ve çoğu diğer insan kusurlarını daha geniş bir entelektüel hastalık olarak görürler. Tanpınar için bu hastalık ülkesinin modernleşme takıntısı idi.” (Murphy 2014)

Yukarıdaki alıntılarda da görüldüğü üzere erek kültürde de *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nün romanın batılılaşma ve saat ayarı ile ilgili olduğuna dair geleneksel yorumlar dışında da alımlandığını görüyoruz. Bu yorumlarda *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* kaynak kültürde geleneksel okumaların dışına çıkan yeni okumalar da olduğu gibi romanı daha evrensel düzeyde insan kusurlarını irdeleyen bir roman olarak ele almaktadır. Bu bağlamda Kaya Genç romanda tek dikkat çeken noktanın modernleşme olmadığını şöyle vurgular:

[Had *The Time Regulation Institute*, Ahmet Hamdi Tanpınar's magnum opus translated into English by Maureen Freely and Alexander Dawe, only concerned itself with those societal effects of the process of late Ottoman and early republican modernization process it would still be a good book. But it is a great deal more than that. Although it is a deeply political book that undermines the very foundations on which the modernization project had been placed, *The Time Regulation Institute* is by no means a work of political propaganda or a shallow political allegory. It is one of the best comic novels of twentieth century in any language.]

“*Saatleri Ayarlama Enstitüsü* yalnızca [...] Osmanlı'nın son döneminde yaşanan süreç ve erken cumhuriyet döneminin modernleşme sürecinde yaşananların yarattığı sosyal etkiler ile ilgili olsaydı da yine de iyi bir kitap olurdu. Ancak bunun çok daha fazlası.

Modernleşme projesinin temellerini sarsan son derece politik bir kitap olsa da *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* hiçbir şekilde bir politik propaganda eseri ya da sığ bir politik alegori değildir. Yirminci yüzyılın tüm dillerde yazılmış en iyi komedi romanlarından biridir.” (Genç 2014)

Yine farklı okumalara birkaç örnek vermek gerekirse Trevor Berrett “Birkaç sebepten ötürü bu kitabın Tanpınar’ın tüm eleştirdiklerine aşina olmayanlar için de erişilebilir bir kitap olduğunu düşünüyorum. İlk olarak, uzaktan bakarsak Tanpınar’ın hicvettiği şey hicvin yaygın konularından biri olan bürokrasi,” diyerek romanın evrenselliğini vurgulamıştır (Berrett 2014). Martin Riker ise romanın değindiği diğer konuları aşağıdaki gibi ele alır:

[It ends up being the most comprehensive satire of what we would call NGOs and nonprofit organizations I’ve ever read. Nor are regulation and bureaucracy Tanpınar’s only targets, for each character he introduces along the way brings into the book another lofty belief system ready to be lampooned. Alchemy, spiritualism, psychoanalysis, politics, academic theorizing, Hollywood romanticism — at times Tanpınar’s novel reads like an encyclopedia of human folly.]

“Roman sivil toplum kuruluşları ve kar amacı gütmeyen örgütlere dair okuduğum en kapsamlı hicvidir. Bürokrasi ve saat ayarı Tanpınar’ın tek hedefi değildir; romana giren her bir karakter kitaba hicvedilmeye hazır başka bir büyük inanç sistemini dahil eder. Simya, isprizizma, psikanaliz, politika, akademik kuramlaştırma biçimi, Hollywood romantizmi. Tanpınar’ın romanı zaman zaman insanoğlu ahmaklıkları ansiklopedisi halini alır.” (Riker 2014)

Riker daha sonra romanın günümüzle bağlantısını da “Tarihi bağlamı ve komedi havasının ötesinde Tanpınar’ın yarım yüzyılı aşkın bir süre önceki Türk kültürünün detaylı ve acı tatlı alayı son teslim tarihleri çevresinde dönenlerin – yani aşağı yukarı herkesin- uzak mesafeden dertlerini paylaşarak tam anlamıyla günümüze hitap etmektedir [...],” şeklinde kurar (Riker 2014).

Amazon.com’da Rick Blackwell isimli kullanıcı ise modern yönetim hicvi olduğunu belirttiği eserdeki karakterleri büyük şirketlerde çalışanların tanıyacağını ve daha önce pazarlama ile temas halinde olanların Enstitü’de olduğu gibi görevini tam olarak anlamadan ya da görevine inanmadan başarılı olma konusunda İrdal’ın yaşadığı çelişkiyi anlayacağını ifade ederek eserin evrensel niteliğine dikkat çekmektedir (Blackwell 2014).

Çevirinin erek kültürde nasıl karşılandığına değinmek gerekirse çevirinin tüm yanmetinlerde yer almadığı ancak çeviriye yer verilen yanmetinlerde genellikle “canlı bir çeviri” ya da “iyi gerçekleştirilmiş bir çeviri” şeklinde olumlu şekilde yer aldığı görülmüştür (sırasıyla Dawson, 2014 ve Orthofer, 2013). Ayrıca çeviri 2016 MLA-Roth Çeviri Ödülü almıştır. Ancak kaynak kültürde eserin çevirisinin başarılı bir çeviri olduğunun kabul edilmesiyle birlikte çeviride çok

sayıda anlamsal hata olduğunu belirten olumsuz yorumlar bulunmaktadır (bkz. Ertürk 2014 ve Ekici 2015b).

4.3 Erek Kültürde Yazar İmgesi

Erek kültürde oluşan Tanpınar imgesini ele aldığımızda Tanpınar'a dair imgeyi üç başlık altında inceleyebiliriz. İlk olarak Tanpınar'ın alımlanışında Orhan Pamuk'un önemli bir etkisi olduğunu görüyoruz. Erek kültürde Orhan Pamuk'un etkisi "2006 Nobel edebiyat ödülü sahibi Orhan Pamuk tarafından övülen" (Al-Shawaf 2008), "2004 Nobel ödülü sahibi Orhan Pamuk, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın romanından önemli ölçüde etkilendiğini itiraf etmiştir" (Seal 2009) şeklinde vurgulanmaktadır. Pamuk'un Tanpınar'dan övgüyle bahsetmesinin yanı sıra ülkenin modernleşme sürecine karşı Tanpınar'la benzer hisler taşıması da erek kültürde dikkat çekmiştir. Tara Murphy her iki yazarın da benzer konulara değindiğini şöyle ifade etmektedir: "Tanpınar'ın genç bir adam olduğu 1920'lerden başlayarak Mustafa Kemal'in idaresi altındaki yeni doğmuş Türkiye Cumhuriyeti [...] bir ulusal gelişim planına tabi tutulmuştu. Bu program sonucunda Türklerde ikili bir bilinç oluşmuş, Tanpınar ve Pamuk bu konu üzerinde durmuşlardır [...]" (Murphy 2014)

Erek kültürde Tanpınar'a dair oluşan yazar imgesini incelediğimizde dikkati çeken ikinci unsur Tanpınar'ın eserlerinde Türkiye'nin modernleşme sürecine değindiğinden bahsedilmesidir. Bu konuda Tara Murphy "Tanpınar'ın modernleştirilmiş Türkiye'ye dair bize sunduğu görüntünün geçmişinden koparılacak aşırı ve absürt görecilik ile yönlendirilen bir ulus," olduğunu belirtmektedir (Murphy 2014). Martin Riker ise "Osmanlı tarihi ve geleneğinin büyük ölçüde kaybolmasıyla sonuçlanan köhne modernitenin Tanpınar'ın bitmek bilmeyen konusu" olduğunu ifade etmektedir (Riker 2014). Steve Donoghue da *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nün ilhamını Atatürk'ün Batılılaştırma amaçlı reformlarından aldığını belirterek Tanpınar'ın "hevesli modernleştirme hamlesinden üzüntü duyduğunu" öne sürmektedir (Donoghue 2014). Ayrıca Orhan Pamuk'un Türkiye'nin modernleşmesi ile ilgili olarak "ulus inşasına girişmiş ve Batı'yı taklit eden Kemalizme karşı Tanpınar'ın geçmişi hatırlama konusundaki ısrarını" ifade eden fikirleri de Tanpınar'ın erek kültürdeki imgesinin oluşmasında payı vardır (Hansen 2011). Erek kültürde

Tanpınar’a dair dikkat çeken diğer bir nokta da Tanpınar’ın anlatım tarzından övgüyle söz edilmesidir. Tanpınar’ın anlatım tarzından “Tanpınar’ın ustaca hikaye anlatım tarzı”, “Tanpınar’ın güzel betimleyici anlatımı”, “Tanpınar’ın şiirselliği” gibi ifadelerle bahsedilmektedir (sırasıyla Shannon 2009, Publishers Weekly 2008). Michael Orthofer “Tanpınar’ın anlatımı akışı belli bir yol takip etmek yerine ağır ağır dolanarak ilerler,” demektedir (Orthofer 2013). Ertürk ise Tanpınar’ın tarzını “empresyonist” olarak nitelendirir (Ertürk 2014).

5. BÖLÜM

KAYNAK VE EREK KÜLTÜRDE YAZAR İMGESİ İLE *HUZUR VE SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ*'NÜN ALIMLANIŞININ KARŞILAŞTIRILMASI

Bu bölümde Ahmet Hamdi Tanpınar'a dair kaynak ve erek kültürde oluşan yazar imgesi ile *Huzur* ve *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nün her iki kültürde alımlanışı karşılatırılacaktır. Bu amaçla öncelikle her iki kültürde Tanpınar imgesi ve eserlerinin nasıl alımlandığı hatırlanarak iki kültür arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulacak, varsa farklılıkların olası sebepleri açıklanacaktır.

5.1 Kaynak ve Erek Kültürde *Huzur*'un Alımlanışının Karşılaştırılması

Kaynak kültürdeki alımlanışını hatırlamak gerekirse *Huzur* kaynak kültürde geleneksel okumalar ve yeni okumalar olmak üzere iki şekilde alımlanmıştır. Geleneksel okumalar kaynak dizgedeki alımlamanın büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Ancak yaklaşık son yirmi yılda Tanpınar'a ve eserlerine dair alışlagelmiş okumaların dışına çıkan yeni okumalar da mevcuttur. Geleneksel okumalarda *Huzur* genellikle aşkın ve İstanbul'un romanı olarak anılmaktadır. Eser İstanbul'u çok canlı ve detaylı şekilde tasvir etmektedir. Buna ek olarak Tanpınar üzerinde düşündüğü Doğu-Batı ikilemine dair düşünce ve sorgulamalarını da romana dahil etmiştir. Tanpınar, yenilikten değil köklerinden, mazisinden koparılan bir modernleşmeden ve eski ile yeni arasındaki devam zincirinin kopmasından şikayetçidir. O dönemde üstlerinde hissettikleri baskıları da anlatarak bu ikilemi yaşayan aydın kesimine eserinde yer vermiştir. Aydınlar geçmişten devraldıkları özü yeni dünyaya uyarlama sorumluluğunu yüklenmektedir. Romanın en çok öne çıkan temalarından biri de şüphesiz musikidir. Tanpınar müziği hem çok kıymetli bir sanat dalı hem de

kültürel değerleri geçmişten günümüze taşıyan bir araç olarak görür. Yeni okumalar ise *Huzur*'u çok farklı açılardan ele alır. Örneğin Nurdan Gürbilek tüm yukarıda değinilenlerin dışında Tanpınar'ın Shakesperare'in Ophelia imgesinden etkilendiğini belirterek *Huzur*'da bu imgenin yansımalarını ortaya çıkarır (Gürbilek 2017).

Huzur'un ilk çevirisini incelediğimizde çeviriye dair dışmetin bulunamamış bu sebeple ilk çevirinin erek kültürde nasıl alımlandığı incelenememiştir. Ancak romanın çevremetinlerini incelediğimizde çevremetinlerde eserin bir aşk romanı olduğundan, hayatımıza yeni dahil olan değerlerin serüvenini anlattığından, Tanpınar'ın zaman algısından bahsettiği görülmüştür. Özetle çevremetinlerinde eserin kaynak kültürdeki geleneksel okumalara paralel şekilde çerçevelenmiştir. Kaynak kültürden farklı olarak arka kapakta Tanpınar'ın Orhan Pamuk üzerindeki etkisinden bahsedilmiştir. Bu sayede erek okur tarafından bilinen Pamuk'un isminin kullanılmasıyla erek kültür okuyucusunun dikkatinin çekilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Çevirinin yankı uyandırmamasının sebepleri arasında da Turko-Tatar Press'in küçük ölçekli bir yayınevi olması ve yeterli ölçüde tanıtım çalışmasının yapılmaması/yapılamaması sayılabilir.

Huzur'un yeniden çevirisini incelediğimizde eserin çevremetinlerinde yalnızca bir tanıtım yazısı ve Türkiye açısından tarihi ve edebi öneme sahip olayları kapsayan bir kronolojiye yer verildiği görülmektedir. Roman çevremetinlerde romanın kaynak kültürdeki geleneksel okumalarına benzer şekilde konumlandırılmıştır, bu anlamda romanın iki kültürdeki alımlanışı arasında önemli farklar bulunmamaktadır. Kitabın çevremetinleri dikkate alındığında yayınevinin çok fazla yanmetne yer vererek okuyucu yönlendirecek bir bağlam oluşturmaktan ziyade okuyucunun yalnızca metni daha iyi anlamasını sağlamayı hedeflediği söylenebilir.

Dışmetinleri de incelediğimizde genel olarak *Huzur* romanının yeniden çevirisine dair yanmetinlerde romanının kaynak kültürde ve erek kültürde benzer şekilde alımlandığını söyleyebiliriz. Her iki kültürde de hem profesyoneller hem de profesyonel olmayan okuyucu romanın Doğu-Batı ikiliği, İstanbul, musiki, aydınlar gibi konular üzerinde durduğu çıkarımında bulunmuşlardır. Her iki kültürde de *Huzur*, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ve Batı odaklı yeni cumhuriyetin kurulmasıyla eski ile yeni arasında kalan bir

toplumun özellikle de aydın kesiminin çelişkilerini ve çıkar yol arayışlarını arka fonda anlatan bir aşk romanıdır. Özetle erek kültürde de roman kaynak kültürdeki geleneksel okumalarda olduğu gibi alımlanmıştır. Romanın en göze çarpan kısımları İstanbul'un detaylı olarak tasvir edildiği kısımlarıdır. Erek okuyucusunun da Orhan Pamuk'un romana ilişkin "İstanbul üzerine yazılmış en güzel roman" sözlerinden etkilendiği anlaşılmaktadır. Musikin de romanda önemli bir yer tuttuğu -erek kültür okuru geleneksel müziğimizin detaylarına tam olarak aşina olmadığından romanın ilgili kısımlarındaki detayları anlamada zorluk çekse de- her iki kültürde de vurgulanmıştır.

Erek kültürde farklı olarak yalnızca romandan anlaşılması zor bir roman olarak bahsedildiğini söyleyebiliriz. Türk okur için bile Tanpınar'ın çok kolay okunan bir yazar olmadığı düşünüldüğünde İngilizceden dilbilgisi, sözdizimi vb. birçok açıdan farklı olan ve uzun cümlelere sahip Türkçe bir roman için bu tür yorumlar doğaldır. Kültürel farklılıklar ve eserde bahsi geçen dönemde Türkiye'nin içinden geçtiği tarihsel süreç hakkında bilgi sahibi olmayan okur için bu zorluk anlaşılabilir.

Kitap ile birlikte yayımlanan çevremetinlerin çevirinin erek kültürde alımlanışı üzerinde önemli bir etkisi vardır. *Huzur* romanının kaynak kültürde ve erek kültürde benzer şekilde alımlanışında Archipelago Books'un ticari amaç gütmeyen ve farklı dillerde yayımlanan eserlerin Anglofon edebiyatı zenginleştireceği düşüncesi ile hareket eden bir yayınevi olması ve dolayısıyla romanı olduğu gibi yanmetinlerle farklı bir çerçevelendirmeye tabi tutmadan yayınlanmasının etkisi olduğu söylenebilir.

5.2 Kaynak ve Erek Kültürde *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nün Alımlanışının Karşılaştırılması

Hatırlamak gerekirse *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* de *Huzur*'da olduğu gibi kaynak kültürde geleneksel ve yeni okumalar olmak üzere iki şekilde alımlanmıştır. Geleneksel okumalarda roman, türünün hiciv/ironi/alegori/grotesk/özyaşamöyküsü olduğu şeklinde okunmuştur. Ayrıca eser modernleşme süreci sonucunda toplumun Doğu-Batı arasında kalmasının yarattığı ikiliği, zaman kavramını, modernleşme ile birlikte kurulan işlevsiz kurumlar ve bürokrasiyi, Batı özentisi kendi değerlerini yok sayan aydınları,

modern musiki ve mimariyi, basını ele alan bir roman olarak görülmektedir. Yeni okumalarda ise *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* alışlagelmiş alımlamadan farklı şekilde ele alımlanmaktadır. Örneğin Süha Oğuzertem sıklıkla tekrarlananın aksine Hayri İrdal'da baba kompleksi değil bir tür “ana kompleksi olduğunu belirtirken Özen Nergis Dolcerocca romanda Tanpınar'ın geçmiş ile devamı sağlama arayışında olmadığını modernist bir yaklaşım benimsediğini öne sürmektedir. (sırasıyla Oğuzertem 1995, Dolcerocca 2017).

Saatleri Ayarlama Enstitüsü ilk çevirisinin çevremetinlerinde Tanzimat Dönemi öncesinden Cumhuriyet Döneminin kuruluşuna kadar ülkenin yaşadığı sorunları ele alan hiciv türünde bir roman olarak konumlandırılmıştır. Tanpınar, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* vasıtasıyla “politikacılar, üst yapıda yapılan köksüz devrimler, bürokrasi, Batı taklidi yaşam biçimi vb.” birçok konuyla alay etme fırsatı bulmuştur (Moran 1978). Genel olarak roman çevremetinlerinde eserin kaynak kültürdeki geleneksel okumalarına paralel şekilde çerçevelenmiştir. Ayrıca arka kapakta Tanpınar'ın Orhan Pamuk üzerindeki etkisinden bahsedilerek erek okurca tanınan Pamuk'un isminin kullanılmasıyla erek kültür okuyucusunun dikkati çekilmeye çalışılmıştır.

İlk çevirisine dair dışmetinlere baktığımızda ise aynı *Huzur* romanının çevirisinde olduğu gibi çevirinin yankı uyandırmadığını görüyoruz. Romana dair Selim Kuru tarafından yazılan bir kitap incelemesi dışında dışmetne rastlanmamıştır. Bu durumun sebepleri arasında Turko-Tatar Press'in küçük ölçekli bir yayınevi olması ve geniş kitlelerin çeviriden haberdar olmasını sağlayacak araçlara sahip olmaması sayılabilir. Ayrıca Şule Demirkol Ertürk bu durumun sebeplerinden birini de yayınevinin büyük kitlelere ulaşma hedefinin olmamasına bağlar. Ertürk bu tespitin göstergesi olarak yayınevinin akademik olmayan eserlere kapıyı açık bırakmasına karşın kitabın girişinde İngilizce ve Türkçe Edebiyat alanında önemli bir akademisyen olan Berna Moran'ın ilk olarak Türkçe kaleme aldığı (Moran 1978/2008) ve akademik bir yaklaşımla yazdığı makalesinin bulunması ve yine çevirmenin de akademik arka planının olması ve kültür bağımlı öğeleri dipnotlarla açıklayarak akademik bir çeviri yaklaşımını tercih etmesini göstermektedir (Demirkol Ertürk 2019).

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün yeniden çevirisinin çevremetinlerini incelediğimizde romanın erek kültürde konumlandırılması bakımından üç

unsurun öne çıktığını söyleyebiliriz. Bunlardan ilki Penguin Random House'un hemen gömleğin ön kısmında Orhan Pamuk'tan bir alıntı koymasıyla kendini gösterdiği şekilde Nobel ödüllü yazar Orhan Pamuk'un ismini kullanarak eseri erek kültürde tutundurmaya ve okunurluğunu yaygınlaştırmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Orhan Pamuk'un beğenilen ve tanınan bir yazar olması sebebiyle Tanpınar ile ilgili övgü dolu sözleri okuyucunun gözünde Tanpınar'a ve eserlerine dair güven oluşmasını sağlayarak romanın okunmasını garanti altına alacaktır. Yine ödüllü ve erek kültürce tanınan ve Orhan Pamuk'un çevirmeni olarak bilinen Maureen Freely ile yavaş yavaş tanınan bir isim haline gelen Alexandar Dawe'un çevirmen olarak seçilmiş olması da çevirinin erek kültür okuyucusunun nezdindeki değerini arttırma çabaları arasında sayılabilir. Ödüllü ve prestijli yayınlarda yazıları yayımlanan ve dolayısıyla erek kültürde popüler sayabileceğimiz yazarlardan biri olan Pankaj Mishra'nın romana bir giriş yazmış olması da muhakkak bu değere katkı sağlayacaktır. Tabii romanın büyük ve dünya çapında bilinen bir yayınevi tarafından yayımlanmış olmasının da romanın geniş kitlelerce okunmasında önemli bir etkisi olacaktır. Şule Demirkol Ertürk de "Retranslating and Repackaging a Literary Masterpiece from a Peripheral Language: The Functions of Paratexts in Recontextualizing Literary Translations" başlıklı makalesinde bu konuya dikkat çekmiştir:

[First of all, the frequent use of Pamuk's name in the peritexts of the retranslation gives the idea that Tanpınar's work is marketed using Pamuk's name, profiting from the symbolic value it has. [...] The name of the well-known critic Pankaj Mishra, who wrote an introduction for the new translation, and the name of Maureen Freely who is one of the retranslators, can also be considered to add value to the book in the eyes of the target audience as they are award-winning figures, each well recognized in the target culture. The very fact that the retranslation was published by a recognized publisher (Penguin Books) and in an important series (Penguin Classics) also adds symbolic value to that title [...]]

"İlk olarak Pamuk'un isminin yeniden çevirinin çevremetnlerinde sıklıkla kullanılması Pamuk'un sahip olduğu sembolik değerden faydalanılarak Tanpınar'ın eserinin Pamuk'un adının kullanılarak pazarlandığı fikrini uyandırmaktadır. [...] Yeni çeviri için giriş yazısı yazan tanınmış eleştirmen Pankaj Mishra ve çevirmenlerden biri olan Maureen Freely'nin isimlerinin de her biri erek kültürde tanınan ödüllü şahsiyetler olduğundan hedef kitlenin gözünde kitaba değer katacağı düşünülebilir. Yeniden çevirinin saygın bir yayıncı (Penguin Books) tarafından önemli bir dizi içinde (Penguin Klasikleri) yayımlanması da [...] kitaba sembolik değer katmaktadır." (Demirkol Ertürk 2019)

Aslında Penguin Random House da böyle bir hedefi olduğunu açıkça kitabın internet sitesindeki tanıtımında ifade etmektedir: "Okuyucular seçkin bilim insanları ve çağdaş yazarlarca yazılan giriş yazıları ve notlar ve de ödüllü

çevirmenlerce gerçekleştirilen güncel çevirilerle zenginleştirilen yetkili eserler sunan bu diziye güvenirlir.” (WEB_5, 2017)

Romanın çevremetinlerde konumlandırılmasına dair öne çıkan ikinci nokta da romanın konusunun Türkiye’deki saatlerin Batı saatine göre ayarlanması olduğunun belirtilmesidir. Hem tanıtım yazısında hem de Pankaj Mishra’nın giriş yazısında aynı söylemin tekrarlandığını görüyoruz. Mishra ayrıca giriş yazısında Atatürk’ün 1926’da Miladi Takvim Yasası’nı kabul etmesiyle saati tam olarak bilmeye ihtiyaç duymayan Türk halkının dakiklik kazanması ve iş hayatında verimliliğin artırılması amacıyla ülkeye saat kuleleri inşa edilmesini emrettiğini ve yeni zamana uymayanların şiddetle cezalandırıldığını öne sürmektedir.

Penguin Books’un kitabı çerçeveselendirme biçimi ve Mishra’nın giriş yazısı çeşitli yazarlar ve akademik çevrelerce eleştirilmiştir. Örneğin, T24’teki “Saatler Nasıl Ayar Edilmeli?” başlıklı yazısında Armağan Ekici saat ayarının mesele olduğu yıllarda bunun sadece Türkiye’nin değil tüm dünyanın meselesi olduğunu belirtmektedir. Ancak kitabın yazıldığı dönemde saat ayarı işi nihayete erdirilmiştir. Ekici ortak ticaretin artması, demiryollarını yapılmasının hem ulusal hem evrensel düzeyde ortak bir saat ayarını zorunlu kıldığını ifade etmektedir. Osmanlı İmparatorluğu 1915’te Greenwich meridyenini kullanmaya başlamıştır ve Abdülhamit döneminde inşa edilmeye başlanan saat kuleleri alafranga saati göstermektedir. Ayrıca romanın yazıldığı dönemde radyoda saat ayarı ve telefonla saat ayarı servisi bulunmaktadır (Ekici 2015a).

Nergis Ertürk de Jadaliyya’daki “Ahmet Hamdi Tanpınar in Translation” başlıklı yazısında Mishra’nın verdiği bilgiler konusunda yanıldığını belirterek saat kulelerinin inşasının Osmanlı’nın son dönemlerine 2. Abdülhamid Dönemi’ne (1876-1909) denk gelirken 1925’te miladi takvim ve 24 saatlik zaman diliminin kabul edildiğini, ayrıca hicri takvimin yasaca yasaklanmadığını ifade etmektedir (Ertürk 2014).

Mehmet Bengü Uluengin “Secularizing Anatolia Tick by Tick: Clock Towers in The Ottoman Empire and the Turkish Republic” başlıklı makalesinde standart saate uyma çabalarının ilk olarak Kırım Savaşı’nda (1893-96) Fransız ve İngiliz güçleriyle iletişim kurmak için gerçekleştiğini belirtmektedir. Saat kulelerinin ise 2. Abdülhamit döneminde genişleyen imparatorluğun gücünün merkez dışındaki bölgelerde hissettirilmesi amacıyla kurulduğunu ifade etmektedir. Saat

kuleleri ayrıca hükümet binalarının da yakınına kurularak hükümet görevlilerinin çalışma saatleri de düzenlenmiştir. Mishra'nın belirttiği gibi Atatürk de saat kulelerinin inşası emrini vermiştir. Ancak bu dönemde modern tarzda inşa edilen saat kuleleri cumhuriyetin vitrini sayılabilecek binaların yanına vatandaşlara dakik olmayı öğütlemek ve bu binaların konumunu belli etmek amacıyla kurulmuştur. Uluengin makalesinde kanuna uymayanların cezalandırıldığını da belirtmektedir ancak bu tezde Mishra ya da ilgili eleştirilerden hangisinin doğru bilgi verdiği incelenmeyecektir. Aslında Mishra giriş yazısında saat ayarı ve saat kulelerinin inşasının ilk kez Atatürk döneminde başladığını iddia etmemektedir. Ancak saat ayarı sürecinden bahsetmemesi kaynak kültürün tarihine aşina olmayan okuyucuda bu türden bir izlenim bırakmaktadır. Ayrıca Mishra'nın saatlerin Batı saatine göre ayarlanması mevzuu üzerinde yoğun şekilde durması okuyucuda romanın asıl iletisinin bu olduğu izlenimini uyandıracaktır. Halbuki romanın saat ayarı ile ilgili olmadığını belirten Armağan Ekici romanın bu konudaki hedefini şöyle açıklamaktadır:

“Tanpınar, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'yle, Türkiye'nin alafranga saate geçmesiyle değil, bambaşka birşeyle dalga geçiyor: endüstrileşen dünyanın ve bürokrasinin tüm ilerleme, iktisat ve ekonomik verimlilik retoriği içinde, saçmasapan, hiçbir gerçek ihtiyaca karşılık vermeyen bir kurumu bile yıllarca sürdürebilmesini hicvediyor.” (Ekici 2015a)

Şule Demirkol Ertürk ise vatandaşların saatlerini ayarlaması için telefon servisinin bulunduğu ve ülkedeki tüm saatlerin ayarlanması gibi imkânsız bir göreve sahip gereksiz bir kurum ile Tanpınar'ın hedefini “yaşadığı ve anlatılarının geçtiği dönemde Türkiye’de aynı anda mevcut olan modern ve geleneksel yaşam tarzlarının farklı yönleriyle alay etmek” olarak açıklar (Demirkol Ertürk 2019).

Romanın çevremetinlerde konumlandırılmasına dair üçüncü husus ise romanın bir Batılılaşma eleştirisi olduğudur. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın birçok eserinde ele aldığı biricik konularından biri Doğu-Batı, gelenek-yeni ikiliğidir. Tanpınar'ın bir sentez arayışında olduğu ve köklerden kopuk Batılılaşmanın sonuçlarını endişe ile izlediği bilinmektedir. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde de bu konuya değinmiş olması yüksek olasılıktır zira romanın yeniden çevirisine eklenen ve İrdal'ın akıl hastanesinde olduğunu bize bildiren mektupta bile

İrdal'ın "içtimai" olduğundan bahsedilmektedir. Ancak çevremetinler romanı salt Batılılaşma eleştirisine indirgediği için eleştirilmiştir.

Bu konuda Armağan Ekici, İrdal'ın çocukluk dönemine damgasını vuran karakterleri de eleştirmesini Tanpınar'ın hem geçmiş hem de şimdiyi hicvettiğinin göstergesi olduğunu belirtmektedir. Ekici'ye göre Tanpınar'ın "başta kendisi olmak üzere hemen herkesle dalga geçen, insan budalalıklarının bir kataloğunu çıkaran" bir yaklaşımı vardır (Ekici 2015a).

Aynı duruma Nergis Ertürk de şu şekilde işaret etmektedir.

[The relationship of the novel's first segment, marking the late imperial period, with its subsequent segments, marking the republican period, is not the relation of an idealized origin to a fallen present, but rather a relation of repetition in which the Ottoman fathers are imagined as every bit as inauthentic and alienated as their republican children. If there is something qualitatively different about the republican period, it is in the intensification and generalization of the lie.]

"Romanın imparatorluğun son dönemine denk gelen ilk bölümü ile cumhuriyet dönemine denk gelen sonraki bölümleri arasındaki ilişki idealleştirilmiş bir kökenle yitilmiş bir şimdi ilişkisi değil Osmanlı dönemindeki babaları kadar sahte ve yabancılaşmış cumhuriyet dönemi çocuklarının ilişkisidir. Cumhuriyet döneminde farklı olan bir şey varsa yalanın şiddetlenmesi ve genele yayılmasıdır." (Ertürk 2014)

Tanpınar'ın yalnızca Cumhuriyet Dönemi'ni eleştiriyormuş gibi konumlandırılmış olması, Tanpınar'ın doğrudan Atatürk ve inkılaplarına karşı olduğu belirtilmese de okuyucu da Tanpınar'ın inkılapları desteklemediği fikrini uyandırmaktadır. Halbuki Tanpınar çeşitli yazılarında Atatürk'ten övgüyle söz etmektedir ve dil devrimi hariç hiçbir yeniliğe karşı çıkmamıştır. Tanpınar inkılaplardan "Mucizeli Bir Ömür" başlıklı yazısında şöyle bahseder:

"[...] Türk inkılâbının yürüyüşündeki çabukluk, elindeki kuvvetleri beyhude yere yormadan neticeyi almak isteyen bir kumandanın iradesini ilk bakışta gösterir. Bizi üç adımda koyu orta-çağdan muâsir dünyaya ulaştırdı." (Tanpınar 1943: 98).

Dolayısıyla *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nün yeniden çevirisinde yer alan çevremetinlerinin işlevinin Kovala'nın sınıflandırmasına göre okuyucuyu etkilemek olduğu söylenebilir.

Dışmetinleri de incelediğimizde genel olarak yanmetinlerle *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nün erek kültürdeki alımlanışıyla kaynak kültürdeki alımlanışını kıyasladığımızda romanın modernleşme ve bürokrasi eleştirisi olduğu ve saatlerin Batı saatine göre ayarlanmasının hicvedildiği konusunda her iki kültürde de bir uzlaşma olduğunu görmekteyiz. Ancak bu konulardaki uzlaşma genel olarak kaynak kültürdeki geleneksel görüşlerle örtüşmektedir. Dahası Tanpınar modernleşme sürecini eleştirse de yalnızca bu süreci değil

romanda Osmanlı'nın son dönemlerine denk gelen kısmı da eleştirmektedir. Yani yeni ile birlikte eskiyi, geleneği de eleştirmekte, o dönemin aksayan yönlerini de ortaya koymaktadır. Bu sebeple erek kültürdeki yorumların eserin kaynak kültürdeki alımlanışına kıyasla tek yönlü olduğu söylenebilir.

Erek kültürdeki romanın Batı saatinin benimsenmesine dair yorumlar da kaynak kültürdeki yorumlarla örtüşse de kaynak kültürdeki alımlama erek kültüre göre daha derinliklidir çünkü ikinci bölümde de bahsettiğimiz gibi saat ayarı dışında Tanpınar Bergson'un zaman felsefesinden etkilenmiştir. Tanpınar saatlerin batıya ayarlanmasının dışında saf süreden homojen zamana geçişi de eserine konu eder ancak erek kültürde bundan bahsedilmediğini görmekteyiz.

Dikkati çeken diğer bir konu da erek kültürde modernleşme sürecinin sorumlusu olarak çoğunlukla Atatürk'ün modernleşme programı gösterilirken kaynak kültürde Atatürk modernleşmenin tek faili olarak gösterilmemektedir. Eserin erek kültürde bu şekilde alımlanışının Tanpınar'ın kaynak kültürdeki serüveni ile bağlantılı olduğunu söyleyebiliriz. İkinci bölümde de belirttiğimiz gibi Tanpınar ölümünden 10 yıl sonra Türk solunun Osmanlı toplumuna bakışının yumuşaması ile “muhafazakâr” kesim dışında okunmaya başlamış, Tanpınar'ın eserlerinin Yapı Kredi Yayınları tarafından basılmasıyla da bu ivme hız kazanmıştır. Tanpınar'a olan ilginin 2000'lerden sonra artmasını da Nergis Ertürk şöyle açıklamaktadır:

[This Turkish “rediscovery” of Tanpınar must be understood in the context of the post-Kemalist turn of the 2000s, marking a settling of accounts with Kemalist secularism. It must also be situated within Turkey’s intensified incorporation into global circuits of capitalist economy and exchange during the same period. As the flood of foreign currency, goods, and cultural forms pouring into the country awakened in middle-class Turks a fear of the devaluation of “Turkish” linguistic and cultural purity, Tanpınar’s past formulations of Turkish national identity as East-West synthesis seemed newly attractive, perhaps appeasing the anxieties of those desperate to feel “at home” in global capitalism.]

“Tanpınar'ın Türkiye’de yeniden keşfedilmesi Kemalist laiklikle yüzleşilmesi ile dikkat çeken 2000’lerin Kemalizm sonrası dönüşümü bağlamında anlaşılmalıdır. Bu durum ayrıca aynı dönemde Türkiye’nin yoğun şekilde global kapitalist ekonomi ve döviz döngüsüne dahil olması bağlamında düşünülmelidir. Yabancı para, mal ve kültürel biçimlerin ülkeye doluşması orta sınıf Türklerde Türkçenin ve Türk kültürünün saflığının değersizleştiği korkusunu uyandırmış, Tanpınar'ın Doğu-Batı sentezini kapsayan Türk ulusal kimliğine ait geçmiş formülleri çekici gelmeye başlamıştır [...]” (Ertürk 2014)

Görüldüğü gibi *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* erek kültürde yanmetinler aracılığıyla özellikle de çevremetinlerde Tanpınar ve eserlerinin kaynak kültürde 2000'lerden sonra alımlandığı şekilde alımlanmıştır. Erek kültürde

Tanpınar’a dair ülkesinin tepeden inme bir devrimle zorla modernleştirilmesinden rahatsız, gelenekle yeni arasında sentez arayışında bir yazar imgesi oluşmuştur. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* de yazarın ülkenin zorla modernleştirilmesinden ve modernleşmenin sonuçlarından duyduğu rahatsızlığı modernleşme projesinin simgelerinden biri olan saatlerin Batı saatine göre ayarlanması aracılığıyla dile getirdiği bir roman olarak alımlanmıştır.

Şule Demirkol Ertürk de eserin erek kültürde çerçevelendirilmesine ilişkin olarak benzer bir çıkarımda bulunmakta ve Mishra’nın bu bağlamda Orhan Pamuk’un Türkiye’nin modernleşmesine dair fikirlerinden etkilendiğini belirtmektedir:

[Mishra’s emphasis on the negative results of the Westernizing movements in Turkey’s past echoes the newly emerging image of Turkey as a country that lost connection with its own tradition due to a modernization from above, an image which is very apparent in Orhan Pamuk’s works [...] and influential in reshaping the older image in the readers’ minds.]

“Mishra’nın Türkiye’nin geçmişindeki Batılılaşma hareketlerinin olumsuz sonuçlarını vurgulaması Orhan Pamuk’un eserlerinde de [...] oldukça belirgin bir imge olarak tepeden inme bir modernleşmeyle kendi gelenekleri ile bağlantısını kaybeden bir ülke olarak Türkiye’nin yeni ortaya çıkan imgesini yansıtmaktadır ve okuyucuların zihninde eski imgenin yeniden şekillendirilmesi açısından etkili olmuştur.” (Demirkol Ertürk 2019)

Kuramsal çerçevede de belirttiğimiz gibi André Lefevere “yeniden yazarların belirli bir ölçüde orijinal eserleri genellikle bulundukları dönemin hâkim ideolojik ya da yazınbilimsel akımına ya da o dönemde hakim olan akımlardan birine uygun düşecek şekilde uyarladıklarını, manipüle ettiklerini” ileri sürmektedir (Lefevere 1992). Ahmet Hamdi Tanpınar ve *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* özelinde ise yeniden yazarların yeniden yazım işlemini yazara ve eserlere dair kaynak kültürde yakın tarihte hâkim olan ideolojik akıma uygun düşecek şekilde gerçekleştirdikleri görülmektedir. Bu bağlamda kaynak kültürle erek kültür arasında bir etkileşim olduğu açıktır. Erek kültürde eser Türkiye’de yaşanan gelişmeler doğrultusunda ülkenin değişen imgesiyle paralel olarak alımlanmıştır.

Saatleri Ayarlama Enstitüsü’nün erek kültürde alımlanışını incelediğimizde dikkati çeken diğer bir unsur da ikinci bölümde bahsettiğimiz gibi *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* kaynak kültürde en azından esere dair geleneksel görüşte modernleşme, bürokrasi ve saat ayarı dışında Batı hayranı, alanlarında tam olarak uzmanlaşmamış aydınlardan, sinemadan, basından, Tanpınar’ın kültür

aktarım aracı olarak gördüğü geleneksel mimari ve musikiye karşın ruhsuzluğu ve niteliksizliği bakımından eleştirdiği modern mimari ve musikiden bahsettiği şeklinde okunmuştur. Ancak erek kültürde bunlara değinilmediği görülmektedir, erek kültürde romanın değindiği konular çok daha dar bir kapsamda ele alınmıştır.

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'ne dair erek kültürde üzerinde durulan meselelerden biri de romanın türüdür. İkinci bölümde de bahsettiğimiz gibi *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* kaynak kültürde ironi, mizah, alegori, hiciv, özyaşamöyküsü, grotesk, ironik alegori olarak sınıflandırılmıştır. Erek kültürde de yine *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* hiciv, kara mizah ve nükteli sembolizm, alegorik, absürd fantezi, güldürü romanı olarak anılmaktadır. Ancak bunun dışında erek kültürde birçok yorumda eser Mennipusçu hiciv geleneğine ait bir eser olarak alınılanmıştır. Buradan da görüldüğü üzere erek kültürde de *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nün romanın batılılaşma ve saat ayarı ile ilgili olduğuna dair geleneksel yorumlar dışında da alınılandığını görüyoruz. Sayıca daha az olsa da erek kültürde de *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* kaynak kültürde geleneksel okumaların dışına çıkan yeni okumalar da olduğu gibi daha evrensel düzeyde insan kusurlarını irdeleyen ve günümüz iş hayatına da hitap eden bir roman olarak ele alınmaktadır.

5.3 Kaynak ve Erek Kültürde Yazar İmgesinin Karşılaştırılması

Kaynak kültürdeki Tanpınar imgesini özetlememiz gerekirse kaynak kültürde Tanpınar ölümden 10 yıl sonrasına kadar hak ettiği ilgiyi görememiş, 70'lerde Türk solunun bakış açısının değişmesi ve 80'lerde eserlerinin Dergâh Yayınları'na ek olarak Yapı Kredi Yayınları tarafından da basılmasıyla farklı kesimlerce okunmaya başlayan, 2000'lerden sonra ülkenin modernleşme sürecinin olumlu-olumsuz yanlarının sorgulanmaya başlaması ile oldukça popüler hale gelen bir yazardır. Kaynak kültürde genellikle Henri Bergson'un zaman anlayışını benimsemesi, ustası Yahya Kemal'den etkilenmesi, şair, öykücü, romancı, edebiyat tarihçisi, akademisyen ve düşünce adamı kimlikleriyle çok yönlü bir yazar olması, eserlerinde Doğu-Batı ikiliğini ele almasıyla bilinmektedir.

Erek kültürde ise Tanpınar'a dair üç öğenin ortaya çıktığı söylenebilir. İlk olarak Tanpınar, Orhan Pamuk'un övgüyle söz ettiği ve Pamuk üzerinde önemli ölçüde etkisi bulunan bir yazar olarak ortaya çıkmaktadır. Kaynak kültürde ustası Yahya Kemal'den etkilenen yazar konumunda olan Tanpınar, erek kültürde Orhan Pamuk'un ustası olarak görülmektedir. İkinci olarak Tanpınar'dan ülkesinin modernleşme süreci sonucu yaşadığı Doğu-Batı ikiliğini ele alan bir yazar olarak bahsedilmektedir. Bu konuya eserlerinde yer vermesinin sebebi gelenekle bağın koparılmasıyla gerçekleştirilen köksüz modernleşmeden duyduğu üzüntüdür. Yine erek kültürde yazara dair kaynak kültürden farklı olarak Atatürk'ün devrimlerinden memnun olmayan bir yazar imgesi çizilmiştir. Son olarak da Tanpınar'ın eserlerinin edebi niteliğinden övgüyle söz edilmektedir. Tanpınar hikaye anlatım tarzındaki mahareti, şiirsel dili vb. dolayısıyla takdir toplamış, 20. yüzyıl Türk edebiyatının en önemli yazarlarından biri olarak anılmıştır.

Ayrıca Tanpınar'a dair oluşan imgeyi incelediğimizde yazar imgesinin oluşumunda eserlerinin de etkili olduğu görülmüştür. Tanpınar'a dair yorumlar genellikle *Huzur* ve *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nün alımlanışına paralel şekilde gerçekleşmiştir. Okuyucunun zihninde eserlerine dair oluşan imge yazar imgesinin şekillenmesinde de etkili olmuştur. Tanpınar'ı bireysel olarak tanımayan okuyucu eserleri yoluyla yazarı tanıyarak zihninde yazara dair yazarın eserleri doğrultusunda bir imge oluşturmuştur. Erek dizgede Tanpınar'a dair yanmetinler genellikle eserleri dolayısıyla üretilen yanmetinlerdir.

6. SONUÇ

Bu çalışmada Ahmet Hamdi Tanpınar'ın kaynak ve erek kültürdeki yazar imgesi ile *Huzur* ve *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanlarının her iki kültürdeki alımlanışı André Lefevere'in "yeniden yazım" kavramı çerçevesinde incelenerek iki kültür arasındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmuştur. André Lefevere profesyonel olmayan okuyucuların edebi eserleri gittikçe yazarının değil de yeniden yazarlarının yeniden yazdığı şekilde okuduğunu ve yeniden yazarların eserlerin erek kültürdeki alımlanışından ve hayatta kalmasından sorumlu olduğunu öne sürer (Lefevere 1992). Bu çalışmada da eserlerin yanmetinler aracılığıyla nasıl yeniden yazıldığı irdelenmiştir.

Birinci bölümde çalışmanın kuramsal çerçevesi ve yöntemi verilmiştir. İlk olarak her iki romanın da yeniden çevirileri bulunduğu ve yeniden çeviri olgusuna değinilmiştir. Daha sonra André Lefevere'in "yeniden yazım" kavramı ele alınarak yeniden yazımın imge inşası ve eserlerin alımlanışı üzerindeki etkisi üzerinde durulmuştur. Son olarak da çalışmanın bütüncesini yanmetinler oluşturduğundan yanmetin kavramı, türleri ve eserlerin alımlanışındaki şlevinden bahsedilmiştir.

İkinci bölümde Tanpınar'a dair kaynak kültürde oluşan yazar imgesi ve *Huzur* ve *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nün alımlanışı incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda Ahmet Hamdi Tanpınar'a dair imgenin yıllar içerisinde değişen politik ve kültürel tartışmalar çerçevesinde değiştiği gözlenmektedir. Başlarda eserleriyle çok fazla yankı uyandırmayan Tanpınar, Osmanlı toplumuna dair görüşlerin değişmesi ve eskiyle yüzleşilmesiyle daha popüler bir yazar halini almıştır. Ancak Tanpınar'a dair genel kabul gören noktalar yazarın Doğu-Batı medeniyetleri arasında kalmışlığın yarattığı ikiliği sorguladığı, Fransız düşünür Henri Bergson'un zaman felsefesini benimsediği, hocası Yahya Kemal'den etkilendiği ve çok yönlü bir yazar olduğudur.

Huzur ise kaynak kültürde İstanbul’u en güzel anlatan romanlardan biri, bir aşk romanı, şiirsel diliyle bir şairin romanı, Doğu-Batı ikiliğine değinen, bu ikilikten çıkış yolları arayan aydınlara yer veren, musiki ve mimarinin önemli bir yer tuttuğu bir romandır. Ancak kaynak kültürde son yıllarda Tanpınar’a dair geleneksel okumalardan ayrılan yeni okumalar da ortaya çıktığı görülmektedir. Örneğin, Nurdan Gürbilek geleneksel okumalardan farklı olarak Tanpınar’ın anlatısının Ophelia imgesi çevresinde toplandığını belirtmektedir. (Gürbilek 2017). Bu sebeple *Huzur*’un kaynak kültürde geleneksel ve yeni okumalarıyla iki farklı şekilde alımlandığı söylenebilir.

Saatleri Ayarlama Enstitüsü’nün de kaynak kültürde iki farklı şekilde alımlandığı görülmektedir. Kaynak kültürde daha geniş yer kaplayan geleneksel okumalarda roman hiciv/ironi/alegori türünde Doğu-Batı ikiliğine değinen, modernleşme süreci ile kurulan boş kurumlar üzerinden bürokrasi ve kadrolaşmayı eleştiren, zaman kavramını ele alan, Batı özentisi aydınların durumundan bahseden, dönemin gerekliliklerine göre yalan haberler yapan basını, niteliğini kaybeden mimari ve musikiyi ve tüm bunlardan doğan abesi ele alan bir romandır. Yeni okumalarda ise roman örneğin baba kompleksi yerine ana kompleksini ele alır (Oğuzertem 1995). Dolcerocca ise geçmişle devamın sağlanmasını ele aldığı düşünülen romandaki modernist öğeleri ön plana çıkarır (Dolcerocca 2017).

Üçüncü bölümde yanmetinler incelenerek Tanpınar’a dair erek kültürde oluşan yazar imgesi ve *Huzur* ve *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*’nün alımlanışı incelenmiştir. *Huzur*’un ilk çevirisini incelediğimizde çeviriye dair dışmetin bulunamamıştır ancak çevremetinlerinde eserden modernleşme serüvenimizi ve Tanpınar’ın zaman algısından bahseden bir aşk romanı olarak bahsedildiği görülmektedir.

Huzur’un yeniden çevirisini incelediğimizde eser çevremetinlerinde İstanbul’un şiirsel bir dille anlatıldığı bir aşk romanıdır. Ayrıca Doğu-Batı ikiliği ile kültürel devrimlerden etkilenen karakterleri anlatmaktadır. Dışmetinlerde de yine aynı şekilde eserin bir aşk romanı olduğu, şiirsel bir dille yazıldığı, İstanbul’u güzel bir şekilde tasvir ettiği ve musikinin eserde önemli bir yer tuttuğu belirtilmektedir. Ayrıca eser Doğu-Batı çatışmasını ele

almaktadır ve roman karakterleri bu çatışmayı sorgulayan ve çıkış yolları arayan aydınlardan oluşmaktadır.

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün ilk çevirisini incelediğimizde eser çevremetinlerinde Tanzimat öncesi dönemden bilimsellikten uzak boş inançları, Tanzimat döneminde toplumumuzun iki kültür arasında kalmışlığını ve Cumhuriyet döneminde geçmişle bağların koparılarak düşülen hataları anlatan hiciv türünde bir eser olarak konumlandırılmıştır. Ancak esere dair bir kitap incelemesi hariç dışmetin bulunmamaktadır.

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün yeniden çevirisini incelediğimizde eser çevremetinlerde romanın ilk İngilizce çevirisi olarak takdim edilmektedir. Ayrıca giriş yazısında Atatürk'ün tepeden inme bir devrimle değişime hazır olmayan halkı bir modernleşme programına tabi tuttuğu belirtilir. Ülkenin modernleşmesi için Osmanlı geçmişi ile bağlar koparılmıştır. Bu geçmiş içerisinde büyüyen Tanpınar ise bağların kopmasından üzüntü duyarak eserinde Doğu-Batı ikilemini ele alır. Mishra'ya göre Enstitü ile romanda Atatürk'ün 1926'da Miladi Takvim Yasası'nı kabul etmesi ve Batı saatini benimsemesi eleştirilmektedir. Yeniden çevirinin dışmetinlerinde ise romanın saatlerin Batı saatine göre ayarlanması ve Batılılaşma ile eleştirisi olduğuna dair iki görüş sıklıkla tekrarlanmaktadır. Bunun yanında Tanpınar'ın bürokrasiyi hedef aldığı belirtilir. Ayrıca eserin türünden hiciv, alegori, güldürü vb. dışında Mennipusçu hiciv geleneğine ait bir eser olarak bahsedilmektedir. Ek olarak romanın saat ayarı ve modernleşme eleştirisi olduğunu belirten kalıplaşmış yorumların dışında romanın insan kusurlarını ele aldığını, günümüzdeki çalışma disiplinine de hitap ettiğini belirten daha farklı yorumlar da bulunmaktadır.

Dördüncü bölümde kaynak ve erek kültürde *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* ve *Huzur*'un alımlanması ile her iki kültürdeki yazar imgesi karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda her iki kültürdeki benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmuştur. Buna göre *Huzur* ilk çevirisine dair yanmetne rastlanmadığından erek kültürde ilk çeviriye dair alımlama incelenememiştir. Eserin en azından çevremetinlerini incelediğimizde romanın kaynak kültürdeki geleneksel okumalara benzer şekilde çerçevelendirildiği görülmüştür. Esere dair dışmetinlerin olmayışı Turko-Tatar Press'in küçük ölçekli bir yayınevi olması ve gerekli tanıtım çalışmasını gerçekleştirememesine bağlanabilir.

Huzur'un yeniden çevirisi ise yine erek kültürde kaynak kültürdeki geleneksel okumalara benzer şekilde alımlanmıştır. İki kültür arasında eserin alımlanışına dair önemli farklar bulunmamaktadır. Yalnızca erek kültür okuyucusu romanın belirli kısımlarını özellikle de geleneksel musikimize dair kısımları anlaşılması zor bulmuştur. İlgili kısımlarda bahsedilen eser ve sanatçıları tanımayan erek okuyucu için bu durum doğal karşılanabilir. Romanın iki kültürde benzer şekilde alımlanmasında Archipelago Books'un ticari amaç gütmeyen ve farklı dillerden yapılan çevirilerin Anglofon edebiyatı zenginleştireceği görüşü ile hareket eden bir yayınevi olması ve dolayısıyla romanı olduğu gibi çevremetinlerle farklı bir çerçevelendirmeye tabi tutmadan yayınlanmasının etkisi olduğu söylenebilir.

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nü ilk çevirisine dair yalnızca bir kitap değerlendirmesine ulaşılabildiğinden erek kültürde ilk çeviriye dair alımlama incelenememiştir. Eserin çevremetinlerini incelediğimizde romanın kaynak kültürdeki geleneksel okumalara benzer şekilde çerçevelendirildiği görülmüştür. Eserin yankı uyandırmaması yine Turko-Tatar Press'in küçük ölçekli bir yayınevi olması ile ilişkilendirilebilir. Ayrıca Şule Demirkol Ertürk bunun sebebini akademik bir çeviri anlayışının benimsenmesi ve eserin akademik metinlerle birlikte sunulmasından yayınevinin yalnızca akademik çevrelere hitap etmek istemesine bağlamaktadır (Demirkol Ertürk 2019).

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün yeniden çevirisini incelediğimizde eserin çevremetinlerde üç şekilde öne çıkarıldığı görülmüştür. İlk olarak Orhan Pamuk, Mauren Freely ve Alexander Dawe ve Pankaj Mishra gibi erek kültürde tanınan isimlerle eserin değerinin arttırılması amaçlanmıştır. İkincisi, eserin konusunun Türkiye'nin saatlerini Batı saatine göre ayarlaması olduğudur. Bu yorumlar kaynak kültürde Türkiye'de saat ayarı işinin eserin kapsadığı dönemde çoktan tamamlandığı ve eserin saat ayarını temel almadığı belirtilerek eleştirilmiştir. Üçüncü olarak eser bir Batılılaşma ve bürokrasi eleştirisi olarak konumlandırılmaktadır. Bu konumlandırma da eser sadece Batılılaşmayı eleştiriyormuş gibi konumlandırıldığından kaynak kültürde eleştiri almıştır. Halbuki romanda Tanpınar geçmişini de eleştirmektedir. Ayrıca Mishra giriş yazısında Atatürk'ün tepeden inme bir devrimle geçmişle bağları koparak ülkeyi modernleştirmeye çalıştığı ve Tanpınar'ın geçmişle bağların kopmasını

üzüntüyle izlediğini belirterek Tanpınar'ın Atatürk'ün devrimlerine karşı olduğu izlenimini uyandırmıştır. Ancak Tanpınar birçok yazısında Atatürk ve devrimlerinden övgüyle bahsetmektedir ve Dil Devrimi hariç hiçbir devrime karşı çıkmamıştır.

Dışmetinleri de incelediğimizde romanın Batılılaşma ve saatlerin Batı saatine göre ayarlanması konularını ele aldığına dair görüşler çevremetinlerde olduğu gibi sıklıkla tekrarlanmıştır. Bu bağlamda eserin erek kültürdeki alımlanışı eserin kaynak kültürdeki geleneksel okumalardaki alınışı ile örtüşmektedir. Ancak farklı olarak kaynak kültürde eserin Batılılaşmayı eleştirirken eski ve geleneği de eleştirdiği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla erek kültürdeki alımlama kaynak kültüre göre tek yönlüdür. Dahası Tanpınar, Henri Bergsoun'un zaman felsefesinden etkilendiğinden eserinde salt saat ayarını konu etmez. Bu sebeple kaynak kültürde bu konunun daha derinlikli olarak alımlandığı görülmüştür. Ayrıca kaynak kültürde ele alınan aydınlar, musiki, mimari, basın gibi konuların erek kültürde yer almadığı da görülmüştür.

Bunlara ek olarak erek kültürde modernleşme sürecinin tek sorumlusu olarak Atatürk gösterilirken kaynak kültürde böyle bir vurgu bulunmamaktadır. Bu bağlamda eser iki kültürde farklı alımlanmıştır. Bunun sebebi olarak da 2000'lerden sonra Türkiye'de Batılılaşmanın sonuçlarının tartışılmaya başlanması ve Osmanlı toplumuna bakışın yumuşamasıyla Tanpınar'ın kaynak kültürde gördüğü ilginin artması ve Tanpınar'ın eserlerinin de kaynak kültürdeki bu son gelişmeler çerçevesinde alımlanması gösterilmektedir (Ertürk 2014, Demirkol Ertürk 2019). André Lefevere “yeniden yazarların belirli bir ölçüde orijinal eserleri genellikle bulundukları dönemin hâkim ideolojik ya da yazınbilimsel akımına ya da o dönemde hakim olan akımlardan birine uygun düşecek şekilde uyarladıklarını, manipüle ettiklerini” ileri sürmektedir (Lefevere 1992). *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* bağlamında ise yeniden yazarlar eseri kaynak dizgede hâkim olan ideolojik akımlara uygun düşecek şekilde uyarlamışlardır. Yani eser erek kültürde, kaynak kültürde son dönemlerde hakim olan ideolojik akımlar doğrultusunda alımlanmıştır.

Ek olarak erek kültürde de romanın geleneksel alımlanışından farklı alımlamalar mevcuttur. Örneğin, eserin türü hiciv, alegori, mizah vb. dışında Mennipusçu hiciv türünde bir eser olarak alımlanmıştır. Ayrıca kaynak

kültürdeki yeni okumalarda olduğu gibi eseri daha evrensel düzeyde insan kusurlarını ele alan ve günümüz çalışma hayatına hitap eden bir eser olarak tanımlayan yorumlar da bulunmaktadır.

Her iki kültürdeki yazar imgesini incelediğimizde kaynak kültürle hayattayken kıymeti bilinmeyip sonraki yıllarda geniş kitlelerce okunan, çok yönlü, ustası Yahya Kemal'den etkilenen, Doğu-Batı ikiliğini eserlerinde konu edinen, Henri Bergson'un zaman felsefesini benimseyen bir yazar olarak alınılanmıştır. Erek kültürde ise yazar yalnızca Orhan Pamuk'u etkileyen, eserlerinde Doğu-Batı çatışmasına değinen ve hikaye anlatım tarzı ve şiirselliği gibi eserlerinin edebi nitelikleri sebebiyle övülen bir yazar olarak ele alınmaktadır. Ayrıca eserlerinin yazar imgesini de etkilediği okuyucuların zihninde yazara dair eserleri çerçevesinde bir imge oluştuğu da gözlemlenmiştir.

7. KAYNAKLAR

- Akn, Ömer Faruk. 1962. "Ahmet Hamdi Tanpınar", Uçman&İnci Enginün (haz.), "“*Bir Gl Bu Karanlıklarda*” Tanpınar zerine Yazılar, İstanbul: 3F Yayınevi.
- Alangu, Tahir. 1965. "Ahmet Hamdi Tanpınar: Eserleri zerine Düşünceler", Abdullah Uçman&İnci Enginün (haz.), "“*Bir Gl Bu Karanlıklarda*” Tanpınar zerine Yazılar, İstanbul: 3F Yayınevi.
- Alptekin, Turan. 1987. "Hocam, Ustam: Ahmet Hamdi Tanpınar", Abdullah Uçman&İnci Enginün (haz.), "“*Bir Gl Bu Karanlıklarda*” Tanpınar zerine Yazılar, İstanbul: 3F Yayınevi.
- Armstrong, William. 2017. "The Time Regulation Institute by Ahmet Hamdi Tanpınar", <http://www.hurriyetdailynews.com/opinion/william-armstrong/the-time-regulation-institute-by-ahmet-hamdi-tanpinar-60673> (Erişim 23.05.2017).
- Aytaç, Grsel. 1981. "Ahmet Hamdi Tanpınar’ın a ve Toplum Hicvi: Saatleri Ayarlama Enstitüsü", Abdullah Uçman&İnci Enginün (haz.), "“*Bir Gl Bu Karanlıklarda*” Tanpınar zerine Yazılar, İstanbul: 3F Yayınevi.
- Bell, İpek Kısmet. 2011. *Rampant Modernism And Its Cityscapes: Alfred Döblin’s Berlin Alexanderplatz, Robert Musil’s Der Mann Ohne Eigenschaften, Ahmet Hamdi Tanpınar’s Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pennsylvania Devlet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Pennsylvania, ABD.
- Berret, Trevor. 2014. "Ahmet Hamdi Tanpınar: The Time Regulation Institute", <http://mookseandgripes.com/reviews/2014/01/07/ahmet-hamdi-tanpinar-the-time-regulation-institute/> (Erişim 23.05.2017).

- Blackwell, Rick. 2014. “This is A Wonderful Book”, <https://www.amazon.com/Regulation-Institute-Ahmet-Hamdi-Tanpinar/dp/0143106732> (Erişim 23.05.2017).
- Brisset, Annie. 2004. “Retraduire ou le corps changeant de la connaissance. Sur l’historicité de la traduction”, *Palimpsestes* 15: 39–67.
- Brownlie, Siobhan. 2006. “Narrative Theory and Retranslation Theory”, *Across Languages and Cultures* 7(2), s.145–70.
- Cimcoz, Adalet. 1968. “Ahmet Hamdi Tanpınar”, Abdullah Uçman&İnci Enginün (haz.), “*Bir Gül Bu Karanlıklarda*” Tanpınar Üzerine Yazılar, İstanbul: 3F Yayınevi.
- Complete Review. 2008. <http://www.complete-review.com/reviews/turkey/tanpinah.htm> (10.12.2018).
- Czarny Pies. 2014. <https://www.goodreads.com/book/show/19432315-a-mind-at-peace?rating=3> (Erişim 10.12.2018).
- Daniels, Jacob. 2014. “The Time Regulation Institute by Ahmet Hamdi Tanpınar”, <https://www.worldliteraturetoday.org/2014/september/time-regulation-institute-ahmet-hamdi-tanpinar> (Erişim 23.05.2017).
- Dawe, Alexander. 2011.”Saatleri Ayarlamanın İngilizcesi”, <https://www.haberekspres.com.tr/kultur-sanat/saatleri-ayarlamanin-ingilizcesi-h18091.html> (Erişim 23.05.2017).
- Dawson, Will. 2014. “The Time Regulation Institute”, <http://yabangee.com/book-review-the-time-regulation-institute/> (Erişim 23.05.2017).
- Demiralp, Oğuz. 2000. “Aydaki Adam”, Abdullah Uçman&İnci Enginün (haz.), “*Bir Gül Bu Karanlıklarda*” Tanpınar Üzerine Yazılar, İstanbul: 3F Yayınevi.
- Demirkol Ertürk, Şule. 2019. “Retranslating and Repackaging a Literary Masterpiece from a Peripheral Language: The Functions of Paratexts in Recontextualizing Literary Translations”, *Studies from a Retranslation Culture, New Frontiers in Translation Studies*, Ö. Berk Albachten, Ş. Tahir Gürçağlar (eds.), Springer Nature Singapore Pte Ltd. (Baskıda).

- Dolcerocca, Özen Nergis. 2017. “Free spirited clocks”: modernism, temporality and *The Time Regulation Institute*”, *Middle Eastern Literatures*, 20:2.
- Donoghue, Steve. 2014. “Penguins on Parade: The Time Regulation Institute”, <https://www.openlettersmonthly.com/issue/penguins-on-parade-the-time-regulation-institute/> (Erişim 23.05.2017).
- Eder, Richard. 2009. “A Mind At Peace by Ahmet Hamdi Tanpınar”, <https://www.latimes.com/entertainment/la-ca-ahmet-hamdi-tanpinar1-2009mar01-story.html>. (Erişim 10.12.2018).
- Ekici, Armağan. 2015a. “Saatler Nasıl Ayar Edilmeli?”, <https://t24.com.tr/k24/yazi/saatler-nasil-ayar-edilmeli,263> (23.05.2017).
- Ekici, Armağan. 2015b. "Hayri İrdal'ın Bitmeyen Çilesi: Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün İngilizce Çevirisi Üzerine", *IAN.Edebiyat*, Temmuz/Ağustos 2015, sayı 11.
- Enginün, İnci. 1995. "Tanpınar'ın Bilinmeyen Hatıraları-IV", *Dergâh*, sayı 65, Temmuz 1995: 9.
- Enginün, İnci. 2009. “Ahmet Hamdi 18 Dile Çevriliyor”, *Timetürk*, 14.02.2009, <https://www.timeturk.com/tr/2009/02/14/ahmet-hamdi-tanpinar-18-dile-cevriliyor.html> (Erişim 23.05.2017).
- Ertop, Konur. 1982. “Ahmet Hamdi Tanpınar: Romancı Kişiliği ve Geçmişle Hesaplaşması”, Abdullah Uçman&İnci Enginün (haz.), “*Bir Gül Bu Karanlıklarda*” *Tanpınar Üzerine Yazılar*, İstanbul: 3F Yayınevi.
- Ertürk, Nergis. 2014. “Ahmet Hamdi Tanpınar in Translation”, <http://www.jadaliyya.com/Details/30931/Ahmet-Hamdi-Tanpinar-in-Translation> (Erişim 23.05.2017).
- Eyüpoğlu, Sabahattin. 1963. “Tanpınar'da Zaman”, Abdullah Uçman&İnci Enginün (haz.), “*Bir Gül Bu Karanlıklarda*” *Tanpınar Üzerine Yazılar*, İstanbul: 3F Yayınevi.
- Feldman, Walter. 1998. “Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde Zaman, Bellek ve Özyaşamöyküsü”, Abdullah Uçman&İnci Enginün (haz.), “*Bir Gül Bu Karanlıklarda*” *Tanpınar Üzerine Yazılar*, İstanbul: 3F Yayınevi.

- Fox, Geoffrey. 2012. “Music, love and longing in pre-World War II Istanbul”, https://www.amazon.com/Mind-Peace-Ahmet-Hamdi-Tanpinar/product-reviews/0982624638/ref=cm_cr_dp_d_show_all_btm?ie=UTF8&reviewerType=all_reviews (Erişim 10.12.2018).
- Gambier, Yves. 1994. ““Travail et vocabulairespécialisés : Prolégomenes a une socio-terminologie””, *Meta* 36(1) s.8–15.
- Genç, Kaya. 2014. “The Self-Inventions of Modernity”, <https://www.guernicamag.com/kaya-genc-the-self-inventions-of-modernity/> (Erişim 23.05.2017).
- Genç, Kaya. 2014. “Ahmet Hamdi Tanpınar”, (2014), <https://www.englishpen.org/translation/pen-atlas-kaya-genc-on-ahmet-hamdi-tanpinar/> (Erişim 23.05.2017).
- Genette, Gérard. 1997. *Paratexts Thresholds of Interpretation*, (Jane E. Lewin, Trans.) Cambridge University Press, Newyork, USA.
- Gürbilek, Nurdan. 2017. “Dried spring, blind mirror, lost east: Ophelia, water, and dreams”, (Victoria Holbrook Trans.) *Middle Eastern Literatures*, 20:2: , 133-161. (Türkçesi için bkz. Gürbilek, Nurdan, (2004) *Kör Ayna, Kayıp Şark*, Metis Yayınları, İstanbul).
- Hansen, Suzy. 2011. “The Excavation of Melancholy”, <https://newrepublic.com/article/86873/the-excavation-melancholy> (Erişim 10.12.2018).
- Hilâv, Selâhattin. 1973. “Tanpınar Üzerine Notlar”, Abdullah Uçman&İnci Enginün (haz.), “*Bir Gül Bu Karanlıklarda*” Tanpınar Üzerine Yazılar, İstanbul: 3F Yayınevi.
- Işın, Ekrem. 2001. *Ahmet Mithat Efendi ve Gündelik Hayatın Pratik Bilgisi: Adab-ı Muaşeret, İstanbul’da Gündelik Hayat*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 31.
- İyem, Nuri. 1963. “Tanpınar’ı Anış”, Abdullah Uçman&İnci Enginün (haz.), “*Bir Gül Bu Karanlıklarda*” Tanpınar Üzerine Yazılar, İstanbul: 3F Yayınevi.

- Kantarcıoğlu, Sevim. 1982. “Huzur’da Aydın Tipi”, Abdullah Uçman&İnci Enginün (haz.), “*Bir Gül Bu Karanlıklarda*” Tanpınar Üzerine Yazılar, İstanbul: 3F Yayınevi.
- Kaplan, Mehmet. 1962. “Saatleri Ayarlama Enstitüsü”, Abdullah Uçman&İnci Enginün (haz.), “*Bir Gül Bu Karanlıklarda*” Tanpınar Üzerine Yazılar, İstanbul: 3F Yayınevi.
- Kaplan, Mehmet. 1982. “Tanpınar’ın Mirası”, Abdullah Uçman&İnci Enginün (haz.), “*Bir Gül Bu Karanlıklarda*” Tanpınar Üzerine Yazılar, İstanbul: 3F Yayınevi.
- Karadikme, Arzu. 2006. “İroni” Kavramı ve Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Eserlerinde İroni, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, Türkiye.
- Karçığa, Hakan. 2016. “‘Saatleri Ayarlama Enstitüsü’ İronik Dilli Bir Eser Mi?”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, C. 44, Bahar II 2016 s.311-321.
- Kirkus Reviews. 2013. “The Time Regulation Institute”, <https://www.kirkusreviews.com/book-reviews/ahmet-hamdi-tanpınar/time-regulation-institute/> (Erişim 23.05.2017).
- Koskinen, Kaisa & Outi Paloposki. 2003. “Retranslations in the Age of Digital Reproduction”, *Cadernos de Tradução* 11 s.19–38.
- Kovala, Urpo. 1996. “Translations, Paratextual Mediation and Ideological Closure”, *Target* 8:1 , John Benjamins, Amsterdam, s.119-147.
- Kuran-Burçoğlu, Nedret. 2000. “At the Crossroads of Translation Studies and Imagology”, *Translation in Context*, (eds. Andrew Chesterman, Natividad Gallardo San Salvador and Yves Gambier), Amsterdam: John Benjamins, s. 143-150.
- Kuru, Selim. 2002. “Book Reviews”, *Edebiyat: Journal of M.E. Literatures*, 13:2, 251-268.
- las cosas. 2009. “a lyrical novel of Istanbul”, <https://www.amazon.com/Mind-Peace-Ahmet-Hamdi-Tanpınar/product->

- reviews/0982624638/ref=cm_cr_dp_d_show_all_btm?ie=UTF8&reviewerType=all_reviews (Erişim 10.12.2018).
- Lauer, Caleb. 2014. “Going Back in Time”, www.thenational.ae/arts-culture/going-back-in-time-1.318768#full (Erişim 23.05.2017).
- Lefevere, André. 1992. *Translation, Rewriting, and the Manipulation of the Literary Frame*, Routledge, London and Newyork.
- Linn, Stella. 2003. “Translation and the Authorial Image: The Case of Federico Garcia Lorca’s *Romancero gitano*”, *TTR*, Sayı 16 (1) s. 55-91.
- Manguel, Alberto. ?. “A Novel for All Times”, <https://www.geist.com/fact/columns/a-novel-for-all-times/> (Erişim 23.05.2019).
- Maynez, Guillermo. 2013. “A wonderful city to fall in and out of love,”, https://www.amazon.com/Mind-Peace-Ahmet-Hamdi-Tanpınar/product-reviews/0982624638/ref=cm_cr_dp_d_show_all_btm?ie=UTF8&reviewerType=all_reviews (Erişim 10.12.2018).
- Moran, Berna. 1978. “Saatleri Ayarlama Enstitüsü”, Abdullah Uçman&İnci Enginün (haz.), “*Bir Gül Bu Karanlıklarda*” Tanpınar Üzerine Yazılar, İstanbul: 3F Yayınevi.
- Moran, Berna. 1978-9. “Bir Huzursuzluğun Romanı: Huzur”, Abdullah Uçman&İnci Enginün (haz.), “*Bir Gül Bu Karanlıklarda*” Tanpınar Üzerine Yazılar, İstanbul: 3F Yayınevi.
- Murphy, Tara. 2014. “Ahmet Hamdi Tanpınar’s The Time Regulation Institute”, <http://biblioasistranslation.blogspot.com/2014/05/book-review-ahmet-hamdi-tanpinars-time.html> (Erişim 23.05.2017).
- Naci, Fethi. 1973. “Huzur”, Abdullah Uçman&İnci Enginün (haz.), “*Bir Gül Bu Karanlıklarda*” Tanpınar Üzerine Yazılar, İstanbul: 3F Yayınevi.
- Oğuzertem, Süha. 1995. “Hasta Saatler, Bozuk Sıhhatler: Enstitü Sorununa Babasız Bir Yaklaşım”, Abdullah Uçman&İnci Enginün (haz.), “*Bir Gül Bu Karanlıklarda*” Tanpınar Üzerine Yazılar, İstanbul: 3F Yayınevi.

- Orthofer, Michael. 2013. "The Time Regulation Institute", <http://www.complete-review.com/reviews/turkey/tanpinah2.htm> (Erişim 23.05.2017).
- Ozansoy, Munis Faik. 1964. "Tanpınar'ı Hatırlayış", Abdullah Uçman&İnci Enginün (haz.), "*Bir Gül Bu Karanlıklarda*" Tanpınar Üzerine Yazılar, İstanbul: 3F Yayınevi.
- Öztürk, Kadriye. 2007. *Henri Bergson'da Süre*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, Türkiye.
- Paloposki, Outi & Kaisa Koskinen. 2010. "Retranslation", *Handbook of Translation Studies Vol-1*, (Yves Gambier Ed.), John Benjamins Publishing Company, Amsterdam / Philadelphia, s. 294-299.
- Paloposki, Outi and Kaisa Koskinen. 2004. "A Thousand and One Translations. Revisiting Translation", in Gyde Hansen, Kirsten Malmkjaer and Daniel Gile (eds) *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies*, Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, s. 27-38.
- Publishers Weekly. 2008. <https://www.publishersweekly.com/978-0-9793330-5-7> (Erişim 10.12.2018).
- Pym, Anthony. 1998. *Method in Translation History*, Routledge, Newyork, USA s. 82.
- Rayyan, Al-Shawaf. 2008. "A Mind at Peace", <https://www.austinchronicle.com/books/2008-12-19/717751/> (10.12.2018).
- Riker, Martin. 2014. "A Ramshackle Modernity", <https://www.nytimes.com/2014/01/05/books/review/the-time-regulation-institute-by-ahmet-hamdi-tanpinar.html> (Erişim 23.05.2017).
- Sayrafiezadeh, Said. 2013. "The Time Regulation Institute", www.publishersweekly.com/978-0-14-310673-9 (Erişim 23.05.2017).
- Sazyek, Hakan. 2013. "Grotesk-Yabancılaşma İlişkisi Bağlamında Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, C. 8/4, Bahar 2013:, s. 1243-1267.

Seal, Andrew. 2009. "A Mind At Peace By Ahmet Hamdi Tanpınar", <http://quarterlyconversation.com/a-mind-at-peace-by-ahmet-hamdi-tanpinar-review> (Erişim 10.12.2018).

Shannon, Emily. 2009. "A Mind At Peace", <http://www.rochester.edu/College/translation/threepencent/2009/05/28/a-mind-at-peace/> (Erişim 10.12.2018).

Susam-Sarajeva, Şebnem. 2003. "Multipleentry Visa to Travelling Theory", *Target* 15(1): 1–36.

Tahir-Gürçağlar, Şehnaz. 2002. "What Texts Don't Tell: The Uses of Paratexts in Translation Research", *Crosscultural Transgressions: Research Models in Translation Studies II Historical and Ideological Issues* (ed. Theo Hermans), Manchester: St. Jerome, s. 45-60.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. ?. "Musikîye Dair", Prof. Dr. Birol Emil (haz.), *Yaşadığım Gibi*, s. 424, İstanbul: Dergâh Yayınları, 7. Baskı.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. 1943. "Mucizeli Bir Ömür", Prof. Dr. Birol Emil (haz.), *Yaşadığım Gibi*, s. 38, İstanbul: Dergâh Yayınları, 7. Baskı.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. 1944. "İnsan ve Cemiyet", Prof. Dr. Birol Emil (haz.), *Yaşadığım Gibi*, s. 24, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. 1947. "İbrahim Paşa Sarayı Meselesi", Prof. Dr. Birol Emil (haz.), *Yaşadığım Gibi*, s. 224, İstanbul: Dergâh Yayınları, 7. Baskı.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. 1950. "Medeniyet Değiştirmesi ve İç İnsan", Prof. Dr. Birol Emil (haz.), *Yaşadığım Gibi*, s. 38, İstanbul: Dergâh Yayınları, 7. Baskı.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. 1951. "Medeniyet Değiştirmesi ve İç İnsan", Prof. Dr. Birol Emil (haz.), *Yaşadığım Gibi*, s. 38, İstanbul: Dergâh Yayınları, 7. Baskı.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. 1960a. "Antalyalı Genç Kıza Mektup", Prof. Dr. Birol Emil (haz.), *Yaşadığım Gibi*, s. 394, İstanbul: Dergâh Yayınları, 7. Baskı.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. 1960b. “Ahmet Hamdi Tanpınar Anlatıyor”, Prof. Dr. Birol Emil (haz.), *Yaşadığım Gibi*, s. 340, İstanbul: Dergâh Yayınları, 7. Baskı.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. 1960c. “Şark ile Garp Arasında Görülen Esaslı Farklar”, Prof. Dr. Birol Emil (haz.), *Yaşadığım Gibi*, s. 26, İstanbul: Dergâh Yayınları, 7. Baskı.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. 2002. *İş ve Program-I-II, Mücevherlerin Sırrı: Derlenmemiş Yazılar, Anket ve Röportajlar*, Haz. İlyas Dirin, Turgay Anar, Şaban Özdemir; YKY, İstanbul: 1, s. 72.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. 2012. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. 2016. *Huzur*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Tecer, Ahmet Kutsi. 1963. “Saatleri Ayarlama Enstitüsü”, Abdullah Uçman&İnci Enginün (haz.), *“Bir Gül Bu Karanlıklarda” Tanpınar Üzerine Yazılar*, İstanbul: 3F Yayınevi.

Toury, Gideon. 1995. *Descriptive Translation Studies and Beyond*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.

Tüysüzöğlü, Fatma; Bektaş, Tolga. 2003. “Ferahfezâ Mûcizesi: “Huzur”, Abdullah Uçman&İnci Enginün (haz.), *“Bir Gül Bu Karanlıklarda” Tanpınar Üzerine Yazılar*, İstanbul: 3F Yayınevi.

Uluengin, Mehmet Bengü. 2010. “Secularizing Anatolia Tick by Tick: Clock Towers in The Ottoman Empire and the Turkish Republic”, *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 42, No. 1 s. 17-36.

Ülken, Hilmi Ziya. 1962. “Ahmet Hamdi Tanpınar”, Uçman&İnci Enginün (haz.), *“Bir Gül Bu Karanlıklarda” Tanpınar Üzerine Yazılar*, İstanbul: 3F Yayınevi.

Venuti, Lawrence. 1995. “The Translator’s Invisibility”, London & New York: Routledge.

Venuti, Lawrence. 2003. “Retranslations: The Creation of Value”, *Bucknell Review* 47(1) s. 25–38.

WEB_1, 2019, TDK internet sitesi, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5ce08567956ac3.94912079 (Erişim 19.04.2019).

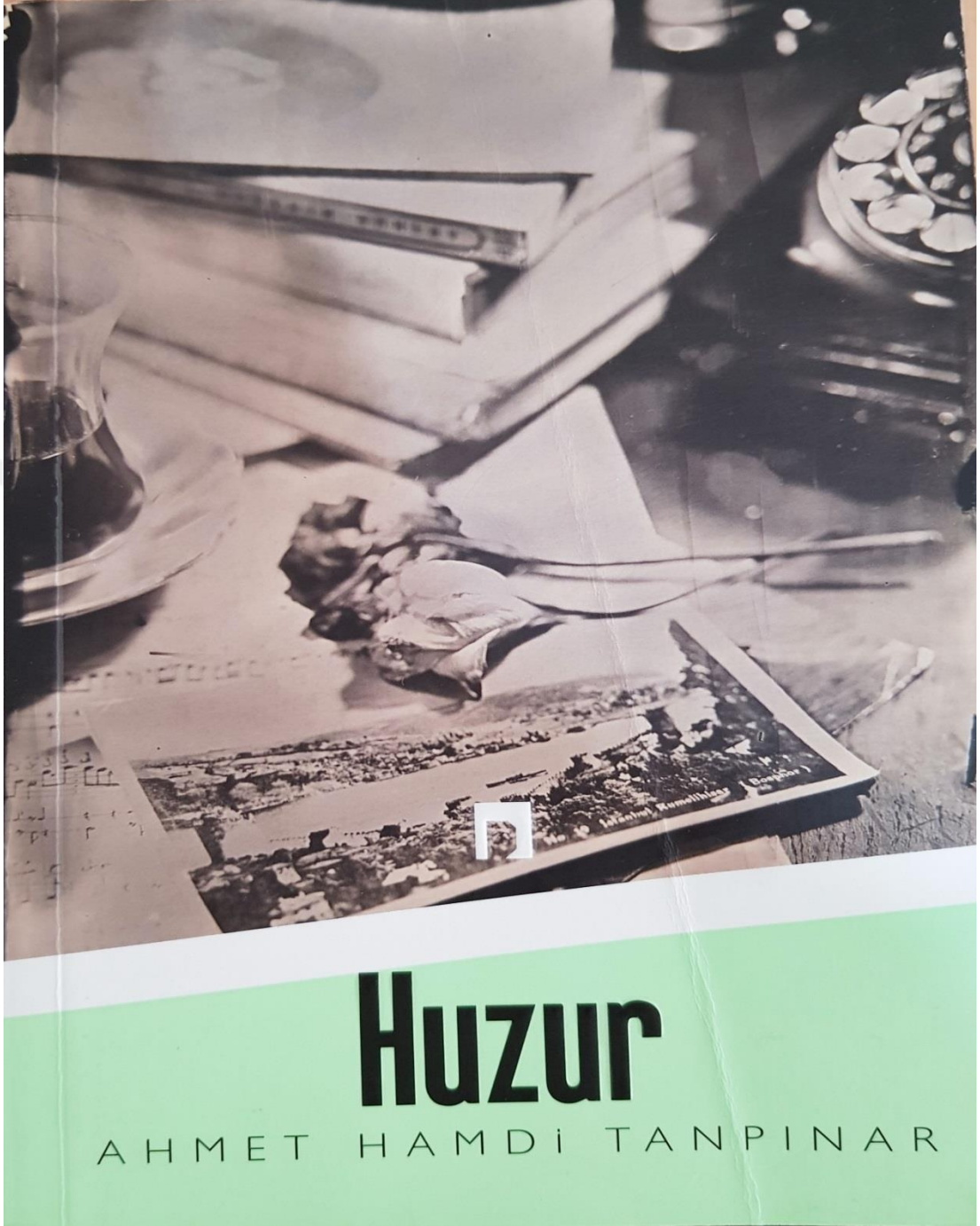
WEB_2, 2017, Turko-Tatar Press internet sitesi, <http://www.turko-tatar.com/> (Erişim 23.05.2017).

WEB_3, 2017, Archipelago Books internet sitesi, <https://archipelagobooks.org/> (Erişim 10.12.2018).

WEB_4, 2017, Penguin Random House internet sitesi, www.penguinrandomhouse.com (Erişim 23.05.2017).

WEB_5, 2017, Penguin Random House internet sitesi, <https://www.penguinrandomhouse.com/books/308697/the-time-regulation-institute-by-ahmet-hamdi-tanpinar/> (Erişim 23.05.2017).

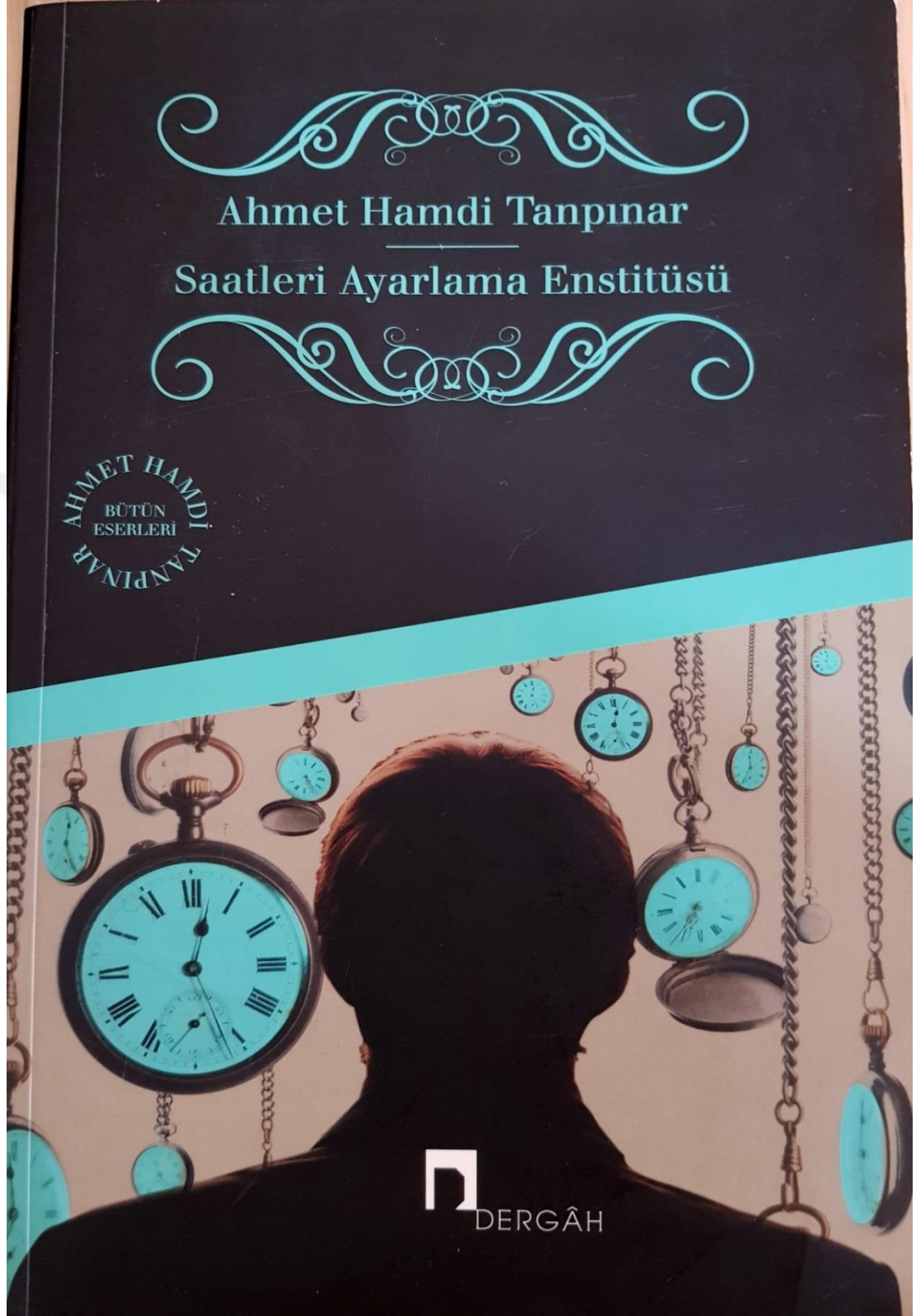
8. EKLER:
EK 1:

EK 2:

EK 3:

EK 4:

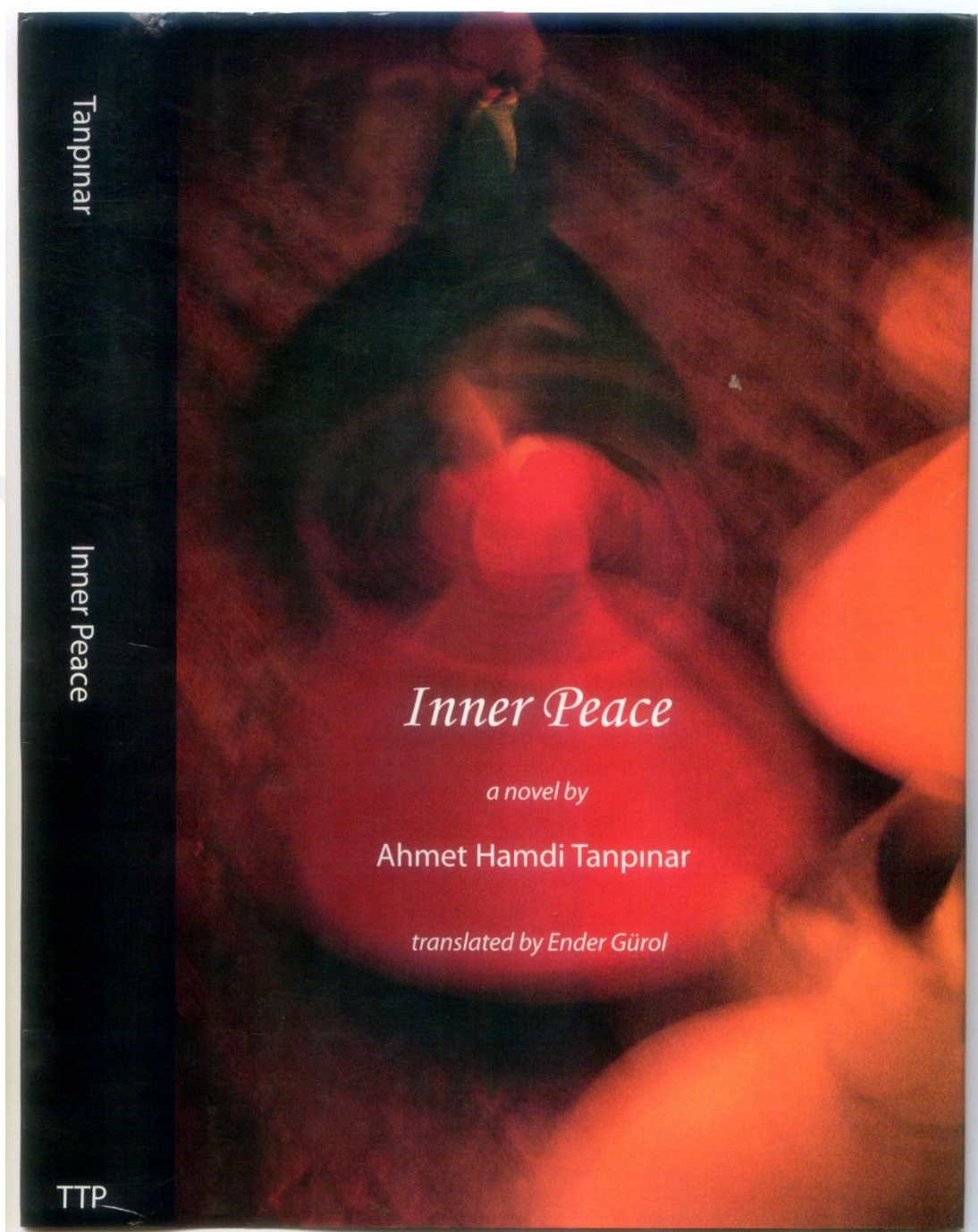
Ahmet Hamdi Tanpınar'ın şiiri sembolist bir ifade üzerine kurulmuştur. Aynı anlatım tarzı romanlarına da zaman zaman sirayet eder. Ancak muhteva açısından metafizik eğilimleri ile estetik endişelerini şiire ayırdığı halde, sosyal temalar için nesri seçmiştir. Romanları, zengin hayat hikâyesinden taşarak Türkiye meselelerine kendine has yorumlar getirir. Medeniyet değiştirme girişimlerinin insanımızı soktuğu çıkmazları araştırırken yaptığı tahliller, insanımız ve toplum yapımız açısından dikkate değer hükümler taşır. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* toplumumuzun bu değişme süreci içindeki durumunu, fertten yola çıkarak topluma varan teknikle anlatıyor.

DERGÂH

EK 5:

Fiction / Turkish Studies

Inner Peace

Inner Peace is a novel of passionate characters whose loves are almost blind... The novel is full of the stories of people who live their sentiments to the end, who are worn out, and who, encapsulating them in a work of art, die entrusting their experiences with infinity.

It is indeed a gripping love story; the love of a poet. A novel that reflects the glorious adventure of a new culture about to be integrated into our lives. A love, a friendship lived in an atmosphere rich in terms of language, music, history, and beauty. Heroes and heroines witnessing all these are also aware of the ugly things and predicaments surrounding them.

From the "Foreword" by İnci Enginün
Professor Emerita of Turkish Language and Literature (İstanbul University)

"Ahmet Hamdi Tanpınar is an important 20th century Turkish author who should not remain unknown in the English-speaking world. His influence on the work of internationally acclaimed novelist Orhan Pamuk is clear."

Sarah Atiş
Professor of Turkish (University of Wisconsin-Madison)

Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962) is considered the founder of modernist Turkish literature. *Inner Peace (Huzur)*—which literary critic Fethi Naci has called "the best novel of love in Turkish literature"—was first serialized in 1948 and published with revisions in 1949.

Turko-Tatar Press
www.turko-tatar.com

ISBN: 1-892381-04-4 (hardcover)
ISBN: 1-892381-05-2 (paper)

Tanpınar

Inner Peace

TTP

Ahmet Hamdi Tanpınar

A Mind at Peace

Translated from the Turkish by Erdağ Gökner

united-kingdom books

Surviving the childhood trauma of his parents' untimely deaths in the early skirmishes of World War I, Mümtaz is raised and mentored in Istanbul by his cousin İhsan and his cosmopolitan family of intellectuals. Having lived through the tumultuous cultural revolutions following the fall of the Ottoman Empire and the rise of the early Turkish Republic, each is challenged by the difficulties brought about by such rapid social change.

The promise of modernization and progress has given way to crippling anxiety rather than hope for the future. Fragmentation and destabilization seem the only certainties within the new world where they now find themselves. Mümtaz takes refuge in the fading past, immersing himself in literature and music, but when he falls in love with Nuran, a complex woman with demanding relatives, he is forced to confront the challenges of the world at large. Can their love save them from the turbulent times and protect them from disaster, or will inner obsessions, along with powerful social forces seemingly set against them, tear the couple apart?

A Mind at Peace, originally published in 1949, is a magnum opus – a Turkish *Ulysses* and a lyrical homage to Istanbul. With an innate awareness of how dueling cultural mentalities can lead to the distress of divided selves, Tanpınar gauges this moment in history by masterfully portraying its register on the layered psyches of his Istanbulite characters. Set on the eve of World War II in the "city of two continents," this literary feat is a narrative of duality: a historical novel and a love story (of the senses and the mind), language and music, tradition and modernity, East and West – and of the vital juncture where one young man must attempt to bridge all of these worlds at once.

\$25

EK 8:

AHMET HAMDİ TANPINAR (1901–1962) was a poet, short story writer, novelist, essayist, literary historian, member of the Turkish parliament, and professor at Istanbul University. Deeply influenced by Valéry and Bergson, he created a cultural universe in his work, bringing together a European literary voice and the sensibilities of Istanbul cosmopolitanism. His work, notable for its aesthetic complexity and its vivid descriptions of a lost Ottoman world, was rediscovered a decade after his death in the context of growing interest in the Ottoman past and issues of modern identity. He is considered one of the most significant Turkish novelists of the 20th century and is credited as an influence on many Turkish writers, including Nobel laureate Orhan Pamuk. His work has been translated into more than 25 languages.

ERDAĞ GÖKNAR is Associate Professor of Turkish Studies at Duke University. He is the translator of Nobel laureate Orhan Pamuk's historical novel, *My Name is Red*, which received the International IMPAC Dublin Literary Award in 2003. He is also the recipient of an NEA translation grant for *A Mind at Peace*.

Cover design: David Bullen Design

"[A] masterpiece . . . honeyed, searching, and melancholy epic . . . The novel is as much about its setting and colors as about the stories and wonderfully eccentric and varied panoply of characters . . . One of the 20th century's notable literary love stories and cultural watersheds."

The Los Angeles Times

"The greatest novel ever written about Istanbul." ORHAN PAMUK

"Tanpinar's sweeping literary masterpiece is a love story of his native Turkey and of the flesh . . . His lyricism and resonant plot will leave U.S. readers wondering why they've had to wait so long to read this exquisite novel."

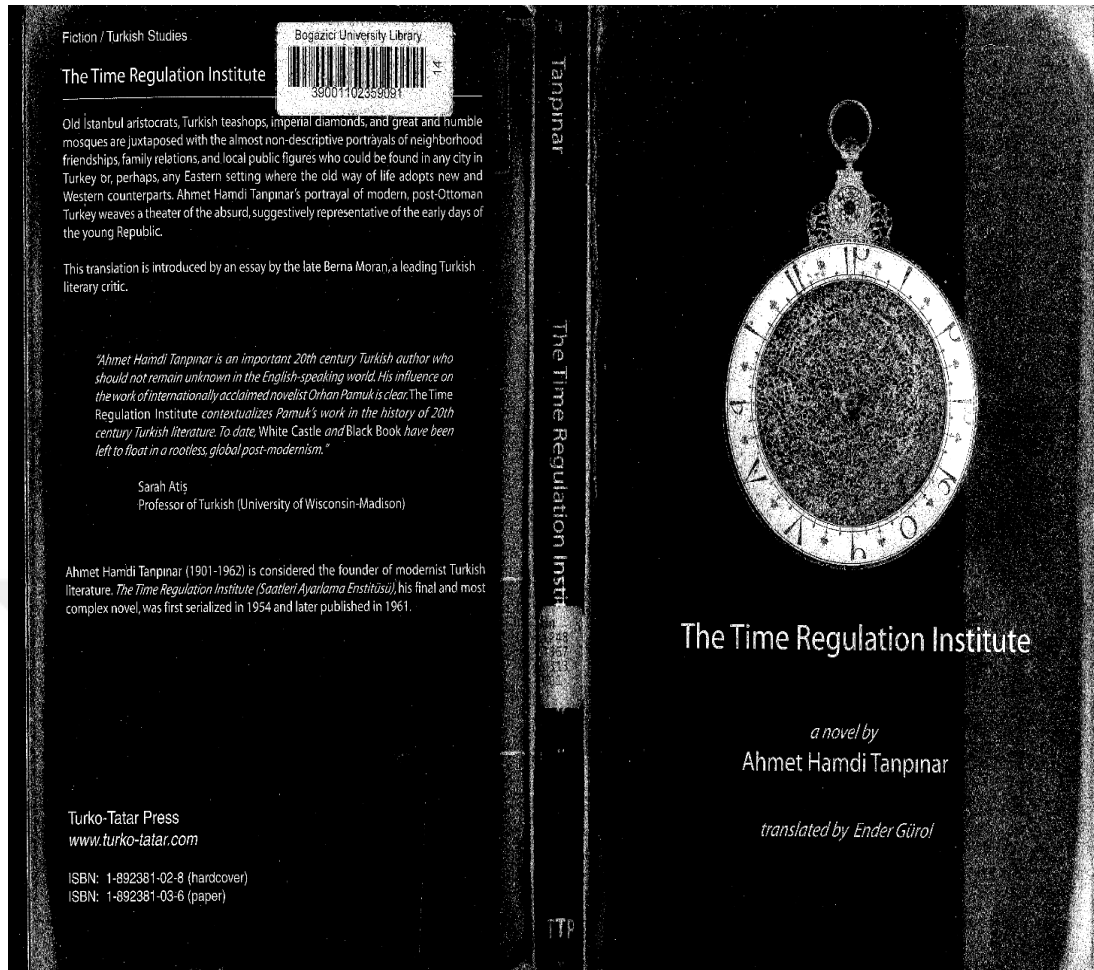
Publishers Weekly (starred review)

"Suffused with the melodrama of contemplation and obsession . . . Hypnotizing and transporting . . . The pleasure of reading Tanpinar lies in his ideas, and in watching his Turkish characters debate their tense new Eastern-Western existence."

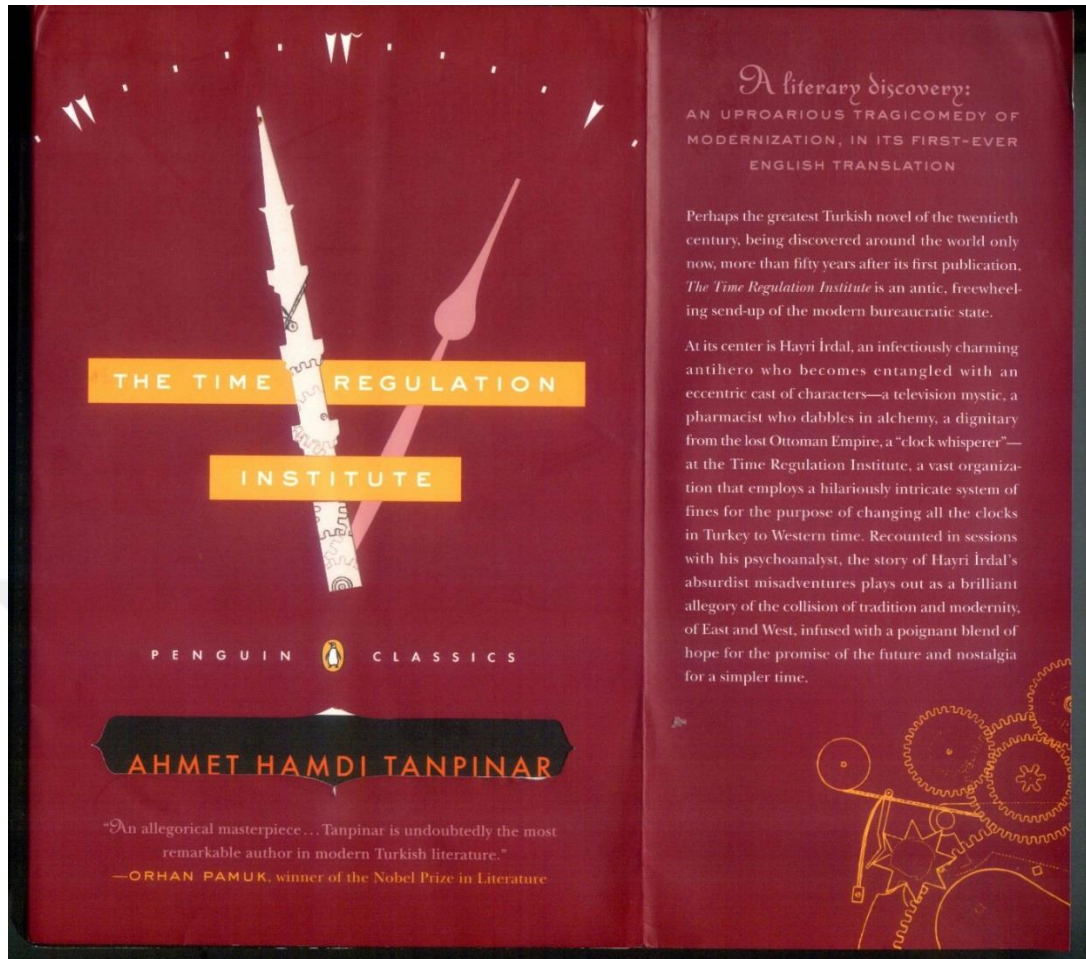
The New Republic

EK 9:

EK 10:

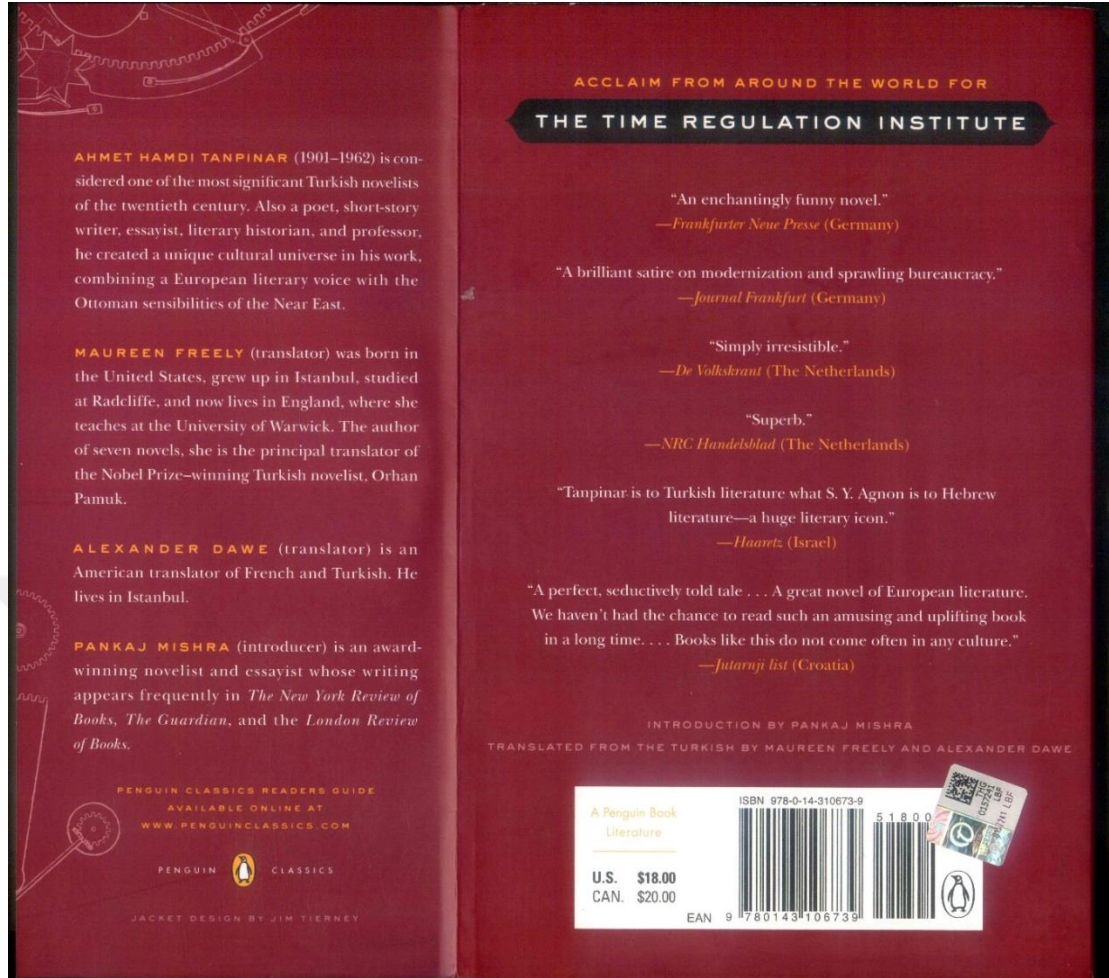
A literary discovery:

AN UPROARIOUS TRAGICOMEDY OF
MODERNIZATION, IN ITS FIRST-EVER
ENGLISH TRANSLATION

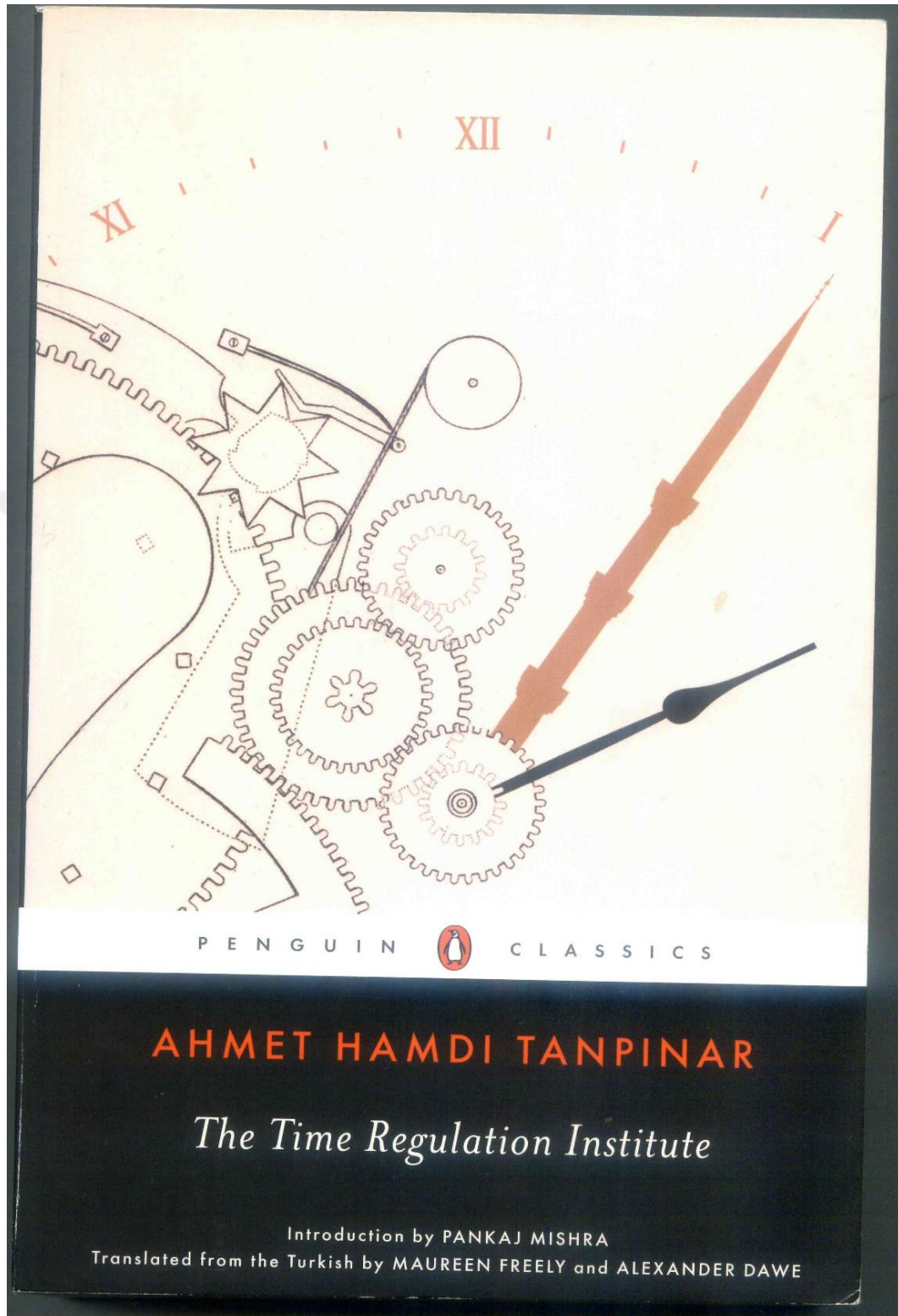
Perhaps the greatest Turkish novel of the twentieth century, being discovered around the world only now, more than fifty years after its first publication, *The Time Regulation Institute* is an antic, freewheeling send-up of the modern bureaucratic state.

At its center is Hayri İrdal, an infectiously charming antihero who becomes entangled with an eccentric cast of characters—a television mystic, a pharmacist who dabbles in alchemy, a dignitary from the lost Ottoman Empire, a “clock whisperer”—at the Time Regulation Institute, a vast organization that employs a hilariously intricate system of fines for the purpose of changing all the clocks in Turkey to Western time. Recounted in sessions with his psychoanalyst, the story of Hayri İrdal’s absurdist misadventures plays out as a brilliant allegory of the collision of tradition and modernity, of East and West, infused with a poignant blend of hope for the promise of the future and nostalgia for a simpler time.

EK 11:

EK 12:

*An uproarious tragicomedy of modernization, in its
first-ever English translation*

An antic, freewheeling send-up of the modern bureaucratic state, *The Time Regulation Institute* is perhaps the greatest Turkish novel of the twentieth century. At its center is Hayri İrdal, an infectiously charming antihero who becomes entangled with an eccentric cast of characters—a television mystic, a pharmacist who dabbles in alchemy, a dignitary from the lost Ottoman Empire, a “clock whisperer”—at the Time Regulation Institute, a vast organization that employs a hilariously intricate system of fines for the purpose of changing all the clocks in Turkey to Western time. Recounted in sessions with his psychoanalyst, the story of Hayri İrdal’s absurdist misadventures plays out as a brilliant allegory of the collision of tradition and modernity, of East and West, infused with a poignant blend of hope for the promise of the future and nostalgia for a simpler time.

“Ahmet Hamdi Tanpınar is undoubtedly the most remarkable author in modern Turkish literature. With *The Time Regulation Institute*, this great writer has created an allegorical masterpiece, which makes Turkey’s attempts to westernize and its delayed modernity understandable in all its human ramifications.” —Orhan Pamuk, winner of the Nobel Prize in Literature

P E N G U I N C L A S S I C S

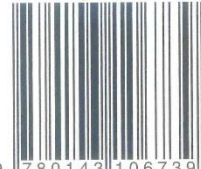
Cover art: Jim Tierney. (Equation Clock) Science Museum / Getty Images.

A Penguin Book
Literature

U.S. \$18.00
CAN. \$20.00

Penguin Classics Readers
Guide available online at
www.penguinclassics.com

ISBN 978-0-14-310673-9

EAN 9 780143 106739